

EMANUEL BĂLAN

Chronicle Cronica

EVREII DIN TÂRGU NEAMŢ

Istoria unei comunități

EMANUEL BĂLAN

Evreii din Târgu Neamț
Istoria unei comunități

Imaginile de pe coperta I și a patra:
interiorul Sinagogii Meseriașilor din Târgu Neamț.

Coperta colecției: Done STAN
Coperta: Gheorge CHIRU
Redactor: Andreea-Maria OLARU
Corector: Otilia CONSTANTINESCU
Tehnoredactor: Sofia TOMESCU

© Editura Hasefer a F.C.E.R.
Str. Maria Rosetti, nr. 17
București 020481 – ROMÂNIA
Tel./fax: 0040213086208
E-mail: hasefer@hasefer.ro
Pentru comenzi: difuzare@hasefer.ro
Site: www.hasefer.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂLAN, EMANUEL

Evreii din Târgu Neamț: istoria unei comunități /

Emanuel Bălan; pref. de Emil Nicolae. - București:

Editura Hasefer, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-630-428-6

I. Nicolae, Emil (pref.)

EMANUEL BĂLAN

**Evreii
din Târgu Neamț**

Istoria unei comunități

Prefață de
Emil NICOLAE

Carte apărută cu sprijinul Guvernului României prin
Departamentul pentru Relații Interetnice.

*Mulțumiri domnului Marcel Grinberg,
vicepreședinte
al Comunității Evreilor din Piatra Neamț
și responsabil al obștii Târgu Neamț,
pentru sprijinul acordat
în realizarea acestei cărți.*

Cimitirul și monografia

Cândva, demult, cineva m-a învățat un lucru: dacă ajung într-un oraș necunoscut, primul drum să-l fac la cimitir; acolo, cercetând pietrele tombele, vom afla o mulțime de amănunte despre trecutul locului, despre structura socială, despre mentalitatea oamenilor etc. Și nu despre morți e vorba în această experiență, ci despre oamenii vii, în măsura în care istoria guvernează prezentul, așa cum ar trebui să se petreacă lucrurile într-o societate normală, firească. Numai că, parcursul societății românești (majoritare) fiind unul destul de accidentat, se știe, cu atât mai derutant, mai nefiresc a fost parcursul unei „societăți interioare” (minoritare), precum cea evreiască, se știe și asta. De aceea sunt importante cimitirele: pentru că ele constituie o referință de bază care, în cazul când nu ne pot oferi informații decât despre un anumit moment al istoriei, măcar ne pot sugera ce ar fi urmat să fie...

Așadar, față de această aserțiune, istoria comunității evreiești din Târgu Neamț a evoluat pe un parcurs marcat de trei cimitire: primul, mai mic – dar și cel mai vechi –, a existat cândva „în

dosul cetății Neamțului” („de o vechime de 5-6 și 700 ani”, după cum consemnează „cronicarul” Josef Kaufman¹, poate exagerând), dispărut sub prăbușirile dealului; al doilea, mai extins, se afla (din secolul al XVIII-lea) pe locul unde a fost ridicat spitalul vechi (1852); în sfârșit, cimitirul nou, situat „pe drumul Fălticenilor”², datând din 1838, în funcțiune și azi. Urmărind dezvoltarea târgului, în perioadele medievală și modernă și, în raport cu ea, „deplasarea” cimitirului, vom putea avea și o reprezentare imaginară a mutațiilor produse în comunitatea evreilor.

În orice caz, această istorie a cimitirelor evreiești din Târgu Neamț certifică faptul că evreii din Moldova, cel puțin, s-au stabilit aici, în general, în două etape și în două circumstanțe diferite: o dată mai de timpuriu (în secolele al XV-lea și al XVI-lea), pe teritoriile controlate de cetăți (Suceava, Iași, Roman, Târgu Neamț, Piatra Neamț ș.a.), ei fiind chemați de domnitori ca practicanți ai diverselor meserii; și a doua oară mai târziu (sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea), când comercianții care închiriau temporar terenuri pentru târgurile anuale

¹ Josef Kaufman, *Cronica comunităților israelite din Județul Neamț*, vol. 2, Tipografia „Record”, Piatra Neamț, 1928.

² Idem.

s-au decis să rămână și au înființat ștetl-urile (Onițcani, Dorohoi, Bucecea, Hârlău, Burdujeni, Lespezi, Podu Iloaiei, Săveni etc. – în 1859 erau consemnate 63 de asemenea târgușoare³), unele constituind nucleele unor viitoare localități, altele dispărând. Desigur, lucrurile nu au decurs atât de simplu și de clar, pentru că de-a lungul timpului au apărut și momente de criză care s-au soldat cu „interferențe” între grupurile / valurile de imigranți evrei. De pildă, pogromurile din Ucraina, din secolul al XVI-lea (în timpul rebeliunii cazacilor) au împins spre Moldova un val de imigranți evrei care s-au afiliat comunităților deja existente. Mai târziu, după anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812) și introducerea legislației nefavorabile evreilor (care a stimulat și producerea câtorva pogromuri), un alt val de imigranți a pătruns în Moldova. Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, reformele administrative introduse de Al. I. Cuza, cu destule prevederi tolerante față de minorități, au atras alte grupuri de evrei ș.a.m.d.

În cadrul acestei paradigme, sub influența factorilor externi și interni care au produs condiții când favorabile, când mai degrabă adverse, s-a

³ J. B. Brociner, *Chestiunea israeliților români*, Tip. „Horia Carp & Marinescu”, București, 1910.

coagulat / articulată comunitatea evreilor din Târgu Neamț. Și totdeauna în relație – mai netedă sau mai aspră – cu populația autohtonă, care era și ea prinsă în convulsiile formării tânărului stat român și, mai apoi, în dezvoltarea lui modernă. Astfel, în monografia profesorului Emanuel Bălan vom regăsi imagini din „oglinnda mică” (comunitatea nemțeană, începând din secolul al XVIII-lea) reflectate în „oglinnda mare” (mai întâi Principatul Moldovei și apoi România Unită), într-o derulare nu foarte lină și nici foarte comodă, conformă cu realitatea.

Cercetarea lui Emanuel Bălan, întreprinsă cu acribie și pasiune, reușește să confere coerență surselor documentare – unele cunoscute, altele mai puțin știute și altele deloc frecventate până acum –, cărora le alătură o suită de surse orale. Interesant e faptul că autorul reușește să adauge informații noi la o referință considerată exhaustivă pentru perioada de până la momentul apariției („cronica” lui Josef Kaufman, 1928). Însă completarea ei cu date din istoria ulterioară a comunității din Târgu Neamț, cuprinzând și secvența Holocaustului, și secvența comunismului, și secvența post-comunistă (până în 2015), crește valoarea lucrării lui Emanuel Bălan.

Deopotrivă de incitantă mi se pare și consemnarea istoriei „organizatorice” a comunității (sub aspect administrativ, economic, juridic, reli-

gios, social, cultural), avansând posibilitatea de a face comparații cu alte configurații comunitare. Și așa mai remarca un lucru: autorul nu se ferește să consemneze frământările din interiorul comunității, cu detalii care contrazic unele stereotipii revoluate care-i vizează pe evrei. În plus, încercarea finală de a (re)pune în discuție „portretul moral și fizic” al evreului moldovean (așkenaz), în opoziție cu anumite clișee care bântuie mentalul colectiv, este o curajoasă deschidere polemică...

Din păcate, încărcătura de fapte și date din această monografie tinde să nu mai aibă corespondent în realitatea imediată: sinagogile din Târgu Neamț au fost dărâmate (precum și alte „urme materiale”), contribuția evreilor la dezvoltarea orașului s-a dizolvat în anonimatul „colectivității” (supraviețuiesc doar câteva personalități culturale prin diverse dicționare, eroii din războiul Marii Uniri, înscriși pe un monument și numele unor veterani din Războiul de Independență, pe câteva pietre tombale din cimitirului nou), numărul evreilor e din ce în ce mai mic... De aceea invocam, la început, cimitirele: cu ele în minte ar trebui citită această carte, tristă și dramatică până la urmă!

Emil NICOLAE

Introducere

În ultimele două decenii, mulți istorici și-au dedicat cercetările studierii istoriei comunităților evreiești de pe teritoriul României, încercând astfel să dezvăluie istoria unui popor care a adus importante contribuții la viața economică, socială și culturală a țării, un popor despre care Emil Cioran spunea că „este cel mai reductibil fenomen al istoriei”. De asemenea, importanța studiilor legate de comunitățile evreiești din România este relevată și de numeroasele instituții înființate în vederea cercetării istoriei evreilor.

Lucrarea de față, *Evreii din Târgu Neamț. Istoria unei comunități*, încearcă să scoată la suprafață un subiect de istorie locală și în același timp să dezvăluie mecanismele de funcționare ale unei comunități de la apariția sa și până în 2015. Avem în față rezultatul studiilor asupra fondurilor arhivistice existente la Comunitatea Evreilor din Târgu Neamț, la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, dar și asupra celor de la Arhivele Naționale Istorice, filiala Neamț (Școala Israelito-Română, Legiunea de Jandarmi, Poliția

Oraşului Târgu Neamţ, Comisariatul de Poliţie Târgu Neamţ, Primăria Târgu Neamţ şi Comitetul Democratic Evreiesc). De asemenea, pentru înţelegerea temei abordate, un rol important l-a avut presa vremii, precum: „Corespondenţa Provincială”, „Cronica Israelită”, „Curierul israelit”, „Egalitatea”, „Reformatorul”.

Lucrările generale au reuşit să integreze evenimentele locale din Comunitatea Evreiască din România. Am cercetat comunitatea evreiască şi din perspectiva memorialisticii. Am văzut fenomenul din interiorul comunităţii prin intermediul multiplelor publicaţii ale Editurii Hasefer, aflată sub oblăduirea Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, ale Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, ale Institutului Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”. Am suprapus informaţiile pertinente şi subiective ale unor contemporani ai evenimentelor, cum ar fi Matatias Carp, fost secretar al preşedintelui Uniunii Comunităţilor Evreieşti din România, W. Filderman, cu opiniile unor cercetători care nu au nimic de-a face cu etnia evreiască. Am îmbinat informaţiile cărţilor din anii 1900 cu cele moderne, apărute în anii de după revoluţia din 1989, când subiectul controversat şi ignorat al evreilor a început să iasă la iveală. O sursă de

informații a fost și internetul, un rol important pentru evreimea de pretutindeni jucându-l publicațiile on-line.

Am întâmpinat greutăți în timpul documentării din cauza lipsei surselor pentru anumite perioade istorice, dar în final am reușit să redau istoria unei comunități seculare.

Din punct de vedere cronologic, lucrarea acoperă perioada cuprinsă între secolele al XVII-lea și al XXI-lea, cu epocile ei faste și nefaste. Un loc aparte îl ocupă perioada războiului, când și evreii târgunemțeni au avut de suferit, au fost supuși restricțiilor, au fost deportați ori au fost trimiși în detașamente de muncă. Istoria modernă și contemporană a evreilor în spațiul românesc este marcată de două date: 1866 – debutul „chestiunii evreiești” în viața politică – și 1938 – debutul măsurilor cu caracter antisemit, adică sfârșitul perioadei faste din istoria acestora în spațiul românesc.

Scopul acestei lucrări a fost de a scoate la lumină un capitol al istoriei locale, acela al contribuției comunității evreiești la dezvoltarea urbei de sub Cetatea Neamțului prin personalitățile pe care le-a dat, dar și obolul uman și material adus pentru câștigarea independenței și reîntregirea României.

Volumul este structurat în 11 capitole, capitolul-cheie fiind cel dedicat perioadei celui de-al Doilea Război Mondial. Anexele de la final vin să

reîntregească și să sprijine cele afirmate de-a lungul textului, cuprinzând statistici și imagini din trecut și prezent.

Așadar, vorbim despre istoria unei comunități evreiești așa cum a fost „sine ira et studio” – oferind o imagine atotcuprinzătoare, cu aspectele ei sociale, instituționale, economice, culturale și demografice –, a unei minorități tot mai redusă numeric în România, dar care trezește în continuare un interes deosebit.

CAPITOLUL I

Începuturile comunității

Evoluția comunității în secolul al XVIII-lea

Ținutul Neamțului este printre cele mai vechi ținuturi ale Moldovei, atestat încă din secolul al XI-lea. Numele provine de la cuvântul slavon *nemetz*, care înseamnă „mut”, folosit de slavi pentru ai denumi pe germani, neînțelegându-le graiul. Dacă germanii sunt pomeniți în documente din secolul al XIII-lea, armenii sunt atestați ca locuitori ai ținutului din secolul al XIV-lea. Tradițiile vorbesc despre prezența evreilor în zonă din secolele al XV-lea sau al XVI-lea. Astfel, se consideră că obștea de aici exista pe timpul lui Ștefan cel Mare, evreii fiind alungați din târg de către Petre Șchiopul în 1579, revenind după ce Ștefan Tomșa adresează chemarea domnească.⁴

În Țările Române, evreii au venit fie prin filiera turcă și a negustorilor genovezi și venețieni, fie prin filiera polono-galițiană. La începutul secolului al XVI-lea, numărul lor pare a fi fost mare, din moment ce se aprecia, la 1534, că „tot comerțul Moldovei se afla în mâinile negustorilor evrei”⁵.

⁴ *Encyclopaedia Judaica*, vol. XIV, Ierusalim, 1978.

⁵ Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008, p. 220.

Iorga spune că evreii au sosit în Neamț „în secolul al XVIII-lea; după ce târgul începuse a decădea, ei au locuit cu bezmen⁶ de la mănăstirea ce era odată în cetate, ori le-au cumpărat [terenurile – n. red.] de la particulari și au ajuns repede stăpânii acestui loc sărac din vechea piață românească”⁷. În perioada 1659-1660, din cauza răscoalei cazacilor din Polonia, mulți evrei așkenazi au luat drumul Moldovei. Este perioada când sunt întemeiate numeroase comunități în Moldova, printre care și cea de la Târgu Neamț. Comunitatea evreiască de aici s-a constituit înainte de 1700, fiind amintită existența unor negustori cu putere economică, printre notabilitățile târgului de la 1637 găsim-l pe Lupu Jidovul, care apare într-o scrisoare adresată Episcopiei Rădăuților.⁸ În acest document de hotărnicie dat de târgoveți Episcopiei Rădăuți, figurează și semnătura lui Lupu Jidovul, alături de alte șapte semnături aparținând unor boieri, funcționari, clerici și cea a șoltuzului⁹

⁶ Închirierea pe termen lung sau pe o perioadă neprecizată a unui teren, în schimbul unei plăți în natură sau în bani (n. red.).

⁷ Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, vol. 2, Vălenii de Munte, Tipografia „Datina Românească”, 1940, p. 142.

⁸ Melchisedec Ștefănescu, *Cronica Romanului*, București, 1875, vol. 2, pp. 230-236.

⁹ Titlu dat în Moldova, în perioada Evului Mediu, cârmuitorului unui oraș (n. red.).

Ioan.¹⁰ Este posibil ca acesta să fi fost starostele micii comunități de aici, ceea ce ar contrazice opinia lui Iorga.

Informații despre primii evrei așezați în Neamț le aflăm dintr-un document de vânzare-cumpărare, din 22 martie 1764, când Iosif Jidovul a cumpărat de la Varlaam, egumenul Mănăstirii Neamț, un loc de casă cu uliță, plătind anual mănăstirii câte două oca de ceară.¹¹ De fapt, egumenul nu a vândut nimic, el și-a dat acordul la tranzacția făcută între Gavril Pătrașcu, fostul chiriaș, și Iosif Jidovul, noul chiriaș, privind plata bezmenului către mănăstire, în calitate de proprietar. Un an mai târziu, în 1765, un alt evreu, Iancu Jidovul, închiria două locuri de casă lângă Iosif Jidovul „pentru care trebuie să dea câte 4 oca de ceară pe an.”¹²

O sinagogă veche de zid a ars în 1774, după cum reiese dintr-un document din 1776.¹³ Într-un alt document de hotărnicie dintre târgoveți și Episcopia Rădăuților, datat 20 decembrie 1685, printre cei care iscălesc este și Lupu Jidovul, putând fi vorba despre starostele evreilor din târg.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 230-236.

¹¹ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. VIII, pp. 376-377.

¹² *Ibidem*, p. 377.

¹³ ***, *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, București, Editura Hasefer, 2004, p. 213.

În perioada regimului fanariot, evreii din Moldova erau împărțiți în: autohtoni, cu o vechime mare, hrisoloviți, stabiliți mai apoi printr-un hrisov domnesc, și sudiți, cei supuși unei puteri străine. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este amintit rabinul Meșulam ben Rabi Azriel, care la 1776 redactează *Pinkasul înfrățirii de binefacere*, un document deosebit de relevant pentru istoria evreilor din spațiul românesc.¹⁴

Cel mai important document pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este *Catagrafia* din 1774, alcătuită în timpul prezenței trupelor rusești în Moldova. Conform acesteia, în Târgu Neamț erau 12 familii de evrei¹⁵ birnici¹⁶ (Iancu Negru, Iancu Roșu, Leiba Friptul, Isac, Izrail, Herșcu cel Bătrân, Aron cel Tânăr, Carpu, Leiba sin Herșcu, Lupu sân Cerbu, Eni, Isac Dascăl). Tot din această perioadă avem și primele măsuri luate de către domnitorul Grigore Ghica împotriva procesului de imigrare, tot mai accentuat, al evreilor. Astfel, în 1764, domnitorul hotărăște ca evreii să nu locuiască la sate, iar la 1766, li se interzice

¹⁴ B. Tercatin, Lucian Zeev Herșcovici, *Prezențe rabinice în perimetrul românesc. Secolele XVI-XXI*, Ed. Hasefer, București, 2008, p. 146.

¹⁵ P. Dimitrov, *Moldova în epoca feudală*, vol. II, partea a II-a, Chișinău, 1975, pp. 357-400.

¹⁶ Persoană care plătește bir (n. red.).

acestora să mai dețină cârciumi în sate.¹⁷ Aceste dispoziții sunt reconfirmate în 1782 de către domnitorul Alexandru Mavrocordat, dar fără efect. Exodul populației evreiești din Galiția spre Moldova se intensifică după hrisovul domnitorului Mihail Șuțu, pentru repopularea Moldovei după războiul ruso-turc din anii 1789-1791.¹⁸

Evreii fiind negustori și meșteșugari, au înființat în oraș dughene, băcănii, crâșme, ateliere și alte stabilimente comerciale. Industria rachiului a fost încă din acest secol monopol al evreilor. Legislația medievală nu acorda evreilor dreptul de a deține proprietăți agricole și nici de a ocupa funcții administrative, fiind astfel obligați să se îndrepte spre comerț și meșteșuguri.

În general, evreii închiriau case și dughene, dar erau și proprietari, așa cum reiese dintr-un act datat 1753, prin care Lupu sân Ursu îi vindea lui Iacob Jidovul jumătatea sa de moară din Târgu Neamț. Nu este singurul evreu amintit în documentele de vânzare-cumpărare din secolul al XVIII-lea. În 1764, Iosif Jidovul cumpără de la Mânăstirea Neamț opt stânjeni pentru loc de casă și dugheană, la Ulița Mare, pentru care va plăti anual mânăstirii „câte două oca ceară, iar nefiind ceară, să aibă a

¹⁷ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/1, pp. 247-248.

¹⁸ *Istoria României*, vol. IV, 1964, p. 719.

împlini de la mine câte cinci orți pă ocă”¹⁹. Anul următor, Iancu Jidovul cumpără de la egumenul aceleeași mânăstiri un loc de dugheană. În 1775, Ștrul, feciorul lui Herșcu Jidovul, a cumpărat loc de dugheană de la Mânăstirea Neamț, plătind bezmen „câte una ocă de ceară tot anul”²⁰. Iosub Argintar, proprietar de moară, vinde partea sa lui Maftai, cu 110 lei.²¹ În 1775, Iancu Jidovul cel Roș își face velniță²² pe moșia târgului de la Dumbrava, obligându-se să plătească Mânăstirii Neamț „tot anul câte 10 lei”²³.

O comunitate nu poate exista fără instituțiile sale comunitare. Sinagoga este una dintre acestea, iar mai sus am arătat că tradiția vorbește despre o sinagogă încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, aflată pe locul spitalului, și care a ars în 1774.²⁴ Aceasta a fost reclădită în 1776, așa cum atestă un document din 1885, din lemn și nu din

¹⁹ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/2, doc. 44, p. 51.

²⁰ *Ibidem*, doc. 87, p. 134.

²¹ Narcis Crețulescu, *Istoria mânăstirilor române*, vol. X, București, 1902, p. 193.

²² Instalație rudimentară pentru fabricarea băuturilor spirtoase (n. red.).

²³ Josef Kaufman, *Cronica comunităților israelite din Județul Neamț, cuprinzând hrisoave, documente, inscripții, fotografii etc.*, Piatra Neamț, Tipografia Record, 1928-1929, vol. II/2, p. 329.

²⁴ *Ibidem*, vol. 1, p. 81.

piatră. Cel care va ridica construcția a fost stolerul Vasile cel Mare, care va ajunge unul dintre cei mai vestiți bandiți. Odată cu reclădirea sinagogii s-a refăcut și baia (feredeul), din lemn, tencuită, ridicată pe fosta temelie de piatră.

Despre vechiul cimitir se știe că se afla lângă spital, spre deal, până la Biserica Țuțuienilor, aici fiind îngropat, după tradiția bătrânilor, rabinul Moise Broder, mort la 1627. Pe mormântul său, evreii au construit o căsuță de piatră, în interiorul căreia ardea permanent o candelă. Tradiția spune că în căsuță s-ar fi refugiat Vasile Lupu de frica polonilor, care-l căutau pentru ai lua averile.²⁵

Încă din secolul al XVIII-lea existau societățile sacre de înfrățire, dar și altele, care făceau acte de caritate – precum *Chevra șel menorath hamaor* (Înfrățirea pentru luminarea candelii sfinte), înființată în 1753 –, condicile acestora păstrându-se până astăzi. De asemenea, găsim amintită, încă din 1761, o societate de amanet și împrumut fără dobândă.²⁶ Chiar de la începuturile ei, comunitatea s-a organizat înființând societăți filantropice, precum *Menorat Hamoar*, atestată în 1753.²⁷ Din

²⁵ *Ibidem*, vol. 2, p. 265.

²⁶ ***, *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, p. 229.

²⁷ Acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller (coordonatori), *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, Hasefer, București, 2004, p. 747.

1792 a funcționat neîntrerupt școala de tip Talmud Tora, care aduna și câte 200 de copii săraci.

Comunitatea era condusă de un staroste recunoscut de autorități. Epitropii comunității erau numiți și confirmați de către domnie pe o perioadă de trei ani, având atribuții la strângerea dărilor, la procese, pronunțarea divorțurilor, a pedepselor și la achitarea taxelor către stat. Spre sfârșitul secolului, incendiile izbucnite au făcut prăpăd. În iarna anului 1778, un incendiu a ars aproape tot târgul, iar cel din 1782 a dus la mistuirea a câteva sute de case și a unor mori evreiești.²⁸

Raporturile cu românii și acuzațiile de omor ritual

Raporturile dintre evrei și români au cunoscut un parcurs contradictoriu, din care nu au lipsit pozițiile antievreiești care au avut o componentă religioasă, aceea de omor ritual. Începând din 1710 și până la mijlocul secolului al XIX-lea, acestea degenerau în violențe asupra evreilor.

Unul dintre cei mai importanți acuzaatori la adresa evreilor a fost rabinul Noih Belfer, botezat

²⁸ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 304.

și călugărit la Mănăstirea Neamț, în 1798, sub numele de Neofit Cavsocalitul. Acesta publică în 1803, cu binecuvântarea mitropolitului Iacov, lucrarea *Înfruntarea jidovilor*, cu un puternic impact asupra societății moldovenești și cu rol determinant în violențele din 1803 și 1804.²⁹

Tot în același registru se înscrie și lucrarea *Praștia*, a ieromonahului Chiriac, tipărită la Neamț în 1836, cu binecuvântarea mitropolitului D. D. Veniamin.

Începând cu 1710, sunt deschise acuzațiile de omor ritual ce au tensionat raporturile cu românii până la mijlocul secolului al XIX-lea. Omorul ritual era considerat o veche practică religioasă mozaică, cu rădăcini încă din Evul Mediu, prin care evreii foloseau sânge de copil creștin pentru a face azima de Paște.

Prima acuzație de acest fel a fost cea din 1710, când Neculai Ioil, evreu polonez, botezat de paharnicul Neculai Musteață, pune la cale această acuzație. Cronicarii spun că l-ar fi ucis pe fiul unei văduve creștine și ar fi aruncat cadavrul în curtea sinagogii, în ajunul Paștelui evreiesc. La scurt timp, mulțimea adunată s-a apucat de jefuit, câțiva evrei fiind uciși. Ispravnicul de Neamț, Gheorghită Ursachi, ordonă arestarea a 22 de evrei, care sunt duși în lanțuri la Piatra. Prin intervenția *haham-*

²⁹ *Ibidem*, p. 301.

bașei de la Iași, Naftuli Cohen, și a bogatului negustor Deulet Cherei Han, domnitorul Dimitrie Cantemir ordonă boierilor V. Hăbăcescu și Manolache Ruset să cerceteze cazul.³⁰ În urma anchetei s-a dovedit falsitatea acuzației, iar călugărul Ioil a fost condamnat la muncă silnică pe viață.

Un incident asemănător a avut loc în 1765, când cinci preoți de la o biserică de lemn de peste Ozana au pus sânge de „remători” într-o „sticlă și un pahar țărănesc” și le-au așezat în sinagogă, acuzându-i pe evrei că folosesc sânge de om în riturile pascale.³¹ Însă un slujitor al sinagogii schimbă sângele cu vin și astfel, în ciuda încercării ispravnicului, evreii nu au putut fi acuzați, iar preoții au fost pedepsiți de către mitropolitul Iacov.³²

Un alt caz a avut loc în 1803. Atunci, în ajunul Paștelui, măcelarul Ițic jupoaie acasă un miel. Soția vecinului său Neculai Bostan crede că Ițic a ucis un copil, îi spune soțului, iar acesta anunță autoritățile. Evreul și doi cumnați sunt arestați pentru că în acea perioadă dispăruse un copil din Grumăzești. Numai după ce cadavrul copilului a fost găsit pe câmp sfâșiat de animalele sălbatice, cei trei au fost eliberați.³³

³⁰ *Ibidem*, p. 135.

³¹ *Ibidem*, p. 137.

³² *Ibidem*, p. 145.

³³ *Ibidem*, p. 149.

Însă calomnia de omor din 1816 a provocat conflicte violente. Croitorul Michel primise în gazdă un cerșetor care obișnuia să doarmă în podul casei lui. Înainte de Paște, cerșetorul beat este găsit mort în pod și un anume Ștefan Vele îl acuză pe croitor de omor. Atunci, ispravnicul Petrache Sturdza ordonă arestarea lui Michel și a membrilor cahalului, un învățător (*melamed*) pe nume Iehuda este omorât, la fel și un anume Traim Lungul.³⁴ Ce de-al doilea ispravnic, Nicolae Gotcol, sesizează nedreptatea și îi cere lui Sturdza eliberarea arestaților, însă în urma refuzului, acesta pornește spre Iași. Sesizând pericolul, Sturdza decide eliberarea evreilor. Se spune că de frica violențelor, evreii se ascundeau pe unde puteau.³⁵

Aceste acuzații au continuat, fiind consemnate și în 1834. Atunci, vecinii români ai evreului Haim Gilbergher au turnat sânge de la un porc tăiat în fața ușii acestuia. În cele din urmă, autorii au mărturisit fapta, după ce evreii au stat ascunși în case câteva zile.³⁶

Ultimele acuzații au fost cele din 1858. Fapta s-a petrecut în preajma Crăciunului anului 1858. Atunci, o servitoare creștină din casa evreului

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem*, p. 143.

Alter Lipes, prinsă furând, a fost maltratată de acesta. După ce a fugit, s-a dus la Piatra Neamț, unde i-a denunțat pe evreii Iosef Herș Ghebergher, starostele Ițole, Șabse haham, Choskel der Heizeriker și Motel Feighes, că au omorât o fetiță de 12 ani pentru a-i lua sângele. Imediat, aceștia au fost arestați, dar ispravnicul Rosnovanu a dispus eliberarea acestora, după ce denunțătoarea a recunoscut că a pus la cale denunțul pentru că avea ură pe evrei.³⁷

³⁷ *Ibidem*, pp. 146-147.

CAPITOLUL II

Evoluția comunității în secolul al XIX-lea

Evoluția comunității. Instituții

Numărul evreilor crește, astfel că în 1803 erau 230 de suflete. Catagrafia din 1820 arată o creștere semnificativă a numărului evreilor, care ajung la 400 de persoane, iar în anul revoluționar 1821 se înregistrau 223 de familii.³⁸ Catagrafia din 1826 menționează un număr de 285 de familii³⁹, iar în 1828 erau și 72 de evrei supuși străini.⁴⁰ Numărul acestora continuă să crească și astfel la 1832 erau 642 de evrei (149 de bărbați, 181 de femei, 135 de băieți și 177 de fete), adică 24,53% din totalul populației târgului, de 2.688 de locuitori.⁴¹

La 1831⁴² erau menționate două sinagogi. Demografic, în acel an, evreii erau concentrați în cvartalul Negru-Verde, într-un număr de 665 de suflete, adică: 149 de bărbați, 161 de femei, 312 copii cu 23 de slugi. Perioada 1831-1838 a avut

³⁸ Ion Neculce, fasc. 7, Iași, 1929, pp. 140-141.

³⁹ D. Ivănescu, *Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei, între 1774-1832*, în SAHIR, 2, 1997, p. 64.

⁴⁰ Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Supliment AIIA, 1985, p. 59

⁴¹ Ștefan Pascu, *Populație și societate*, vol. I, Cluj Napoca, 1972, anexe.

⁴² Arhivele Naționale Iași, *Statistica Târgurilor 1832*, tr. 644, op. 708, nr. 47.

cea mai mare creștere a populației, când cei veniți din Galiția și Polonia aproape au dublat numărul evreilor din târg.

Documentele din 1845 consemnează un număr de 427 de evreii capi de familie (între aceștia erau 22 de bătrâni nevolnici și 7 văduve) din 1.411 locuitori.⁴³ Situația lor juridică era diferită: 380 dintre ei erau raiale și doar 8 sudiți. În 1851, evreii reprezentau 47,77% din întreaga populație a târgului.⁴⁴ La mijlocul secolului al XIX-lea, recensământul din 1860 înregistra un număr de 3.006 evrei⁴⁵ la o populație totală de 7.257 de locuitori. Dintre aceștia, 1.452 erau femei, iar 1.554 bărbați.

În perioada 1866-1919, numărul evreilor a crescut prin sosirea unor supuși austro-ungari din Galiția și Bucovina, sau ruși, în ciuda emigrărilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX și al măsurilor restrictive ale autorităților. Dacă în 1859 erau 3.112 evrei, în 1899 se ajunge la 3.593 de evrei.⁴⁶ „Monitorul Oficial” din 1900,

⁴³ Gh. Platon, *Populația evreiască din târgurile și orașele Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *SAHIR*, 3, 1998, p. 170.

⁴⁴ Ecaterina Negruți, *Negustori și meșteri evrei din Moldova în informațiile statistice ale secolului XIX*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași (AIIA)*, nr. XXXIV 1997, p. 142.

⁴⁵ Stela Mărieș, *op. cit.*, pp. 110-111.

⁴⁶ R. Rosetti, *Romania and the Jews*, București, I.V. Socec, 1903, p. 3.

prezentând o statistică a locuitorilor evrei din județ, menționează în Târgu Neamț 3.240 de evrei (1.480 de bărbați și 1.760 de femei).⁴⁷

În anul 1872, Ministerul de Interne a cerut alcătuirea unei evidențe referitoare la 761 de familii evreiești, reprezentând 3.654 de suflete, care s-au stabilit în Târgu Neamț. În urma numeroaselor adrese, fără a avea acte doveditoare suficiente, primăria răspundea ministerului că din „561 capi de familie, numai 69 erau născuți în oraș, restul de 492 erau veniți de la 1830 înapoi. În ceea ce privește pe cei de protecție străină (200 capi), nici unul nu era născut în oraș.”⁴⁸

Către sfârșitul secolului al XIX-lea, numărul evreilor este în creștere, un exemplu în acest sens fiind nașterile din 1886: 279 de copii, din care 153 de evrei.⁴⁹ În 1899 erau 3.593 de evrei dintr-o populație de 8.378, adică 42,88%.⁵⁰ La 1900, conform datelor din *Recensământul populației din anul 1900*, constatăm o scădere a populației evreiești față de anul 1890, la 2.265 de persoane, din care 1.158 de bărbați și 1.107 femei. Această scădere se

⁴⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 14, 27 decembrie 1900.

⁴⁸ Arhivele Statului Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dos. 3/1872, f. 13, 16.

⁴⁹ „Revista Israelită”, an. 1, nr. 17, 1887, p. 5.

⁵⁰ Michel Șorer, *La răspântie de veacuri. Evreii în 1900-1901*, București, 2004, p. 124.

poate explica prin emigrările de la sfârșitul secolului, dar și prin deplasarea unora dintre evrei spre mediul rural după obținerea indigenatului, unde își vor deschide unități comerciale și de producție.

Comunitatea era condusă de staroste, care avea putere asupra membrilor comunității, fiind ales pe trei ani și confirmat de guvern, organizare care s-a menținut până la 1870. Acesta strângea dările (evreii supuși străini plăteau birul la consulatele lor), avea atribuții judecătorești, putând dispune arestarea preventivă și pronunțarea divorțurilor. La începutul secolului, documentele îl amintesc ca staroste pe Zindel Berlader, apoi pe Iosub Bolocan, urmat la 1819 de Ițole. Până la 1837 sunt amintiți Motel Feighes și Avrămuț Landru. În 1837, într-un document fiscal este amintit David staroste.⁵¹

Birul era plătit anual de evrei, scutindu-i de alte dări. În 1852, acesta ajungea la suma de 8.443 de lei. Comunitatea își alegea epitropii, iar cahalul târgului plătea impozitul general pentru toți evreii, în timp ce veniturile comunității erau date în antrepriză. Epitropii și darea în antrepriză a veniturilor comunității se făcea în Camera Primăriei. Până la 1870, cahalul plătea, către vistieria județului, impozitul general pentru toți evreii din localitate.

⁵¹ Pincu Pascal, *Obștea evreilor din Târgu Neamț*, Editura Teșu Solomovici, 2014, p. 19.

În 1875, aflăm dintr-un anunț, taxa de 15 bani pe ocaua de carne cașer era dată în antrepriză pentru doi ani. Cei interesați trebuiau să prezinte o garanție de 200 de galbeni în bunuri sau numerar.⁵² Într-o listă cu antreprize de la 1881 găsim și evrei. Astfel: taxa băcăniilor – Avram Bălan; taxa pe bere și țuică – Burăch Tanențapf; taxa pe jugărit și cântărit – Leizer Calman; taxa pe tăiatul vitelor mari – Haim sin Avram; taxa pe închirierea sahanalei – Iancu sin Avram.⁵³

În 1890 este ales un nou comitet al obștii, format din M. I. Ipcar președinte, Aba Herșcovici și B. Rorlich vicepreședinți, Arnold Gustav Weinrauch casier și S. Raf secretar.⁵⁴

Din punct de vedere religios, comunitatea a fost deservită de rabini cunoscuți pentru erudiția lor. În secolul al XVII-lea este amintit Abram Moșe Broder, autor al unor opere care din păcate au ars împreună cu sinagoga. În secolul al XVIII-lea îl aflăm pe Meșilem Fabiș ben Aziel, autorul pinkesului. În prima jumătate a secolului al XIX-lea îi găsim menționați pe rabinul Zwolever, pe la 1816, și pe Moșe Șmelke, la 1821, care a

⁵² „Corespondența Provincială”, nr. 657, 7 sept. 1875.

⁵³ „Corespondența Provincială”, 14 ianuarie 1881.

⁵⁴ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 245.

păstorit vreme de 40 de ani. După 1850, îi regăsim pe Simche Ioil, vreme de 12 ani, apoi ca ajutor de rabin (*daian*) pe Iose Darabaner și Avram Herș, care nu au stat mult, fiind urmați de rabinul Leib Esrig de la Piatra Neamț, rămas în funcție timp de 30 de ani, până la moartea sa, în 1897.⁵⁵

Sinagoga arsă în 1821 este reclădită din cărămidă prin hrisovul emis de domnitorul Ioniță Sandu Sturdza, la 6 octombrie 1823.⁵⁶ Ridicată cu materiale aduse de la Roman și Fălticeni, în vechiul stil oriental, avea în imediata apropiere un mic *hegdiș* pentru adăpostirea bolnavilor săraci, căsuța pentru dascăl, fereleul și cimitirul sub deal. Nici această sinagogă nu a avut viață lungă, fiind dărâmată în 1849, când Mânăstirea Neamț a decis construirea pe acel loc a spitalului și a școlii. În timpul dărâmării sinagogii s-a produs o încăierare între evrei și cei care trebuiau să o dărâme, altercație soldată cu șase evrei morți și mai mulți răniți din ambele tabere.⁵⁷ Delegația trimisă la domnitor și formată din Leib Puioles, Motel Feighes și Iosef Bolocan, nu a avut succes. După lungi dispute cu Mânăstirea Neamț, în 1855, domnitorul Alexandru Ghica emite un hrisov prin care obliga mânăstirea

⁵⁵ *Ibidem*, p. 297.

⁵⁶ „Fraternitatea”, an. VII, nr. 4.

⁵⁷ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 253.

să plătească comunității 2.000 de galbeni și piatra necesară construcției și să „dea locul numit a lui Drăghici și osebit alte două locuri alăturate numite a țiganilor”⁵⁸. Lucrările începute în 1855 au fost terminate în toamna anului 1857, însă și această sinagogă a avut de suferit de pe urma focului, izbucnind un incendiu mare în 1866, care a mistuit și el târgul.

În curtea acesteia fusese zidită și Sinagoga Lapscher, unde se adunau 100 de enoriași. Și ea a fost afectată de incendiul din 1866. În 1830 a fost ridicată Sinagoga Chabat din lemn, refăcută la 1855, putând cuprinde și ea 100 de enoriași. Sinagoga Boslever, zidită în 1836 pe locul lui Iosef Melamed, cuprindea și ea 100 de enoriași. În 1826, Uren Keimes ridică Sinagoga Meites din lemn.

Unii evrei au construit și ei, pe cheltuiala lor, case de rugăciune. Astfel, în 1852 a fost construită din lemn casa de rugăciune „Iosel Șoils”, cuprinzând 60 de enoriași, iar în 1854, „Alter Nocvacs”, ridicată tot din lemn. În a doua jumătate a secolului sunt construite alte două sinagogi: a Croitorilor, în 1869, din zid și Klazel, în 1874, din lemn și zid.⁵⁹

Feredeul, dărâmat odată cu sinagoga, în 1849, a fost refăcut din zid prin învoiala dintre co-

⁵⁸ *Ibidem*, p. 257.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 262-263.

munitate și mânăstire, în 1856, dar în urma incendiului din 1882 a fost nevoie de refacerea acestuia, suma cheltuită fiind de 18.000 de lei.

Cimitirul a fost mutat de pe vechiul loc, în care se afla prin învoiala din 1838 cu Mânăstirea Neamț, în zona Pârâul Ursului, comunitatea plătind în schimb câte o oca de ceară anual. În învoiala dintre mânăstiri și locuitori sunt consemnați Iancu Vola sâin Căciular, Unite Catz, Strul Leib Strul, Motel Aron și Herșcu Ieșanu.⁶⁰ În privința cimitirului, vechea tradiție iudaică spunea ca defunctul să fie dus pe pat de odgoane, iar din 1879, într-o ladă neagră, purtată de patru bărbați. După 1900, renunțându-se la aceste tradiții, decedații erau duși la cimitir cu un car mortuar. Documentele amintesc și de cioclii, unul dintre ei fiind Fried David, iar Budnaru Cramer, ajutor de cioclu.

Asigurarea alimentației rituale intra în sarcina hahamilor. În 1875 erau menționați patru hahami, printre care și Slomo Leib din Bălțătești și Strul din Uscați.⁶¹

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 345-346.

⁶¹ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 25.

Asistența socială și medicală. Calamități și suferințe

Societățile filantropice au apărut după 1878. Prima dintre acestea, Societatea *Luna*, fondată în 1876 sub conducerea lui Moses Herșcovici, se ocupa cu ajutorarea săracilor. Tot în același an este înființată și Societatea *Caritatea*. Pentru ajutorarea femeilor sărace, în 1878 este înființată Societatea *Damelor*. Societatea *Bikur Choilimi*, înființată în 1878, avea ca scop ajutorarea bolnavilor. Peste un an, în 1879, i-a ființat Societatea *Ghemilat Chesed*, pentru ajutorarea săracilor. În 1880 se deschide filiala Societății *Ahavas Isruel*, cu sediul în Piatra Neamț, societate de ajutor reciproc. În 1881, Societatea *Mizericordia*, formată din elita societății, a fost înființată cu scopul ajutorării sinistraților în urma incendiului din acel an, organizând în acest scop baluri și străngeri de fonduri. Spre sfârșitul secolului au mai fost înființate *Societatea de ajutor*, în 1892, pentru ajutorarea săracilor și a copiilor, Societatea filantropică *Junimea*, în 1894, sub conducerea lui Herș Șulimsohn, și Societatea *Soimich Noiflim*, în 1896, pentru ajutorarea bolnavilor.⁶²

⁶² J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 293.

Însă cea mai importantă societate a fost *Cultura*, înființată în 1890 și avându-l ca președinte pe M.I. Ipcar. Din conducere făcea parte și familia Weinrauch, iar președintele onorific era baronul de Hirsch. Societatea a organizat baluri și serbări pentru ajutorarea săracilor și a deschis o școală modernă, sub conducerea lui Birnbaun.

Fiecare comunitate beneficia de serviciile unor medici și spițeri evrei. Prima prezență medicală atestată este a unei „jidoafce doftoriță” care, la începutul secolului, plătea Mănăstirii Neamț „chirie pentru dugheana ei”.⁶³ În perioada 1839-1859, îl întâlnim pe Șapira Marcus, chirurg, cu liberă practică în chirurgia mică și diplomă la Pesta. În perioada 1844-1849, asistența medicală în zonă era asigurată de medicul Giuseppe Gallo. Printr-o petiție, evreii cereau Comitetului Sănătății să îl lase „mai departe pe medicul Marcus Șapira, care timp de șapte ani i-a curarisit”⁶⁴. În 1866, când holera a decimat populația târgului, s-au remarcat medicii F. Miller și Mauriciu Moscovici, care au contribuit la combaterea acesteia. Pentru o perioadă a activat și doctorul **Ghe. Fleischlein**.

⁶³ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁴ D. Constantinescu, *Din trecutul istoric al spitalului din Tg. Neamț și al ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț*, I.P. Bacău, f.a., p. 22.

Dintre medicii care au funcționat în oraș, îi amintim pe Mauriciu Moscovici⁶⁵, Adolf Schwartz (la spital) și L. Schwartz (la plasă).⁶⁶ Trebuie amintite și moașele din această perioadă, Haia Toba, Ita Solomon, Toba Zingheriu și Haea Ruscă⁶⁷, dar și Smil bărbierul, care era și ajutor de chirurg al orașului la 1875.⁶⁸

Primii spițeri sunt amintiți în Catagrafia din 1834, însă primul evreu farmacist este Iosef Bredemaer, care conduce o farmacie între 1848 și 1855. Între 1878 și 1883, Issiel Cohn este menționat într-un document prin care i se cere să susțină examenul de diriginte de farmacie.⁶⁹ La 1899 erau două farmacii: „La Ștefan cel Mare”, farmacist fiind Calcăntrauer, și „Hygiea”, farmacist A. Cornelson.⁷⁰

Evreii, ca și majoritatea locuitorilor neevrei, au avut de suferit de pe urma calamităților, incen-

⁶⁵ Născut la Piatra Neamț în 1851, absolvă Facultatea de Medicină din Paris. Alături de colegul său de la spitalul din oraș, Dimitrie Ulea, publică, la 5 iulie 1877, periodicul lunar „Nosographul Ospitalului de Neamț”. Participă la Comuna din Paris și la Războiul de Independență.

⁶⁶ D. Constantinescu, *op. cit.*, p. 88.

⁶⁷ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 30.

⁶⁸ „Corespondența Provincială”, 28 noiembrie 1875.

⁶⁹ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 33.

⁷⁰ D. Constantinescu, *op. cit.*, p. 86.

diilor, foametei și a revoluțiilor de la 1821 și 1848, dar și a invaziilor armatelor străine.

În decursul secolului, holera a lovit de mai multe ori orașul. Prima dată la 1812, în timpul lui Calimachi, a secerat jumătate din populația orașului, aceasta fiind nevoită să se retragă în corturi pe drumul Pietrei. Peste câțiva ani, în 1829 și 1831, a decimat populația abia refăcută, căci pe lângă holeră se abătuse și foametea, și invazia lăcustelor. O nouă epidemie a cuprins târgul în 1831, evreii muțându-se pe drumul Fălticenilor. Cea mai mare epidemie, care a ținut patru luni, a fost în 1848, evreii fiind nevoiți să se retragă în lunca Blebei. Ultima epidemie de holeră a avut loc în 1866, când au murit peste 100 de evrei.⁷¹

Incendiul provocat în timpul zaverei⁷² a ars aproape tot târgul, inclusiv sinagoga veche. Focul izbucnit în 1864 a ars mai multe dughene și trei biserici, fiind colectați bani pentru ajutorarea sinistraților.⁷³ Peste doar un an, incendiul izbucnit în 13 noiembrie a ars 120 de dughene. În 1868, un alt incendiu a ars 200 de case. La 25 martie 1881, focul a cuprins 14 case evreiești, dar cel mai puternic incendiu s-a produs la 5 martie 1882, când au

⁷¹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 302.

⁷² Revoltă (n. red.).

⁷³ „Monitorul Oficial”, 1864, nr. 202.

ars 600 de case. Camera Deputaților a votat 100.000 de lei ajutor, iar Societatea *Mizericordia* a reușit să colecteze 3.467 de lei pentru ajutorarea sinistraților.⁷⁴ În 1884, la 29 februarie, un incendiu a ars nouă dughene evreiești, producând o pagubă de 54.000 de lei. Ultimul incendiu din secolul al XIX-lea a avut loc în 1887.⁷⁵

Cele mai puternice inundații, din 2-6 mai 1881, au acoperit jumătate de târg, iar multe case s-au surpat din cauza apelor.

Invaziile armatelor, dar mai ales urmările acestora, au afectat în mod dur locuitorii târgului. În timpul Revoluției de la 1812, în aprilie, târgul este incendiat, iar circa 100 de evreii au fost uciși de Petru Capral și fratele său Ștefan. Evreii Michel Firester, Moise Avram Paster, David Lutfac, Hilel Soicher, Velvel Uricaner, Velvel Tismanițer și alți 40 au fost duși la Vânători, fiind torturați timp de opt zile, după care au fost uciși.⁷⁶ Turcii, în urmărirea eteriștilor refugiați la Mănăstirea Secu, au prădat și ei târgul, jefuind bisericile de odoare. Acestea au fost răscumpărate de evrei, care le-au înapoiat preoților Haralambe și Mihai.⁷⁷

⁷⁴ „Progresul”, an. VI, nr. 61.

⁷⁵ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 302.

⁷⁶ *Ibidem*, vol. II/1, p. 157.

⁷⁷ Analele Societății Istorice „Iuliu Barasch”, an. II, p. 196.

În 1848, intervenția armatei țariste pentru a pune capăt revoluției a lăsat urmări în târgurile și orașele Moldovei. La Târgu Neamț, soldații au fost încartiruiți câte 8-10 în casele localnicilor, aceștia fiind obligați să-i hrănească. La plecare, în iulie 1849, au luat cu ei diverse „suveniruri” fără a le plăti.⁷⁸

În 1853, ocupația austriacă a Moldovei a impus o taxă de 5.000 de lei comunității, plătită prin majorarea taxei de sacrificare a animalelor.⁷⁹

Invazia lăcustelor din 1847 a distrus total sau parțial recolta de pe o suprafață de aproximativ 100.000 de fălci (143.200 ha) din mai multe ținuturi. Între 17 și 24 iulie, lăcustele au afectat și culturile din zona târgului, în special suprafețele cultivate cu porumb, secară, grâu (la Oglinzi și Răucești), fânețe, păduri, care aparțineau Mânăstirii Neamțului.⁸⁰

Evreii și Independența

Pentru a ajuta la război, evreii au înființat un comitet de inițiativă, care a strâns donații în banii.

⁷⁸ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 311.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 314.

⁸⁰ Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, Editura Junimea, 1975, p.169.

Evreii Țalic Iosub, Idel Beral, Alter Ferester au contribuit cu bani la efortul de război al României.⁸¹ Comunitatea a oferit suma de 2.000 de lei.⁸² Dintre evreii participanți la război îi amintim pe Ițic Zisu și Mongiu Sloim, acesta din urmă fiind naturalizat în 1879⁸³. După război sunt naturalizați și evreii din Târgu Neamț care au luptat pe front, conform decretului de naturalizare semnat de Carol I în noiembrie 1879⁸⁴:

Evreii combatanți, participanți la războiul de Independență au primit drept de împământenire, iar în 1879, cei care au contribuit material la susținerea războiului, au cerut și ei emanciparea, dar li s-a refuzat acest drept.⁸⁵

Nr. crt.	Nume și prenume	Grad	Corp	Serviciu
1.	Meer Sabu	caporal	Bat. 3 Vânători	activ
2.	Herșcu Abas	soldat	Reg. 5 Linie	activ
3.	Peisih Leiba	soldat	Reg. 5 Linie	activ
4.	Osia Ovidia	soldat	Reg. 5 Linie	activ
5.	Mendel Haim	soldat	Reg. 5 Linie	activ

⁸¹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. I/1, p. 171.

⁸² *Ibidem*, p. 173.

⁸³ „Monitorul Oficial”, 6 noiembrie 1879, p. 7086.

⁸⁴ „Revista Israelită”, an. I, nr. 1, p. 22; „Monitorul Oficial”, 25/11 noiembrie 1870, pp. 7081-7083, 7086-7093.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 299.

6.	Strul Meer	serg. major	Bat. 3 Vânători	activ
7.	Fabis Marcu	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
8.	Stern David	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
9.	Stefter Hențel	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
10.	Solomon Haim	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
11.	Haim Iosub	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
12.	David Strul	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
13.	Mongiu Șloim	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
14.	Meer Leiba	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
15.	Herșcu Leiba	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
16.	David Herșcu	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
17.	Lupu Leiba	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
18.	Arabagiu Sinca	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
19.	Lupu Lupu	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
20.	Croitoru Hoise	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
21.	Juster Haim	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ

22.	Alter Zeidic	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
23.	Iosef Moise Bir	sergent	Reg.15 Dorobanți	activ
24.	Haim Marcu	sergent	Reg. 7 Călărași	activ
25.	Lupu Moise	sergent major	Reg. 8 Roșiori	activ
26.	Avram Iancu	sergent	Bat. 3 Vânători	activ
27.	Herșcu Leiba	sergent	Bat. 3 Vânători	activ
28.	Avram Iosef	sergent	Reg. 4 Linie	activ
29.	Moritz Wainkop	soldat	Reg. 5 Linie	activ

Dezvoltarea economică

Târgul fiind proprietatea Mânăstirii Neamț, taxele și impozitele acesteia asupra târgului erau date în antrepriză evreilor. De multe ori, aceștia s-au opus taxelor mari cerute de mânăstire, adesea fiind nevoie de intervenția domnitorului. Un astfel de caz a avut loc în 1816, când evreii au refuzat să plătească havaetul pe rachiul produs în velnițe, fiind nevoie de intervenția lui Scarlat Calimachi.⁸⁶

⁸⁶ Narcis Crețulescu, *Istoria mânăstirilor române*, tom. X, p. 221.

Printre antreprenorii evrei din prima jumătate a secolului îi amintim pe Moise Ițic, antreprenor al sahanalelor⁸⁷, și Moise Mehel, antreprenor al pităriilor. Antreprenorul diligențelor spre Pașcani, Piatra Neamț și Fălticeni era S. Wasserman, iar Iosif Bolocan furniza alimente și băuturi Mânăstirii Neamț.

Un nou conflict cu mânăstirea a avut loc în 1820, când a fost necesară intervenția domnitorului, care poruncește Mânăstirii Neamț să desființeze taxa suplimentară plătită de evrei, pentru că această taxă a fost pusă vremelnic, peste „aceea ce dau târgoveții adetiul⁸⁸ moșiei”.

Potrivit Regulamentului Organic al Moldovei, în „capitolul III, Nația jidovească, art. LII”, se preciza: „jidovii au voie a lucra velniți ca și celalt norod și cu aceeași privileghiuri, învoindu-se cu stăpânii moșiilor, iar în târguri nimeni ori și cine nu este pozvolit, pentru siguranța polițiilor, ci în depărtare de un sfert de ceas de oraș.”⁸⁹ Astfel, îi găsim cu velnițe pe Motel Feighes, Iancu Avram Feighes, Chaskel poreclit Răgușitul, Iosel Diner, Meșel Iuster, M. Tupilațer, Berel Kețoles, Zamvel

⁸⁷ Un fel de abator rudimentar (n. red.).

⁸⁸ Impozit, taxă (n. red.).

⁸⁹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/I, p. 196.

Meșel, Mendel Moişoles, Leibole Calckover, Şapse Tupilaţer, Duvad Beir, Strul Roş.⁹⁰

Evreii deţineau și ateliere, cele mai multe în domeniul prelucrării lânii, pielăriei și morăritului. Astfel, manufacturi de sumane aveau: Strul Burah Flandra, David Weinfeld, Velvel Moche, Calmen Bergman, Beniamin Siegler, Herşcu Berman, Moişe Fălticineanu, Herş Isvoreanu, Bercu Aizenberg; de prelucrarea pieilor: Ioil Dubălar, Zumer sân Iancu, Şama Dubălar, Ilie Garber, David Calmanovici; teascuri de ulei: David Zandebrand, Avram Iţic, Moise Calemén, Iţic Iosubaş, Lilman Siegler; manufactură de săpun: Alter Saponar; olărit: Iosub Olar; cărămidărie: Burich Iosel Weiner; morărit: Aron Ferester, Iosub Şneiberg.⁹¹ Prin anafora Adunării din martie 1839, se unificau taxele plătite de evrei, astfel că aceştia urmau să plătească o singură taxă către isprăvnicie.⁹²

Catagrafia din 1845 menţionează 241 de negustori evrei din totalul de 523, iar meşteşugari, 113 din 308. Scutiţi de bir erau 22 de bătrâni și 17 văduve. Într-una din scrierile sale, Ion Creangă îl amintește pe „jupân Ştrul din Târgu

⁹⁰ *Ibidem*, p. 196.

⁹¹ *Ibidem*, p. 198.

⁹² *O istorie a evreilor din România în date*, vol. I, Editura Hasefer, Bucureşti, 2000, p. 155.

Neamț care vinde substanțe, ierburi otrăvitoare și alte otrăvuri.”⁹³

Dintr-o petiție din 1886, adresată Primăriei de 41 de țesători patentati din oraș, în care aceștia se plâneau că țesătorii străini produc sumane fără a fi autorizați, aflăm că printre ei erau și evrei. Astfel, i-am regăsit pe: Carol Vesper, care producea sumane în condiții insalubre și pe Moise zet Avram, care „lucrează în camere mici, aflate în vecinătatea spitalului.”⁹⁴

Alți evrei, precum Adolfu Herbertu, Mera Leibovici, Robert Floch, Moişă Leibovici, Lupu Moişă Cerbu, vădana Anna Lasauskz și Eduard Tetel, și-au putut desfășura activitatea doar după ce au obținut avizul medicului din oraș, Nicolae Ursulescu, și al ajutorului de primar, avocatul Alexandru Cazanovă.⁹⁵ În 1889 era deschisă fabrica de sumane a lui Strul Burah Flandra, care funcționa cu motor cu aburi de 2 HP. În 1902 aveau motor cu aburi și fabricile lui Ancel Izvoranu, Colman Gotfrid și Haim Burah Froim, însă fabrica lui Isidor Heindrich a rămas fără autorizație de funcționare din cauza condițiilor impropriei.⁹⁶

⁹³ I. Creangă, *Povești, povestiri, amintiri*, Editura Eminescu, București, 1989, p. 232.

⁹⁴ Gavril Luca, *op. cit.*, p. 259.

⁹⁵ Idem.

⁹⁶ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar 40, 1902, f. 13.

Educația. Viața culturală

Despre o școală evreiască se spune că a fost construită în aceeași perioadă cu sinagoga. Din 1792 a funcționat neîntrerupt școala de tip Talmud Tora, care aduna și câte 200 de copii săraci. Școala a funcționat sub această formă încă de la întemeierea ei, odată cu apariția comunității. O astfel de școală a funcționat neîntrerupt din 1829, fiind frecventată de numeroși copii.⁹⁷

Până în secolul al XIX-lea, educația s-a realizat în cadrul *hadarim*-ului⁹⁸, dar trecerea spre educația modernă din cadrul școlii israelito-române a fost grea și anevoioasă. Această trecere lentă a fost cauzată și de conservatorismul din cadrul obștii, dar și a reticenței epitropilor de a susține financiar aceste școli. Într-o lege din 1803, Alexandru Moruzi, domnul Moldovei, nu făcea deosebire de etnie, spunând că „după cum pământeni, și pe cei străini ucenici primim, căci revărsând noi darul, nu oprim nici pe unul dintre aceia ce vor să se împărtășească de dânsul.”⁹⁹ Regulamentul Organic pen-

⁹⁷ J. Kaufman, *op. cit.* vol. II/2, p. 249.

⁹⁸ Numită și *heder* – școală elementară evreiască, unde se predau limba ebraică, Biblia evreiască și noțiuni fundamentale de iudaism (n. red.).

⁹⁹ Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. III, p. 251.

tru Moldova avea o prevedere asemănătoare: „în școlile publice pământene vor fi și copiii jidovilor”, însă aceștia trebuiau să poarte haine la fel ca ceilalți copii „fără vreun fel de deosebire”. În legea pentru învățământul public, elaborată de domnitorul Alexandru Ghica în 1851, se prevedea că „învățătura publică e gratuită și slobodă pentru tot locuitorul din Moldova, fără deosebire de religie.”¹⁰⁰ Și legea instrucțiunii publice, elaborată de Cuza, în 1865, prevedea gratuitatea educației fără deosebire de religie, prevedere întărită și de legea lui I. C. Brătianu, din 1867. Această gratuitate s-a menținut până în 1897, când s-au impus taxe pentru elevii evrei, iar aceștia se puteau înscrie pe locurile rămase libere după înscrierea tuturor elevilor creștini. Acesta a fost momentul înființării școlilor evreiești moderne.

În 1861, Epitropia comunității adresează o cerere Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice de a se institui o taxă pentru susținerea școlii evreiești.¹⁰¹ În statistica școlilor publice din Moldova, din anul 1862, apar menționați și elevi evrei. Astfel, la școala primară de fete erau opt eleve evreice, iar la cea primară de băieți, doi elevi evrei.¹⁰² În 1866,

¹⁰⁰ J. Kaufman, *op. cit.*, p. 46.

¹⁰¹ „Corespondența Provincială”, 19 ianuarie 1875.

¹⁰² *Relațiune statistică de starea școalelor în Moldova*, Iași, 1862, anexe.

evreii din oraș au înființat o școală particulară de băieți, care putea cuprinde 60 de elevi. Învățătorii care predau aici în limba idiș, trebuiau să facă dovada că știu să scrie și să citească și românește, fiind obligați să predea și în limba română. Unele dintre aceste școli nefiind acreditate, au funcționat sporadic. În 1893, existau 14 școli „evreiești de belferi” care funcționau fără autorizație, din care opt de băieți și șase mixte, fiecare cu un număr de 10-45 de elevi.¹⁰³

Nevoia unei școli moderne a determinat comunitatea să desemneze, în cadrul unei ședințe din 16 iunie 1890, un comitet al școlii format din: M. Ipcar, dr. Schwartz, A. Weinrauch, Schneiberg, A. Charas, Lupu Wechsler și alții. Director al școlii a fost ales M. Birnbaun. Tot acum s-a decis și înființarea unei școli de fete.¹⁰⁴ Grație eforturilor lui Israel. Astruc și a filantropilor Arnold și Charlotte Weinrauch, în 1897 s-a deschis Școala israelito-română. Weinrauch a donat imobilul și s-a angajat să susțină anual școala cu o sumă de bani.¹⁰⁵

Școala a devenit renumită, astfel că în 1901, preotul din oraș, Haralambie Marcoci, cere permisiunea ministerului să predea limba română în ca-

¹⁰³ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar 29/1893, f. 2-7.

¹⁰⁴ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 245.

¹⁰⁵ „Egalitatea”, an. XII, nr. 29, 10 iulie 1901.

drul școlii. Răspunsul ministrului a fost unul extrem de dur, motivând că prin fapta sa ar „dezono-
ra altarul.”¹⁰⁶

În 1897 se deschidea Școala lui Arnold și Charlotte Weinrauch, iar școala condusă de Haim Acherman și Osias Cracaner funcționa în casele lui Iancu Văleanu.¹⁰⁷ Grație intervenției Jewish Colonization Association, în 1898 este înființată și la Târgu Neamț o școală a acestei organizații.¹⁰⁸ Dintr-o situație întocmită de șeful poliției din Târgu Neamț, la 28 iulie 1897 aflăm că pe raza orașului era 12 școli particulare, din care doar una era acreditată, cu autorizație pentru acel an școlar, având și un local propriu spațios. Situația era următoarea¹⁰⁹:

Numele și prenumele învățătorului	Adresa	Nr. băieți	Nr. fete	Dacă este autorizată
Iosub Iancu	Strada Veche, 265	8	-	nu
Arnold Weinrach	Muntele, 314	76	-	din 1896
Herșcu, dascălu	Rățișanu, 918	15	6	nu

¹⁰⁶ Liviu Rotman, *Școala israelito-română (1851-1914)*, Hasefer, București, 1999, p. 220.

¹⁰⁷ Gavril Luca, *op. cit.*, p. 307.

¹⁰⁸ Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 145.

¹⁰⁹ Arhivele Statului, Neamț, fond Revizoratul Neamț, dosar 421/1897, f. 12.

Moise Leiba, dascăl	Rățișanu, 928	15	10	nu
Șaia Leibovici	Rățișanu, 928	14	-	nu
Herman Cohn, dascăl	Strada a II-a, 639	19	7	nu
Haim Acherman	Strada a II-a, 640	8	4	nu
Ștrul Chelariu, dascăl	Strada a II-a, 685	8	10	nu
Ițic Beer	Prundului, 553	16	7	nu
Mendel, dascăl	Strada a II-a, 693	8	-	nu
Șmil Ronar, dascăl	Strada a II-a	8	9	nu
Osicas Cracaner	Abatorului, 715	9	4	nu

Situația este semnată de Șmil Ronar ca director, care probabil răspundea de toate școlile particulare evreiești. Acreditarea se făcea prin verificarea spațiului de școlarizare de către revizorul școlar împreună cu medicul orașului, pentru ca acesta să corespundă atât igienic, cât și didactic.

O problemă a acestor școli era încadrarea cu personal specializat, iar autoritățile, deși legiferau predarea materiilor din programa statului de către români, măsura va rămâne fără urmări.

Printre personalitățile celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea îi amintim pe doctorii Marcus Schapira, Mauriciu Moscovici, G. Fleshlein, farma-

cistul I. Cohn, doctorii Herman Ferester și Lazăr Văleanu. Aceștia au fost și oameni de cultură, sprijinind apariția unor ziare și reviste, precum doctorul Moscovici, care a susținut apariția „Anuarului Israelit” sau Herman Ferester, care s-a dovedit un fin umorist, remarcat de B. P. Hasdeu pentru piesa *Margharita acută*.¹¹⁰ Trebuie să mai menționăm aici că la sfârșitul secolului, în 1887, funcționa tipografia lui Lupu Eisenstein.¹¹¹

Mișcarea sionistă

Pentru perioada avută în vedere în acest caz, se pot enumera cauze politice, economice și sociale. Situația evreilor era înăspriată prin legile care le restrângeau mijloacele și îndeletnicirile. Criza economică, declanșată pe fondul unei recolte agricole slabe din anul 1899, a favorizat emigrarea evreilor din țara noastră.¹¹²

¹¹⁰ Daniel Dieaconu, *Evreii din Moldova de nord. De la primele așezări până în anul 1938. Cu privire specială asupra județului Neamț*, Editura Universitară, București, 2009, p. 226.

¹¹¹ Cotter Manașcu, Leib Manes, *6 secole de conviețuire*, Editura Litera, București, 1997, p. 199.

¹¹² Arhiva Diplomatică a Ministerului de Externe, Fondul Central M.A.E., *Problema 33 (Chestiuni privitoare la evrei, din perioada 1900-1948)*, vol. II bis, fila 122.

Restricțiile impuse evreilor – chiar și când aceștia nu erau direct menționați în cuprinsul actelor care le impuneau – și-au găsit expresia în mai mult de 200 de legi și dispoziții, aparținând mai multor domenii (economic, școlar, militar, juridic ș.a.).¹¹³

Unele meserii legate de activități economice tradiționale au fost parțial interzise. Astfel, interdicția vânzării, de către evrei, a băuturilor spirtoase, ridicată în 1878, a fost reintrodusă în 1880, ea fiind extinsă și la micile orașe, într-o vreme când acest comerț era în plină înflorire.¹¹⁴

Legea burselor și a comerțului din 4/16 iulie 1881 a interzis evreilor practicarea activităților de agenți de schimb și de bursă, iar legea comerțului ambulant din 17/29 martie 1884 a interzis evreilor activitatea din acest domeniu.¹¹⁵ Alte legi, precum aceea a Camerelor de Comerț și Industrie din mai 1886, i-au exclus pe evrei de la a lua decizii în probleme comerciale și industriale ori dintr-o serie de servicii publice, prin legea serviciilor vamale din 1882 sau a vămilor generale din 1905, din

¹¹³ Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919) de la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 22

¹¹⁴ Federația Comunităților Evreiești din România, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, ed. a II-a revăzută, coordonare generală: acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller, Editura Hasefer, București, 2004, p. 96.

¹¹⁵ *Ibidem*.

serviciile căilor ferate, prin legea serviciului căilor ferate din februarie 1899.¹¹⁶

Prin legea loteriei din 1883, evreii erau eliminați din acest domeniu, ca și din cel vizat de legea comerțului cu produse de drogherie, din 1886. Legea monopolului tutunului, din 28 februarie 1887, îi excludea pe evrei din comerțul cu tutun și din activitățile monopolului.¹¹⁷

Guvernul român a dat asigurări, în 1902, că articolul 4 al legii de organizare a meseriilor nu-i viza și pe evreii indigeni, căci aplicarea acestuia ar fi împins mii de meseriași evrei într-o situație disperată; articolul respectiv prevedea, fără altă precizare, că străinii care intenționau să practice o meserie în România trebuiau să ateste că în țările de origine li se acordau și românilor drepturi echivalente.¹¹⁸ Legea pentru încurajarea industriei, din 1887, prevedea că la 5 ani după deschiderea fabricii exista obligativitatea ca două treimi din angajați să fie români.¹¹⁹ Prin noua lege a organizării meseriilor, din 27 ianuarie 1912, s-a prevăzut expres că străinii care nu se bucurau de nicio protecție erau exceptați de la prevederile articolului 4.¹²⁰

¹¹⁶ *Ibidem.*

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 97.

¹¹⁸ *Ibidem.*

¹¹⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 32, 12 (24) mai 1887, pp. 1-2.

¹²⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 249, 14 (27) februarie 1912, pp. 467-469.

Astfel, legea sindicatului ziariștilor din aprilie 1900 îi excludea din rândurile acestui sindicat. Articolul 2 al legii din 1884, privind exercitarea ocupației de avocat, interzicea evreilor nenaturalizați practicarea acestei profesii în toate instanțele de judecată. Evreii nenaturalizați au fost excluși de la practicarea medicinei de orice fel. Atât legea sanitară din 3 aprilie 1885, cu modificările ulterioare, cât și legea sanitară din 20 decembrie 1910 închiudeau toate posibilitățile de angajare a evreilor nenaturalizați ca medici, agenți sanitari, moașe, agenți veterinari, infirmiere, farmaciști, chimiști, în diferite genuri de servicii publice și chiar private, exceptând doar cazurile în care lipseau alte persoane, numai pe bază de contract temporar.

Și legislația militară a inclus prevederi care creau discriminări pentru evreii necetățeni. O lege mai veche, din 11 iunie 1868, prevăzuse înrolarea militară ca datorie atât a românilor, cât și a străinilor fără cetățenie. Deși s-a recunoscut participarea meritorie a evreilor pământeni la campania din 1877-1878, legislația militară ulterioară a evoluat însă într-o direcție discriminatorie. Până în 1882 s-a încercat excluderea evreilor din armată, iar după aceea, restabilindu-se obligația serviciului militar și pentru ei, se prevedea că datoria respectivă decurgea din calitatea lor de *locuitori ai țării*, calitate pe care nu o aveau ceilalți străini, fiind supuși

ai altor state. Această prevedere a supraviețuit și ea modificărilor legii militare, până la Primul Război Mondial, păstrând, de asemenea, prevederea ce oprea accesul evreilor la gradele militare de orice fel. Măsurile de expulzare sub acuzația de vagabondaj au atras și ele atenția, încă din 1879, dar mai ales după intrarea în vigoare a legii asupra străinilor, din 6/18 aprilie 1881. Între 1880 și 1894 se estimează că au fost expulzate 859 de persoane, dintre care 163 erau evrei, iar între 1894 și 1904, 6.529 de persoane, dintre care 1.177 de evrei. Expulzările din zonele rurale au continuat și ele și chiar s-au intensificat spre sfârșitul secolului al XIX-lea.¹²¹

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pentru o parte a evreilor români, acest cumul de cauze a dus la alegerea emigrării ca soluție pentru o viață mai bună.

Valurile de emigrări i-au cuprins și pe evreii din Târgu Neamț, însă numărul acestora nu a fost la fel de mare ca al celor din alte comunități. Ideul sionist a fost promovat și prin intermediul unor societăți care au susținut o presă activă. În Târgu Neamț activau următoarele societăți sioniste: Societatea Halwumen, fondată în 1898, Societatea

¹²¹ Federația Comunităților Evreiești din România, *op.cit.*, p. 98.

*Choiwewe Zion, Buchor Zion, Aguadas Choiwewe Zion, Bnei Zion, Societatea Alianței Junimei Israelite și Societatea Ajutorul.*¹²² Comitetul societății *Aguadas Choiwewe Zion*, ales în 1899, era condus de I. Moscovici, societatea numărând 120 de membri.¹²³ Societatea *Bnei Zion*, alcătuită din tineri meseriași și fondată în 1898, era condusă de Iosub Stern. În 1899 a fost înființată *Buchor Zion*, condusă de Eliezer Iosubas, care a organizat și acțiuni caritabile pentru ajutorarea săracilor.

Presă sionistă era reprezentată de: „Șekel” – 1906, Piatra Neamț; săptămânalul „Haor” („Lumina”) – 1909, Roman; „Zerei Zion” – 1910, Piatra Neamț și „Hamekitzn” („Deșteptătorul”) – 1910, Piatra Neamț.¹²⁴

Societățile de emigrare încercau să-i sprijine financiar și material pe cei care plecau spre America sau Palestina, organizând colecte, baluri ori serbări. Din Târgu Neamț, emigrările au început în 1882, dar în număr mic (câte una, două familii).¹²⁵ Prima familie care a emigrat, în 1882, a fost cea a lui Marcu Leib Satinover. Impactul despărțirii a fost așa de

¹²² J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, p. 38.

¹²³ *Egalitatea*, 8 octombrie 1899.

¹²⁴ *Evreii din România (1900-1920). Fast și nefast într-un răstimp istoric*, București, Editura Hasefer, 2003, vol. I, pp. 525-532.

¹²⁵ „Emigrantul”, I, nr. 92, 29 septembrie 1882.

mare, încât la plecare, familia a fost condusă cu lacrimi în ochi chiar de stareța Evghenia de la Mănăstirea Agapia, care i-a dăruit 10 galbeni soacrei lui Satinover.¹²⁶ În 1884, unele familii au decis să plece în Cipru și astfel 25 de familii s-au îmbarcat la Galați cu această destinație. În 1885, 26 de familii, adică 128 de persoane, au luat calea Ciprului.¹²⁷ În 1900, alte 100 de persoane au plecat spre Hamburg cu ajutorul lui M. Wahrmann, de unde s-au îmbarcat spre America.¹²⁸

Încercând să-i sprijine pe cei care plecau, Societatea Bnei Zion a organizat o loterie cu premii de 20.000 lei, astfel ca, din banii obținuți să cumpere lemne de foc evreilor săraci din oraș.

La Adunarea Generală a Societăților Sioniste din România, desfășurată la Galați în 1901, Comunitatea din Târgu Neamț a fost reprezentată de I.H. Ellmann¹²⁹, iar în anul următor, la Congresul Sionist de la Focșani, participă și D.H. Lazarovici din partea celor din Tg. Neamț.¹³⁰

Emigranții au tipărit mai multe publicații ocazionale¹³¹, prin care încercau să strângă bani și, în

¹²⁶ Michel Sores, *op. cit.*, p. 220.

¹²⁷ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, p. 296.

¹²⁸ „Egalitatea”, 5 mai 1900.

¹²⁹ „Egalitatea”, 13 aprilie 1901.

¹³⁰ „Cronica Israelită”, 27 aprilie 1902.

¹³¹ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. I, p. 149.

același timp, să popularizeze ideile sioniste. Astfel de publicații au fost: „Apel” (mai 1900, Piatra Neamț), a grupului de emigranți pe jos; „Adio, România” (30 mai 1900, Piatra Neamț) a grupului Lew-Echod, condus de M. Wahrman; „Steaua Israelită” (iunie 1900, Piatra Neamț), număr unic, pentru familiile de emigranți; „Bistrița” (iunie 1900, Piatra Neamț), număr unic, tipărit pentru grupul de emigranți Montefiore; „Ecoul Pribegilor” (1 iunie 1900), număr unic, editat de evreii din Piatra Neamț; „Dați ajutor drumeților pedestri” (Piatra Neamț), publicație a grupului de 62 de drumeți pedestri; „Rămas bun” (4 iulie 1900, Piatra Neamț), a grupului de 58 de tineri emigranți Montefiore, condus de Carol Friedman; „Adio, România” (11 iulie 1900, Piatra Neamț), a grupului familial Haim Faibiș, compus din 56 de drumeți; „Vocea pribegilor” (22 iulie 1900, Piatra Neamț), a grupului Don Isac Abrabanel; „Frați evrei” (1900, Piatra Neamț), publicație redactată de un grup de 62 de pribegi; „Emigranții Romanului” (1 iunie 1900, Roman); „Strigăt de disparare” (iunie 1900, Roman).

CAPITOLUL III

Perioada 1901-1918

Evoluția comunității. Instituțiile

La 21 ianuarie 1901, câțiva evrei trimit o adresă ministrului de Interne, prin care cer permisiunea de a-și alege comitetul de conducere al comunității. În adresă, ei se plâng că fiind o comunitate săracă, membrii ei cei mai săraci nu pot fi ajutați din cauza inexistenței unui comitet de conducere și nu au putut organiza alegeri, deoarece nu au primit acordul Primăriei Târgu Neamț.¹³²

În martie 1905, un grup de târgnemțeni (Isaac Abramovici – subofițer, 1887; Ștrul Vittner, 1881; Froim Marcu, 1890; Misiliu Golștein, 1898; Bercu Merer, 1886; Iancu B. Șnuberg, 1887; Ștrul Leiba, 1898; Haim Moise Leib Bercovici, 1899; Ilie Golștein – brigadier, 1890; Moise Razner, 1884; Samuel Beck – sergent, 1885; Iosub Moisa – subofițer, 1884; Simon Vaserman, 1888; I. Herșcovici, 1900), dar și alți evrei din România, adresau Senatului României o petiție prin care se plâneau de lipsa drepturilor legiferaute prin legi și Constituție. Prin această petiție îi rugau pe senatori să ia în dezbateră reglementarea poziției juridice a evreilor pământeni.¹³³

¹³² Arhivele Naționale ale României, fond MAI, dosar 1900, 1901, f. 2.

¹³³ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. 2, p. 28.

În anul 1908, comunitatea participă cu suma de 1.700 de lei la construirea clădirilor pentru Compania a III-a din cadrul Regimentului 15 Războieni, prin contribuția lui Bercu Flandra, Ancel Isvoranu și Vesler Eisenberg.¹³⁴

Dările de seamă pe 1907, 1908 și 1909 arată situația financiară, dar și organizațională a comunității. În 1907, veniturile dar și cheltuielile totalizau suma de 16.890 de lei și 30 de bani. Din darea de seamă pe 1908 aflăm și sumele plătite rabinului, dar și unor evrei săraci. În 1908, gabela a produs suma de 12.842 de lei și 30 de bani, iar feredeuul, 150 de lei lunar. Plata rabinului Roller a însumat 40 de lei săptămânal, iar cei patru hahami erau plătiți cu 20 de lei săptămânal. În 1909, gabela a încasat 400 de lei lunar, iar feredeuul, 170 de lei.¹³⁵

În această perioadă, comitetul era format din Arnold Weinrauch – președinte, vicepreședinți fiind dr. Feigenbaum și S. Beck, casier – L. W. Weisman și B. Raff – secretar.

Între 1911 și 1912, veniturile erau de 26.681 de lei, iar cheltuielile de 27.095 de lei. Președintele comunității era tot A. Weinrauch.¹³⁶

În darea de seamă pe anul 1912-1913 se menționează venituri ale gabelei de 20.378 de lei, fere-

¹³⁴ Gavril Luca, *op. cit.*, p. 130

¹³⁵ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 287.

¹³⁶ „Curierul Israelit”, nr. 47, 16 noiembrie 1912.

deul de 1.728 de lei, cimitirul de 2.033 lei, deci un total al veniturilor de 34.183 de lei. Comitetul era format din A. Weinrauch, președinte.

La Adunarea generală a delegaților societăților sioniste din aprilie 1901, Tg. Neamț a fost reprezentat de I.H. Elman. În 1904, secția sionistă a *Thora Zion* îl alegea președinte pe H. Rosenbaum, iar soția acestuia devenea președinta de onoare a Societății sioniste feminine *Iehudith*.¹³⁷ În 1909 ia ființă secția locală a *Poale Zion*, formată din 25 de persoane și reprezentată de I. Akerman.¹³⁸

În 1912, Uniunea Evreilor Pământeni avea filială și în Tg. Neamț, aceeași situație fiind și în 1914, dar și la sfârșitul anului 1916. Conducerea filialei era asigurată în 1915 de Rosenfeld, pentru ca în 1916, să fie preluată de Feighenbaum. Pe lângă această filială funcționa și Uniunea Femeilor Israelite, care număra 100 de membre, condusă de Clara Rosenfeld.¹³⁹

În 1909 s-a înființat Societatea *Sacra (Hevra Kedoșa)*.¹⁴⁰ Unul dintre rabinii importanți din această perioadă a fost Haim Mordehai Roller (1868-1947).

În cadrul comunității funcționau și abatorul de păsări, baia (feredeul), abatorul de vite (carnea

¹³⁷ „Curierul Sionului”, an. I, nr. 16, din 2 mai 1904.

¹³⁸ „Curierul Israelit”, nr. 37, din 4 septembrie 1909.

¹³⁹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 337.

¹⁴⁰ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. II, pp. 496-497.

cașer), azilul de bătrâni și cantinele populare, mai ales pentru perioada de iarnă.

Demografic, la 1901, 130 de evrei erau supuși străini sub jurisdicție austro-ungară.¹⁴¹ În 1912 erau 3.240 de evrei, adică 1.760 de femei și 1.480 de bărbați, reprezentând 35,6% din totalul populației.¹⁴²

Asistența socială și medicală

În ianuarie 1901, cu sprijinul Alianței Israelite este deschisă o cantină socială. Alianța subvenționa lunar cu 400 de lei cantina.

În perioada Primului Război Mondial au fost organizate mai multe baluri cu scop caritabil pentru ajutorarea copiilor săraci și pentru susținerea Școlii „Arnold și Charlotte Weinrauch”. Primul bal de acest fel a fost organizat în ianuarie 1915, în saloanele doctorului Rosenfeld. În 12 martie 1915, sub patronajul doamnelor Rachele Feigenbaum, Marie Stern, S. Isvoreanu, G. Natanshon și P. Eisenberg, a avut loc un alt bal caritabil. La începutul anului 1916, grație donației lui Ancel Isvoreanu, au fost

¹⁴¹ Arhivele Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar 51/1900.

¹⁴² Leonida Colescu, *La population de religion mosaïque en Roumanie. Etude statistique*, p. 11.

îmbrăcați 32 de copii săraci ai școlii.¹⁴³ Tot în această perioadă de început de secol XX, sunt înființate mai multe societăți caritabile. În 1901 este înființată, sub conducerea doamnei Ernestine Iuster, Societatea Filantropică de Domnișoare, pentru ajutorarea văduvelor și fetelor sărace. Tot în același an, doamna Frida Rothkop, pentru ajutorarea săracilor cu lemne de foc și alimente, fondează Societatea „Fetița”. În 1908, farmacistul Leon Stern pune bazele Societății „Salvarea”, iar în 1913, doamna dr. Rosenfeld înființează Societatea „Uniunea Femeilor Israelite”.¹⁴⁴

În raportul comunității pe anul 1906-1907 sunt prezentate și activitățile filantropice ale obștii. Au fost distribuite ajutoare pentru bolnavi în valoare de 1.544 de lei; lemne de foc pentru nevoiași și ajutoare de Anul Nou în valoare de 476 de lei; ajutoare de Paști în sumă de 100 de lei. Din bugetul comunității de 184.386 de lei, 2.122 de lei au fost folosiți pentru astfel de acțiuni.¹⁴⁵ În perioada 1908-1909, ajutoarele au însumat 3.923 de lei și subvenții de 836 de lei, adică 4.759 de lei, dintr-un buget al comunității de 14.317 lei.¹⁴⁶

¹⁴³ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 290.

¹⁴⁴ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 40.

¹⁴⁵ Codrin Chirică, *Comunități și societăți filantropice israelite 1906-1908. Studii de caz*, în SAHIR, V, 2000, pp. 230-231.

¹⁴⁶ „Cronica Israelită”, an. VIII, nr. 28, 24 iulie 1908.

În octombrie 1918, Michel Iuster donează comunității un imobil pentru a servi ca azil de bătrâni și suma de 4.500 de lei în bonuri de tezaur.¹⁴⁷

Alianța Israelită Universală a încercat să vină în sprijinul micilor negustori ambulante și a meseriașilor, înființând în anul 1900 o mică bancă de ajutor reciproc, care să le ofere împrumuturi pentru a pune capăt cămătăriei. Încercarea nu prea a avut succes, filiala de la Tg. Neamț, una din cele opt la nivelul țării, fiind închisă după câțiva ani.¹⁴⁸

Școala. Viața culturală

În iulie 1901, Ministerul Instrucțiunii Publice dispune închiderea azilului confesional „Arnold și Charlotte Weinrauch” pe motiv că localul nu era igienic și funcționa neregular. Ședința reprezentanților obștii din luna iunie 1902 a hotărât ca din suma de 2.000 de lei strânsă în urma colectei să se deschidă o școală modernă.¹⁴⁹ Comitetul școlar ales era format din Schor, Beck, Haimovici, Wechsler, Raf, M. Ștein și Cornștein.

¹⁴⁷ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 291.

¹⁴⁸ Michel Sorer, *op. cit.*, p. 158.

¹⁴⁹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 247.

La începutul secolului XX, în 1903, exista o școală particulară de fete cu programă proprie, cu 28 de eleve.¹⁵⁰ Ura împotriva evreilor, manifestată mai ales în timpul răscoalei din 1907, s-a simțit și după aceea, pătrunzând și în mediul educațional. Un învățător dintr-o școală publică din Târgu Neamț a obligat un elev evreu să scrie pe tablă că „evreii sunt ca lipitorile, unde se așază, sug.”¹⁵¹

În 1909, pe lângă Școala primară de băieți israelito-română „Arnold și C. Veinrauch”, care avea 201 elevi și funcționa după programa statului, exista și Școala primară de fete „R. Goldșmit”, cu 32 de eleve și programă proprie.¹⁵² În 1910, Arnold Weinrauch primește medalia „Răsplata Muncii pentru Învățămant” cl. I.¹⁵³ Din darea de seamă a comunității pe 1911-1912, aflăm că bugetul școlii era de 12.087 de lei anual. În timpul Primului Război Mondial, în anul școlar 1916-1917, Școala israelito-română a funcționat cu patru cadre didactice: Albu Bujoreanu, refugiat din Dobrogea, care predă Limba română la clasele a III-a și a IV-a; Sali Haimovici, predă Limba română la clasele I și

¹⁵⁰ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. 1, p. 337.

¹⁵¹ Michel Sorer, *op. cit.*, p. 291.

¹⁵² *Evreii din România (1900-1920)*, vol. I, p. 373.

¹⁵³ „Egalitatea”, an. XXI, nr. 49, 24 decembrie 1910, p. 393.

a II-a; Șmil Mangulies predă ebraica la clasele I și a II-a și Ghidale Aron, ebraica la clasele a III-a și a IV-a.¹⁵⁴

La începutul secolului XX, evreii erau angrenați în activitatea tipografică, deținând tipografii și case de editură. În 1909 exista tipografia lui Ruckenstein.¹⁵⁵ Segal Aron deținea Editura Tg. Neamț, M.J. Raff – Editura „La Vulturul de aur”, Rosner Ilie – Editura Librăria Școalelor. Aceștia editau și fotografiile cu obiectivele turistice și cu peisajele zonei, unii dintre ei, precum A. Segal, Rosner și Câmpeanu fiind fondatorii Asociației Generale a Librarilor din România, fondată la București în 1908.¹⁵⁶

Presa județeană era reprezentată de „Biblioteca israelită”, Piatra Neamț; „Buletinul comunității israelite” din Piatra Neamț. Tipografia lui Rosenbaum publica, în 1908, o traducere în idiş din Krâlov.¹⁵⁷ În perioada 1900-1920 au funcționat și două tipografii, cele ale lui F. Ruckenstein și Lupu Eisenstein.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Arhivele Statului, Neamț, fond Școala Israelită Tg. Neamț, dosar Corespondență 1917-1918, f. 1.

¹⁵⁵ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. I, pp. 383-386.

¹⁵⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 389.

¹⁵⁷ *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, p. 795.

¹⁵⁸ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. II, p. 386.

Evoluția economică

În primele două decenii ale secolului XX, industria orașului a continuat să se dezvolte. Astfel, în anul mării răscoale funcționa fabrica de filatură a lui Lupu Elias, cu 15 lucrători.¹⁵⁹ La începutul secolului, în 1904, este înființat un club comercial local, care îl avea ca președinte pe H. Rosenbaum.¹⁶⁰

În 1903, printre membrii Societății Meseriașilor din Târgu Neamț, atestați ca meșteri, se aflau:

– croitorii: Haim Mendel Sapira, Leiba Haham și Sura Haim;

– cojocarul Sloim Iosub sân David;

– dogarul Șmil Faibiș;

– butnarul Leiba Moișă;

– tinichigiii: Marcu Brukmaier și Maier Marcovici;

– legătorul de cărți Leiba sân Meidel.¹⁶¹

Din situația statistică pe 1906 aflăm starea celor zece sumănării, conform tabelului următor.¹⁶²

¹⁵⁹ Gh. Tănase, Gh. Țepeș, *Din istoria județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, an. 1971, p. 321.

¹⁶⁰ „Egalitatea”, 9 ianuarie 1904.

¹⁶¹ Gavril Luca, *op. cit.*, p. 266.

¹⁶² *Ibidem*, p. 267.

Proprietar	Adresă	Capacitate	Lucrători	
			Autohtoni	Străini
Burah S. Fleandura	Ștefan cel Mare, 41	1.000 valuri de 28 ml	16	8
Calman Gotfried	Haralambie, 20-26	1.275 valuri de 25 ml	6	1
Herșcu B. Froim	Principele Ferdinand, 30	1200 valuri de 28 ml	9	3
Oncel W. Zohn	Prundului, 16	900 valuri de 28 ml	5	5
Carol Vesper	Prundului, 19	770 valuri de 28 ml	21	4
Ancel Izvoranu	Ștefan cel Mare, 373	600 valuri de 25 ml	15	4
Ițic M. Heinrich	Ștefan cel Mare, 431	800 valuri de 28 ml	14	-
Burah Bergman	Șoimului, 1	400 valuri de 28 ml	5	5
Colman Bergman	Fundăturii, 10	600 valuri de 28 ml	6	-
Iohan Lesonschi	Cuza Vodă, 23	350 valuri de 28 ml	-	-

Una din cele două tăbăcării era patronată de Iosif Kertz, fiind situată pe Cuza Vodă, la nr. 231, cu doi lucrători și un capital anual de circa 3.000 de lei, producea opinci, piele de vacs, blancuri și

marochinărie. Pe strada Boiștii, nr. 73 era tăbăcăria asociaților Lupu Solomon și Moişă Croitoru, cu patru lucrători, care producea și înflorituri.¹⁶³ Din cele cinci teascuri de oloi, trei erau ale evreilor menționați în tabelul de mai jos.¹⁶⁴

Proprietarul	Capacitate folosită (kg/ zi)	Nr. lucrători
Avram Ițic Moişă Colman	700	3
Zolman Singher	1.000	3
Șmil Leibovici	400	3

Cele două sifonării din oraș erau ținute de Marcu Bruckmaer și Hența Hofman.¹⁶⁵

În 1912, situația era următoarea:¹⁶⁶

Proprietarul	Felul fabricii	Strada
Marcu Bruckmaer	sifonărie	Concordia
Avram Ițic Moişă Colman	olărit	Cuza Vodă
Avram Manase	olărit	Haralambie
Haim David	oloi	Bucur
Șmil Laibovici	oloi	Principele Ferdinand

¹⁶³ *Ibidem*, p. 268.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 268

¹⁶⁵ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, D 5, 78/1906, f. 4

¹⁶⁶ *Ibidem*, D, 5, 89, 1912, f. 3-4.

Zamvel Sigler	oloi	Principele Ferdinand
Lupu Solomon Elisei	sumane	Ștefan cel Mare
Ițic Heinrich	sumane	Ștefan cel Mare
Ancel Izvoranu	sumane	Ștefan cel Mare
Carol Vesper	sumane	Boiștea
Colman Leiba Gotfried	sumane	Haralambie
Herșcu Bercu Froim	sumane	Principele Ferdinand
Colman Berman	sumane	Înfundătura fabricii
Altăr Ițic Crăcăoanu	sumane	Șoimului
Strul Burah Fleandura	sumane	Cetatea Neamțului
Lupu Solomon	tăbăcărie	Cuza Vodă
Iosif Kertz	tăbăcărie	Cuza Vodă
Moisă Croitoru	tăbăcărie	Boiștea
Avram M. Croitoru	tăbăcărie	Boiștea

Tot în acest an, la 11 mai 1912, țesătoria de lână a lui A. Izvoranu este inclusă în lista de 60 de fabrici naționale care au beneficiat în anii 1912-1914 de avantajele legii pentru încurajarea industriei naționale.¹⁶⁷ De aceeași lege a beneficiat și fabrica lui Herșcu B. Froim, la 29 octombrie 1912.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Rosen Avram, *Contribuția evreilor la progresul industrial în România interbelică*, Ed. Hasefer, București, 2002, p. 86.

¹⁶⁸ *Ibidem*, anexa 9.

Anuarul statistic pe 1913 prezintă situația economică complexă a târgului, astfel:¹⁶⁹

- abagii: Goldstein Sava și M.H. Ițic;
- alămari: Rappaport Strul, Bleiberg Haia;
- antreprenori de lucrări: Rappaport Strul;
- arte grafice: P. Ruchenstein;
- băcani: Abramovici Zeiling, Beek Samoil, Ferester et. Bercovici, Fleandre Samoil, Ferester M. et Ferester Meyer, Froimulici Iosef, Froimulici Moise, Leizer Solomon, Rentzler Solomon, Roșcovici Leon, Roisner Moise, Schneiberg D.L., Schneiberg Iancu, Schneiberg Haim, Solomon Herșcu, Spietzer Moise, Wald I.S., Weiss Sulem;
- bancheri: Weinrach Arnold, Weissman S.A., Weisman L.V.;
- bărbieri: Merișor S., Schwartz M., Weisman L.V.;
- brașoveni: Leizer Avram;
- proprietari de cafenea: Leibușor;
- căldărari: Zigner Avram;
- cârciumari: Abramovici B., Beek Ițic, Berman Isak, Calman Simon, David Felix, David Pincu, Eisenberg B., Froim M.H., Ichiel Gugu, Leibovici A., Schnier M., Solomon Elisei, Solomon Herșcu, Stein Aron, Weinberg Lupu;
- comisionari cereale: Iuster Avram;

¹⁶⁹ Gavril Luca, *op. cit.*, pp. 270-273.

- cizmari: Rubinstein Ştrul;
- comisionari: Abramovici Isac, Rubinstein Carol;
- croitori pentru bărbați: Abramovici A., Abramovici Talig, Cohn Z., Metel Iosub, Risenberg Herşcu, Vigder Avram;
- croitori pentru femei: Schwartz Şloim
- croitori pentru militari: Vigder Avram;
- curelari: Schatz Aron;
- doctori: Feingenbaum M., Leibschitz E., Rosenfeld I.;
- farmacişti: Stern L.;
- proprietari magazin de fierărie: Goldstein M., Hochman Hertzal, Leizer Avram, Raff L.N.;
- proprietari magazin de haine: Cuperman User, Bergman Colman, Eisenberg B. et Wechsler L., Elisei Lupu, Flandre I.B., Froim H.B., Gotfried Leiba, Iţic M. Heinrich, Bercovici Aron, Bercovici M.L., Bercovici Pincu, Bergman Burah, Bergmab Moise, Froim M.H., Shelber G., Goldstein Moise, Goldfried H., Haim B.M., Herşcu sân Nuţa, Schild Isvorel, Schnierer Simon;
- proprietari magazin de încălţăminte: Segall Avram, Segall Iancu, Singer Smil;
- lăcătuşi: Segall B. Leiba;
- proprietari depozit de lemn pentru construcţii: Berman Isac, Gottfried Iancu, Iancovici Iosub;

- proprietari depozit lemn de foc: Schneider D.L., Weisman L.;
- librari: Ruchenstein F.;
- proprietari măcelărie: Mendelovici;
- proprietari de manufacturi: Beer Lupu, Grumberg H.B., Frenchel Fischel, Katz, Haimovici Şmil, Nacht Frieda, Raff Haim, Raff M.S., Segall Avram, Segall David, Seider I., Sulemsohn Sae, Waldman Riva, Weisman Sae;
- modă: Gruller Aneta, domnişoara Haimsohn;
- proprietari magazin de pălării: Seider I.;
- proprietari magazin de pânzeturi: Golstein I.S., Grumberg Ch. L., Meller I.V.;
- proprietari de pielării: Blum M., Schneiberg D., Stahleberg Milo, Weisman Abraham;
- postăvari: Frebchel F., Grumberg L., Miller I.V., Segall A., Sulemsohn S.;
- proprietari restaurant: Golderhirsch Iosef;
- societatea de ajutor reciproc: Societatea „Mehor Chaim”;
- proprietari magazin de sticlărie și porţelanuri: Leibis Pascal, Leibovici Calman, Mendel S., Richman M.;
- tăbăcari: Gherber M., Gherger Şloim, Kertz Iosef;
- proprietari ateliere de tâmplărie: Friedman I.M., Guller Moritz, Hoffman Frantz, Litman Guller;

- tinichigii: Bruckmeier Marcu, Liebsi P., Leibovici Colman;
- proprietari magazin de ulei: Haim sîn Altar;
- proprietari magazin de vopsele: Feingold A., Leibovici A.;
- proprietari magazin de var: Calmanovici Niser.

La Expoziția Generală Română din 1906, de la București, M. Stein a primit medalia de argint cu diplomă specială, ca expozant de vinuri, iar Fischer Aron & Iosef L. Abramovici, medalia de bronz cu diplomă specială.¹⁷⁰

Participarea la Primul Război Mondial

În Războiul Reîntregirii au luptat pe front, în armata română, 23.000 de evrei (10% din totalul populației evreiești existente atunci în România), pierderile ridicându-se la 1.000 de morți și 800 de răniți.¹⁷¹

¹⁷⁰ *Evreii din România (1900-1920)*, vol. II, pp. 226-227.

¹⁷¹ *Evreii din România în Războiul de Reîntregire a țării, 1916-1919*, București, Editura Hasefer, 1996, pp. 11-14.

Evreii din oraș au participat la efortul de război prin donații materiale și bănești. Astfel, unii locuitori și-au pus la dispoziția armatei propriile imobile, precum Isac Berman, comerciant din Târgu Neamț. El a pus la dispoziția armatei etajul casei sale, compus din patru camere cu zece paturi.¹⁷² Alți locuitori au strâns pânză sau îmbrăcăminte. David Segal din Târgu Neamț a cumpărat 64 m de pânză de fuior, 9 m de pânză de câlți, 19 cămeșoale de cânepă, cinci perechi de izmene de cânepă și trei ștergare, pentru care a plătit 300 de lei.¹⁷³

În timpul Primul Război Mondial, în campania din 1916, au murit pe câmpul de luptă: Curălaru Herșcu, Segal Marcu, Stafter Carol, Nuscă Ițic, Ștrul Leibovici, Sacagiu Leiba, Moişă Moiser, Idăl Ițic, Ițic Mozel.¹⁷⁴ În luptele din vara anului 1917 au murit: Segal Marcu, Beer Humă, Bimber Stecan, Herșcu David, Buium Volf, Sneier Zisu, Sachna Aizic, iar în 1918: Idăl Herșcu, Pincu David zis Cahn, Avram Feiga Burah, Herșcovici Leiba, Ghidale Herșcu. Dintre dispăruții pe câmpul de luptă îi amintim pe: Pincu Moise Haim, Beer Volf David, Nuhan Haim Meningher, Moscovici Herșcu, Katz

¹⁷² Arhivele Statului, Neamț, fond Consiliul de Administrație al Spitalelor Militare, dosar nr. 5/1916, f. 279.

¹⁷³ *Ibidem*, f. 430.

¹⁷⁴ Arhivele Statului, Neamț, fond Prefectură, dosar 1458/1916, f. 5

Ițic, Croitoru H. Ștrul zis Calmanovici, Holingher Iosub Herșcu și Zabolovici Carol.¹⁷⁵

Pentru nevoile armatei au fost rechiziționate și clădiri ale comunității, precum Sinagoga Lapițer de pe str. Cuza Vodă, pentru Vânătorii de Munte, și clădirea Școlii israelito-române, cu 13 camere, pentru Spitalul Militar nr. 430, amenajat pentru chirurgia mică.¹⁷⁶ Evreii nu au cerut chirie pentru clădirile rechiziționate, nici pentru localul școlii și nici pentru clădirile în care a funcționat Spitalul 374, refugiat din Buzău. Acesta a fost adăpostit în patru localuri, toate proprietate privată. Primul local a fost rechiziționat la 1 decembrie 1916 și cuprindea cinci camere, o magazie și o pivniță, proprietatea lui Carol Rubinstein. Era situat pe strada Ștefan cel Mare și a fost folosit de armată pentru administrație și depozitarea alimentelor. La 1 ianuarie 1917 a urmat rechiziționarea altor patru camere de pe strada Ștefan cel Mare, proprietatea lui Alecu Lăzărin, folosite ca bucătărie și depozit de lenjerie. La 1 iulie 1917, tot pe aceeași stradă, au fost rechiziționate două camere aparținându-i lui L.M. Nathanson. Ele au fost folosite ca locuință pentru contabil și cancelarie a spitalului.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Gavril Luca, *op. cit.*, p. 145.

¹⁷⁶ Arhivele Statului, Neamț, fond Consiliul de Administrație a Spitalelor Militare, dosar 5/1916, f. 8.

¹⁷⁷ *Ibidem*, dosar nr. 10/1917, f. 82, 84, 96.

În tabelul de mai jos sunt menționate o parte din clădirile rechiziționate de armată română și rusă în perioada 1916-1918.¹⁷⁸

Proprietar	Adresă	Camere/ clădire	Unitatea	Data rechizițio- nării
Leizer Volf	Ștefan cel Mare, 149	3 camere	Serv.teh. rus	8 nov. 1916
Sinagoga Lapișter	Cuza Vodă, 2	2 camere	Comp. Vânători de Munte	20 dec. 1916
Iosif Goldenstern	Ștefan cel Mare	4 camere	Col. serv. teh. rus 113	8 dec. 1916
Școala Israelită	Ștefan cel Mare, 13	clădirea	Spitalul militar 430	18 aug. 1916
Strul Burăh	Cet. Neamț, 1	5 camere	Etapa 39 rusă	1 nov. 1916
Fesel Frenchel	Concordia	2 camere	Brutărie etapa 39 rusă	8 nov. 1916
Bercu Eisenberg	Gloria, 23	brutăria	Cent. Aprov. Român	20 aug. 1916
Bercu Eisenberg	Boiștea	7 camere	Magazie Corp 3 rus	26 iulie 1917
Iancu Gotfred	Boiștea, 8	3 camere	Poșta Corp Rus	27 aug. 1917

¹⁷⁸ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar Rechiziționări clădiri 1916-1917, f. 7.

Isau Ifrim	Ștefan cel Mare	5 camere	Cent. Aprov. Român	1 mai 1917
Baia		8 camere	Arm. rusă	1 aug. 1917
Samuel Bech	Oborul de vite	4 barăci	Col. 183 rusă	1 aug. 1917
Comunitatea	Cuza Vodă	3 camere	Poșta 33 rusă	27 iulie 1917
Avram Avramovici	Cuza Vodă	5 camere	Reg. 113, serv. teh.rus	20 dec. 1916
Ilie Rozner	Ștefan cel Mare	Atelier tipografic	Corp. Vânăț.	1 martie 1917

În timpul războiului, din evreii mobilizați, 25 au murit pe câmpul de luptă, 10 au fost dați dispăruți, iar 186 de copii au rămas orfani.¹⁷⁹ Printre dispăruți îi amintim pe: Pincu Moise Ham, Fracinschi Montes, Beer Wolf David, Leferman Gheorghe, Nuhan Haim Meningher, Moscovici Herșcu, Katz Ițic, Croitoru Strul, Holingher Iosub Herșcu și Zabolovici Carol.

¹⁷⁹ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Târgu Neamț, dosar 145/1916-1918, f. 34-40.

CAPITOLUL IV

Perioada interbelică
1919-1939

Evoluția comunității. Aspecte demografice și instituționale

Imediat după război, comunitatea a beneficiat de ajutorul material al Crucii Roșii Americane, care a oferit haine și alte bunuri orfanilor și văduvelor de război. În 1920, primarul cuzist Hanganu dizolvă comunitatea și confiscă bunurile epitropiei.¹⁸⁰ Abia în 1923 este ales un nou comitet, format din dr. Feighenbaum – președinte, Samuel Beck și Alter Crăcăoanu – vicepreședinți, L.M. Goldstein – controlor, Avram Feingold – casier și D. Eisenberg, Moise Goldstein, B. Bergman, Calman Leibovici, Haim Hanzel și H. Rozentweig – consilieri.¹⁸¹ În urma alegerilor din 1926, au fost aleși în comitet B. Eisenberg, C. Zosner, Ichiel Grinberg și A. Feingold.¹⁸² Consiliul din 1929 era format din B. Froim, Cerbu Solomon, A. Goldenberg, David Herșcovici, Pincu Bercovici, Isac Keis, Max Marcovici, David Nacht, Haim Snirer, Iosub Rozentweig și A.S. Bergman.¹⁸³ B. Froim este ales președinte al comunității în 1934 și reales în 1937.

¹⁸⁰ „Mântuirea”, nr. 35 din 5 martie 1920.

¹⁸¹ „Reformatorul”, 19 martie 1923.

¹⁸² *Ibidem*, 28 decembrie 1926.

¹⁸³ *Ibidem*, 2 decembrie 1929.

Comunitatea a beneficiat și de sprijinul Joint Distribution Comitee, dar și al Ministerului Cultelor, care în 1929 a subvenționat comunitatea din Târgu Neamț cu suma de 32.400 de lei.¹⁸⁴

Delegatul comunității, B. Weisman, a fost prezent la congresul pentru alegerea șef-rabinului, care a avut loc la București în 4 februarie 1940.

În timpul guvernării cuziste a lui Octavian Goga, a început perioada de prigoană a evreilor, încheiată în august 1944. Legea revizuirii cetățeniei din ianuarie 1938 i-a afectat și pe evreii târgnemțeni, nefiind scutiți de rigorile legii nici fruntașii Leon Stern, Iosif Mihailovici sau Iosif Grunberg.¹⁸⁵ Tot în timpul guvernului Goga, bande de lăncieri din Piatra Neamț au devastat magazinele evreiești, iar în urma intervenției lui Bernard Froim, autoritățile decid despăgubirea celor vandalizați.¹⁸⁶

Imediat după război, în 1920, o statistică menționa sinagogile din oraș, Sinagoga Croitorilor, Sinagoga Meseriașilor, Sinagoga *Rentzler*, ridicată la 1880, Casa de rugăciune a hasidimilor, Sinagoga „Admorul Nahman Brațevăr”.¹⁸⁷ Unul dintre rabinii din secolul XIX și începutul seco-

¹⁸⁴ D. Dieaconu, *op. cit.*, p. 286.

¹⁸⁵ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 50.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 51.

¹⁸⁷ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. I, pp. 31-32.

lului al XX-lea a fost Simha Ioel Hacoheh, autor al *Halat Lehem Veșiurei Braha și Mei Așilvan*, ambele tipărite la Lvov.¹⁸⁸

Unul dintre cei mai importanți rabini care au activat a fost Haim Mordehai Roller, rabin al comunității între 1896 și 1944, perioadă în care s-a făcut cunoscut ca una dintre cele mai importante personalități rabinice mondiale.¹⁸⁹ În 1937 îl găsim rabin și pe N. Strulovici.¹⁹⁰

Ca urmare a legii naturalizării din mai 1919, care acorda cetățenie tuturor evreilor din Vechiul Regat, Ardeal, Basarabia și Bucovina, și ca urmare a semnării Tratatului privind minoritățile de către delegația română la Conferința de Pace de la Paris, evreii au participat pentru prima dată la desemnarea prin vot universal a Parlamentului. În acest sens, Blocul evreiesc participă la alegerile din

¹⁸⁸ *Prezențe rabinice*, p. 249.

¹⁸⁹ Haim Mordehai Roller s-a născut în 1868, în micul târgușor Domănești, de lângă Roman, ca fiu al marelui rabin Ițhak Aisic Iehuda Roller. Și-a petrecut copilăria studiind Tora alături de tatăl său și apoi zece ani în sinagoga țadikului de Buhuși. La 28 de ani, în 1896, a devenit rabinul comunității din Târgu Neamț. Era chemat în diverse localități pentru a face arbitraje sau a conferenția. În 1925 a publicat cărțile *Šaar Nftadi* și *Beer Ițhak*, comentarii despre *Tanah*. În 1946 a emigrat în Israel, decedând după un an, la vârsta de 79 de ani. (*Prezențe rabinice*, pp. 455-456)

¹⁹⁰ *O istorie a evreilor din România în date*, vol. II, Editura Hasefer, București, 2000, p. 48.

1920 cu candidați inclusiv din Neamț. Aici, Blocul a obținut 5.464 de voturi dintr-un total al listei pe Neamț de 73.189 de voturi. Cele 5.464 de voturi au fost împărțite între dr. L. Algazi (1.382), Mișu Weissman (1.384), dr. L. Stein (1.360) și Arthur Grunberg (1.388 de voturi).¹⁹¹

În anii 1922, 1923 și 1924, pentru prima dată, Comisia Interimară avea printre membri și evrei; aceștia erau Samuel Beck și Bercu Froim. În 1926, în cadrul comisiei, pe lângă cei doi apar și Haim Zosner, Iancu Schneiberg și David Șloim Marcovici.¹⁹² La alegerile din 1926, pe lista liberală au figurat B. Froim, U. Axelard și Carol Zosner, ales viceprimar. Pe lista Partidului Poporului al lui Averescu figurau Leon Solomon, A. Iancovici și Jean Wasserman.¹⁹³ În urma acestor alegeri, devin consilieri, C. Zosner, Herșcu Zosner, David F. Marcovici și dr. Rich Weiss. La alegerile comunale din 1927 sunt aleși consilieri Bernard Froim, User Axelard și Haim M. Leib.¹⁹⁴ Peste un an, în 1928, sunt aleși Bercu Froim și David Marcovici.¹⁹⁵ În anul 1932, Comisia Interimară îi avea ca membri și pe Moise Sulansohn și Moise

¹⁹¹ *Fast și nefast*, vol. 2. p. 126.

¹⁹² Gavril Luca, *op. cit.*, p. 149.

¹⁹³ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 337.

¹⁹⁴ „Reformatorul”, 1 august 1927.

¹⁹⁵ G. Luca, *op. cit.*, p. 149.

Bercu Gross. În urma alegerilor din 1933, devin consilieri și Moise B. Gross, B. Froim, Moise D. Bercovici, Cerbu Solomon și Rivcu Shalter.¹⁹⁶ În anii 1934-1936, printre consilieri se aflau și M. Bercovici și Cerbu Solomon.

În urma alegerilor din 8 aprilie 1937, printre consilierii validați îi regăsim din nou pe Moise Bercovici și Cerbu Solomon.¹⁹⁷ Alegerile au fost însă anulate și repetate la 7 iulie 1937, dar tensiunea era mare din cauza manifestațiilor extremei drepte și ale extremei stângi din care făceau parte și evrei. Din partea liberalilor au candidat Bercu Froim, Moise L. Bercovici și Cerbu Solomon. În urma alegerilor, Bercu Froim este ales viceprimar.¹⁹⁸ Într-un tabel din 1939, care-i cuprindea pe cei vizați pentru mobilizare, găsim și numele unor evrei, precum curelarii Ițic Aizic și Haim Ștrul Vexler.¹⁹⁹ La alegerile din 2 mai 1940, farmacistul Leon Stern este ales președinte al comunității.²⁰⁰

Mișcarea sionistă a continuat să fie activă și în această perioadă, astfel, în urma întrunirii sio-

¹⁹⁶ Arhivele Statului, Neamț, fond Prefectura, dosar 105/1932, f. 199 și 162/1933.

¹⁹⁷ G. Luca, *op. cit.*, p. 168.

¹⁹⁸ *Ibidem*, pp. 169-170.

¹⁹⁹ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar 2.067, 1939-1940.

²⁰⁰ Arhiva comunității, registrul Procese-verbale 1938-1940, p. 129.

niste din noiembrie 1923, Carol Zosner este ales președinte. Doi ani mai târziu, în 1925, este înființat și clubul de lectură sionist, care avea și o bibliotecă cu 700 de volume.²⁰¹ În 1930 lua ființă o secție a Societății „Macabi” și a Asociației Culturale a Femeilor Evree, sub conducerea Rachelei Feighenbaum, cu 180 de membre.²⁰² În perioada 1935-1940 au activat și secții ale „Hașomer Hațair”, „Mișmar”, „Dror Habonim”, „Mizrachi” și „Borochavia”. Dintr-un raport al Siguranței regionale Moldova, din iulie 1936, asupra organizațiilor sioniste, aflăm că în oraș existau secții sioniste ale „Hașomer Hațair”, fondată în 1930 cu 32 de membri, condusă de Ghidale Froim, secția „Bnei Avodah”, înființată în 1936, cu 12 membri, sub conducerea lui Herșcovici, și Fondul Național Evreiesc „Kerum Koemet”, condus de I. Sulcimer.²⁰³

Recensământul populației din 1922 menționează un număr de 4.132 de evrei, în timp ce în anul 1925 erau 2.773 de evrei. Recensământul din 1930 menționează un total de 9.475 de locuitori ai târgului, din care 2.507 erau evrei (26,45%). În 1941, documentele statistice notează un număr de

²⁰¹ „Renașterea”, an. I, nr. 42 din 5 iulie 1925.

²⁰² „Curierul Israelit”, an. XXII, nr. 7 din 23 februarie 1930.

²⁰³ Arhiva Neamț, fond Siguranța Târgu Neamț, dosar 3/1936, p. 29.

2.538 de evrei raportat la totalul populației de 10.209 locuitori. În 1942, în plin război și cu toate măsurile represive, numărul acestora nu a scăzut, din populația de 10.209 locuitori, evreii numărau 2.505 persoane, adică 24,53% din populație²⁰⁴, iar în 1947, numărul va crește la 2.900. La sfârșitul anilor 1940-1950, așa cum își amintește Moshe Idel, comunitatea evreiască reprezenta 50% din populație. Emigrarea evreilor în Israel, imediat după război, a determinat reducerea procentului la 35-40%, în primele decenii ale regimului comunist. În urma primului recensământ post-comunist, din 1992, numărul evreilor mai era de circa 34 din totalul populației de 22.396 de locuitori.²⁰⁵

În această perioadă au funcționat și farmaciști evrei. Farmacia „La coroana lui Ștefan cel Mare” îl avea farmacist pe Sumer Axelard²⁰⁶. Proprietarul farmaciei „Hygiea” era Leiber Isidor.²⁰⁷ Alți farmaciști au fost Zilberman Ilie, Bercovici Strul, Fradela Lipsa Moscovici, Grunberg Iosif și Mehal

²⁰⁴ *Populația evreiască în cifre. Memento statistic*, 1945, p. 48.

²⁰⁵ *Recensământul populației 1992*.

²⁰⁶ Născut la 20 iulie 1908 în Târgu Neamț, este licențiat al Facultății de Farmacie din Iași. (Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 33)

²⁰⁷ Născut în Iași, la 22 iulie 1896, absolvent al aceleiași facultăți, în 1925.

Moise Iosub, toți născuți în Târgu Neamț.²⁰⁸ În 1926 a fost înființată Societatea „Înfrățirea”, de către Bercu Froim, care donează suma de 5.000 de lei. Cu această ocazie se mai strâng 5.000 de lei donați de Ușer Axebad și 1.000 de lei donați de Ch. I. Grunberg.²⁰⁹

Viața educațională și culturală

Imediat după război, Asociația Corpului Didactic Evreiesc făcea eforturi pentru aderarea corpului didactic din școlile evreiești la aceasta. Printre membrii acesteia erau și A. Ghidalison și S. Margulies din Târgu Neamț. Situația acestora era dificilă, mulți fiind plătiți cu 400-500 de lei lunar. La Congresul Național al Corpului Didactic Evreiesc și al comitetelor școlare, care a avut loc la București în zilele de 11-12 octombrie 1920, au participat și delegați din Târgu Neamț.

Imediat după război, în anul școlar 1918-1919, numărul elevilor care erau înscriși și frecventau cursurile Școlii israelito-române era de 130 (58 în clasa I, 33 în clasa a II-a, 26 în clasa a III-a și 13

²⁰⁸ P. Pascal, *op. cit.*, pp. 33-34.

²⁰⁹ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 295.

în clasa a IV-a).²¹⁰ În privința orarului de curs, prin adresa 20.135 din 1919, ministerul atrăgea atenția conducerii școlii să respecte orarul de curs stabilit pentru toate școlile statului, de cinci ore zilnic, de la 9 la 12 și de la 14 la 16 iarna, iar în restul anului de la 8 la 11 și de la 14 la 16.²¹¹ În anul școlar 1920-1921, corpul didactic al Școlii israelito-române „Arnold și Charlotte Weinrauch” era format din: Alter Weissman, director și institutor de limba română la clasele a III-a și a IV-a; Moise Goldsmith, institutor de limba română la clasele I și a II-a; Aron Ghidale, institutor de limba ebraică la clasele a III-a și a IV-a; Smil Margulies, institutor de limba ebraică la clasele I și a II-a; Rahela Goldsmith, institutor de lucru manual.²¹²

În 1933, printre donatorii școlii îi găsim pe Elisabeta L. Gheorghită, Leon Stern, Bernard Froim, M. Feighenbaum și Cerbu Solomon.²¹³ În perioada 1930-1944 a funcționat și școala particulară a lui Moșezon Iosub, dar și două *hedere* cu *melamdimi*.

Începând cu anul școlar 1932-1933, școala a fuzionat cu Școala de fete nr. 2, în urma unei con-

²¹⁰ Arhivele Statului, Neamț, fond „Școala israelită”, dosar Corespondență 1918-1919, f. 2.

²¹¹ *Ibidem*, f.10.

²¹² *Fast și nefast*, vol. I, p. 412.

²¹³ „Reformatorul”, 23 aprilie 1933.

venții, care din păcate nu a durat mult. În toamna anului 1938, profesorii școlii erau următorii: Vasile Gârleanu, director; Ernestina Sechter, la clasele I și a III-a; Betti Griller, la clasa I; Oran Ghidale, limba ebraică și religia la clasele I și a III-a; S. Sechetman, limba ebraică și religia la clasele a II-a și a IV-a; Ita Bercu limba ebraică la clasele I-IV, efectivul de elevi fiind de 143.²¹⁴ La 1 septembrie 1939, învățătorul Nicolae Possa este numit director al școlii, dar în ziua de 14 octombrie 1939, școala a fost ocupată de Divizia 13 Infanterie, fiind nevoită să funcționeze în trei loca-luri impropii, în azilul de bătrâni și în sinagogile *Doi Lei* și *Iosub Soel*.²¹⁵ Pe 10 mai 1940, școala a fost redată comunității, dar pentru scurt timp, pen-tru că în vară a fost din nou rechiziționată, de data aceasta de Divizia a 7-a.²¹⁶ În vara anului 1940, școlii i se ridică dreptul de publicitate conform Decretului-lege 3438.

Începând cu anul școlar 1940-1941, se decide amenajarea școlii în localul azilului de bătrâni, acesta fiind gata pentru a primi elevii. Tot în acest an școlar, colectivul de cadre didactice era format din Ernestina Sechter, director și profesor de limba

²¹⁴ Arhiva Comunității Târgu Neamț, registrul Proce-se-verbale, 1938-1940, p. 17

²¹⁵ *Ibidem*, pp. 40, 45.

²¹⁶ *Ibidem*, pp. 129, 142.

română la clasele I și a II-a, cu un salariu lunar de 4.500 de lei; Beti Griler, limba română la clasele a III-a și a IV-a, cu un salariu de 2.700 de lei; Aron Ghidale, limba ebraică la clasele I și a IV-a, cu un salariu de 1.500 de lei și Strul Șechtman, limba ebraică la clasele a II-a și a III-a, cu un salariu de 2.500 de lei.²¹⁷

Un evreu din Târgu Neamț figurează printre studenții care au frecventat cursurile Facultății de Medicină din Montpellier în perioada 1926-1940.²¹⁸

Viața culturală s-a manifestat prin intermediiul societăților, al cercurilor și diverselor cluburi, care organizau serate, baluri și festivaluri, dar și activități caritabile. În 1922 a avut loc meciul de fotbal între echipele obștilor din Piatra Neamț („Macaby”) și Târgu Neamț („Tinerimea evree”), câștigat de echipa locală cu 1-0.²¹⁹

În 1921, clubul de lectură condus de Carol Zosner a prezentat piesa de teatru *Vioara lui David* de Lateiner, iar în 1925, același club organiza o șezătoare culturală. Au fost organizate și baluri, precum cel din 20 august 1926, al studenților evrei, Emil Sechter fiind ales membru în comitetul regional al studenților evrei. La începutul lunii septembrie

²¹⁷ Arhivele Statului, Neamț, fond Școala israelită, dosar Corespondență 1940-1941, f. 37.

²¹⁸ Carol Iancu și Alexandru Florin Platon, *Profesori și studenți evrei*, Iași, Editura UAIC, 2012, p.159.

²¹⁹ „Reformatorul”, 10 octombrie 1922.

a aceluiași an, studentul Iacob Bacal conferenția în localul școlii.²²⁰

Tipografii și editorii de cărți poștale din această perioadă au fost Aron Segal, M.J. Raff, I. Rosner. F. Ruckenstein, H. Schwartz și L. Herșcovici, care foloseau imaginile fotografiilor nemțeni precum A. Chevallier și Digaritz.

Viața economică

Prin legea din 31 iulie 1918 privind instituirea sindicatelor de fabricanți și industriași, s-au constituit sindicate și la Târgu Neamț. Printre membrii de sindicat figurau și industriașii I. Schwartz și M. Tăbăcăriu, în domeniul industriei tăbăcăriei; A. Isvoreanu, M. Gottfried, Lupu Elisei, H. Froim Sr., I.M. Heinrich și Elise Schreiner & Richter, în domeniul fabricilor de postav. În sindicatul fabricilor de cherestea de brad figurau și R. Fritz și N.A. Popovici & Co.²²¹ În 1921 figurau în sindicat fabrica de cherestea a lui Sol Holingher²²², moara și teascul de oloi ale lui Siegler.

²²⁰ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/2, p. 338.

²²¹ *Fast și nefast*, vol. II, pp. 202-203

²²² I. Marin, „Economia județului Neamț 1840-1944”, *Memoria Antiquitatis*, vol. IX-XI, p. 356.

După război, o primă situație economică este cea din 1922, întocmită de Primărie. Aici regăsim următoarele:²²³

- cafenele: Roza Șulem, Lieba Abramovici;
- magazine cu obiecte manufacturate: H. Fr. Grimberg, A. Zilberman, A. Segall;
- magazin de coloniale: Moise Stern;
- tipografia Ruchenstein.

Dintr-o situație statistică economică din 1923-1924 aflăm cele mai importante fabrici.

Proprietar	Felul fabricii	Producția anuală	Capitalul investit (lei)	Nr. muncitori
Ițic Heinrich	abagie	32.000 ml	392.000	6
Herman Kertzi	tăbăcărie	900 piei	20.070	5
Moise Gotfried	dimie	9000 ml	40.000	6
Moise Tăbăcariu	tăbăcărie	900 piei	40.000	5
Avram Tăbăcariu	tăbăcărie	900 piei	50.000	5
Safman Goldberg	tăbăcărie	900 piei	50.000	4

²²³ Arhivele Statului, Neamț, Primăria Târgu Neamț, D/1922, f. 230

Lupu Elisei	dimie	3.000 kg lână	100.000	15
Solomon Cerbu	oțet	1.000 kg	200.000	5
Haim Frilovici	lumânări	4.000 kg	10.000	5
Zamvel Sigler	moară	350.000 kg	250.000	2
Zamvel Sigler	fierăstrău	1.500 mc	50.000	2
Leiba Franchel	brutărie	26.700 kg	30.000	3
R. Lechter	brutărie	26.700 kg	20.000	3
Naizic Ghelber	brutărie	26.700 kg	20.000	3
Edel Sigler	moară	50.000 kg	50.000	2

Moara lui Zamvel Sigler beneficia de subvenție de la stat în baza legii industriei.

În 1923, Sfatul negustoresc era condus de Leon Stern, iar vicepreședinți erau Samule Beck, Cerbu Solomon, Ch. L. Grimberg și A. Goldenberg.²²⁴ În urma alegerilor pentru Camera de Comerț și Industrie Neamț, din 1926, farmacistul Leon Stern²²⁵ este

²²⁴ „Reformatorul”, 23 aprilie 1923.

²²⁵ În perioada interbelică, Leon Ștern a fost de mai multe ori ales vicepreședinte al Colegiului Farmaceutic

ales din partea categoriei V – micul comerț. În 1927, din membrii secției comerciale a Camerei de Comerț și Industrie făcea parte și Leon Stern.²²⁶ În aceeași perioadă, evreii dețineau o fabrică de che-
restea, a lui Sol. Holingher, morile lui Mișel Iuster, Zamvel Siegler și Siegler Litman, fabricile de postav ale lui Lupu Eliser și Heinrich M.I, sifonăria lui Bruckmaer Marcu, atelierele de tăbăcărie ale lui Axebad Ușer, Moise Tăbăcar și Isac Tăbăcar, teas-
cul de ulei al lui Leibovici Șmil Sura.²²⁷

Conform anuarului Socec pe anii 1924-1925, agenți de asigurări erau Rubiștein Carl din partea Societății „Dacia Română”, Abramovici I. de la Societatea „Generală” și Beck S. de la „Societatea Națională”.²²⁸ Sucursala Băncii Comerțului și In-
dustriei din Piatra Neamț era condusă de Leon Stern, având un capital social de 1 milion de lei.²²⁹

Din anul 1933 dispunem de o listă a comer-
ciantilor și industriașilor, în număr de 184, din care 150 de evrei. Aceștia aveau dreptul să-și aleagă un

Neamț: în 1933, 1936, 1937 și 1945. Leon Ștern era diriginte și proprietar al Farmaciei „La coroana lui Ștefan cel Mare” și fondator al Societății filantropice „Salvarea”, dar și membru al Camerei de Comerț și al Consiliului comunal Târgu Neamț.

²²⁶ J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II/1, p. 207.

²²⁷ *Ibidem*, pp. 216-217.

²²⁸ *Anuarul Socec, 1924-1925*, vol. II, p. 500.

²²⁹ *Ibidem*.

consilier pentru primăria târgului. Cei aflați pe listă erau: Cerbu Solomon, David Ițicovici, Flandra Solomon, Goldenberg Isel, Iancovici Leiba, Avelard Avram, Axebad Ușer, Zisman David Smil, Rosenthal Marcu, Feler Mihel, Rentzel Rozen Solomon, Raff Haim, Herșcovici David, Ușer Haras, Goldenberg Avram, Cojocarul Iosub, Lanfer Leiba, Bercovici Moisa, Lanfer Strul, Weisenberg Șmil, Marcu Iancu, Eisenberg Bercu, Iosubaș Iancu, Lanfer Zisu, Bercovici Pincu, Goldenberg Smil, Iancovici Moisa, Zelingher Mendel, Gurgal David, Stoleru Manase, Iancovici Leon, Weisman Avram, Vanpuar Avram, Lazarovici Ițic, Bergman I. Avram, Sulimsohn Moisa, Leventer David, Rentgler Nuham, Ghelberg Sulam, Spiter Strul, Keiss Iosif, Katz Smil, Sacagiu Iosub, Katz Alter, Godfried Haim, Goldenstein Moisa, Weisman Sain, Snirer Iancu, Gutman Haim, Felec David, Vesler Mesel, Rosen Zeilic, Birinberg Iosub, Sah Aron, Eizenhainer Iohan, Craizer Aron, Brimberg Ascal, Snirer Marcu, Bercu Golda, Mendel Meier Leizer, Weis Fani, Blumfeld Aizic, Bergzin Ițic, Haim Nusem, Blumfeld Moisa, Bergman Moisa, Cocier Haim, Grimberg Leizer, Feingold Isidor, Sehter Levi, Sneiberg Iancu, Valducan Moisa, Iosipovici Iosel, Scahu Sneier Ițic, Fisel Frenful Leiba, Marcus Burah, Zilberman Avram, Argintaru Moisa,

Aron Bercu, Haimovici Iancu, Segal Ioasb, Froim Bernard, Idelsohn Moisa, Nuntam Aron, Beck Samuel, Leventer Aigra, Abramovici Aron, Iosub Smil, Haimovici Smil, Veinhroah Bercu, Suhar Bercu, Fromulici David, Pais Herșcu, Iancu Iancu, Vais Zeidel, Bergman Iosub, Carol Stein, Cheiss Isac, Noch Isach, Creizer Ghersin, Stein Nathan, Heindrich Natan, Croitoru Usel, Grimberg Ischil, Ferester Meer, Mihailovici Avram, Iosub Ițiç, Rentzler Solomon, Elisei Lupu, Heindrich Ițiç, Săpunaru Leibovici, Munteanu Strul, Avram Bercovici, Spiter Mendel, E. Veiss, Mendel Haim, Kalmanovici Froim, Berman Meer, Lupu Israil, Sild Rachela, Crupan Meer Lupu, Soceanu Isac, Smil Haimovici, Ruchenstein, Snier Moisa, Sneier Leizer, David Naht, Căciularu Șmil Moisa, Pincu Froim, Sneier Haim, David Sloim Marcovici, Froim Marcu, Vigdar Rusu Etna, Bercovici Meer Bercu, Ghelberg Osias, Nuta Smil Goldenberg, Landman Leizer, Froimulici Moisa Marcu, Ionosaf Cristea, Lira Nacht, Chelaru Haim, Weiss Saba, Iuster Tiric, Leon Stern, Goldenberg Nuta Seiba, Graif Iosef, Zisman Sain, Ițiç Aron, Marcovici Solomon, Catz Osias, Cruparu Herșcu Avram și Lotman Smil.²³⁰

²³⁰ Arhivele Statului, Neamț, Primăria Târgu Neamț, fond D, 162/1933, f. 96-97.

Situația întreprinderilor în februarie 1938 era una destul de dificilă. Din cele 11 unități, doar 5 mai funcționau, celelalte fiind închise.²³¹

Proprietar	Felul producției	Situația în 1938
Lupu Elisei	postav	nu lucrează de 2 ani
Ițic Heinrich	scărmănat lână	funcționează
Ițic Aron	scărmănat lână	funcționează
Haim Lainer	scărmănat lână	funcționează
Solomon Herșcu	cherestea	în reparație de la 1 dec. 1937
Fedinand Katz	tăbăcărie	nu funcționează
Ușer Axebad	tăbăcărie	face doar opinci din cauciuc

Politic, evreii au activat și în cadrul sindicatelor, al secțiilor socialiste, dar și în celulele comuniste din Târgu Neamț și din țară.

În mișcarea comunistă îi găsim și pe evreii din Târgu Neamț. Printre ei se aflau și studenții Emil Sneiberg și Leibovici, arestați de Siguranță în 1932, la Târgu Neamț. În urma cercetărilor a reieșit că cei doi au înființat în 1930 o secție locală a Uniunii Tineretului Comunist. În 1931, aceștia i-au atras pe tinerii Ițic Aron Oziaș, Haim Leib Goldenberg, Vasile Sandu, Dumitru Blănaru, Paulina și Toni

²³¹ *Ibidem*, D, 225, 1938, F. 7-8, 21.

Abramovici, sub masca unui club al tinerilor, numit „Victoria”. Siguranța intră pe fir și îi arestează, iar la percheziții au fost descoperite manifeste și broșuri. Cei doi studenți inițiatori sunt condamnați la 6 luni de închisoare, iar Ițic Aron Oziaș și Toni Abramovici sunt achitați.²³² În perioada 1930-1932, casa lui Iancu Moritz a servit ca loc de găzduire și de întâlnire a comuniștilor din zonă.²³³

În 1935, la București, Siguranța arestează, în urma unei descinderi, 12 persoane din conducerea Uniunii Tineretului Comunist, printre aceștia fiind și Ioji Schneiberg, născut la Târgu Neamț, în 1917. Unul dintre comuniștii ilegaliști din perioada interbelică a fost și Rubin Alămaru²³⁴, arestat de mai multe ori, fără a fi însă judecat și condamnat, dar internat în timpul războiului în lagărele de la Caracal, Târgu Jiu și Vapniarca.²³⁵

²³² „Reformatorul”, 15 februarie 1932.

²³³ Arhivele Statului, București, Fond Institutul de Studii Istorice și Social-Politice, fototeca – case memoriale, N.55.

²³⁴ Născut la 24 ianuarie 1912, arestat de mai multe ori în timpul manifestațiilor de 1 mai și 7 noiembrie. În perioada 1931-1938 a activat la Târgu Neamț și Piatra Neamț. În 1951 a fost angajat în aparatul C.C. al P.C.R.

²³⁵ Cf. <http://www.ilegalisti.ro/ro/ilegalist/242>.

CAPITOLUL V

Al Doilea Război Mondial,
1940-1944

Teroarea legionară

Teroarea legionară a fost dezlănțuită la 20 noiembrie 1940 în tot județul. La Târgu Neamț, acțiunea a fost condusă de comandantul legionar al județului, dr. Silviu Crăciunaș²³⁶, și de pri-

²³⁶ După război, aflat în închisoare, este racolat de Securitate și trimis, ca agent în Occident. „Silviu Crăciunaș, (1916-1998) a fost unul dintre cele mai controversate personaje. Implicat în mișcarea legionară, s-a apropiat de național-țărăniști, s-a remarcat în cadrul grupărilor anticomuniste ale exilului, dar s-a dovedit că a fost informator activ al Securității (documentele arată că a utilizat mai multe nume conspirative: Neagoe, Victor, Păsculescu, Mihail, Ion, Jena, Johan, John). Mai mult, se pare că a devenit comunist în 1948. Dar foștii săi tovarăși de luptă anticomunistă și alții apropiați ai acestora nu și-au dat seama de nimic decenii la rând. Mai ales că viața lui Crăciunaș a fost foarte agitată: a sprijinit, între 1945 și 1948, o serie de personalități ale opoziției să părăsească țara; la rândul lui a fugit la Paris, în 1949; un an mai târziu, a revenit în România cu o misiune ce-i fusese încredințată de Comitetul Național Român; este arestat în același an, dar evadează din spitalul penitenciarului Suceava în 1954. (A fost ajutat? Așa se pare, date fiind relațiile lui cu Securitatea.) După trei ani de trai în clandestinitate în România, reușește, în martie 1957, să ajungă la Viena, unde-i convinge cu greu pe susținătorii săi din Occident de adevărul întâmplărilor prin care a trecut. În 1959 obține azil politic în Anglia, unde, în 1961, își va publica memoriile. În 1977 se stabilește în Spania, dar în 1987 revine în Marea Britanie.” (<http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/cartea-de-istorie-viat-secreta-a-lui-silviucracionas-4481650/>).

marul oraşului, Grigoraş Gheorghişă, ajutaţi de legionarii Dumitru Adamescu, Fărcăşeanu, Petre Armenici, Petre Butnariu, Savin, Petruţ, Alexandrescu, Gheorghiu, Pandele Arhip şi ajutorul de primar Ştefan Butnariu. Au fost arestaţi liderii comunităţii, farmacişti şi comercianţi, bătuţi, maltrataţi şi obligaţi să plătească mari sume de bani ori să cedeze unele imobile către Mişcarea legionară. Printre cei arestaţi şi maltrataţi s-au numărat:

– Leon Ştern, farmacist, preşedintele comunităţii, a fost arestat în data de 20 noiembrie de legionarii Ozan şi Verteş şi condus la sediul acestora, unde a fost bătut şi tuns. Legionarii i-au cerut să plătească suma de 500.000 de lei, iar sub ameninţarea armei a semnat vânzarea a două imobile ale comunităţii către Silviu Crăciunaş. Vânzarea a fost autentificată de notarul public în 21 noiembrie, suma stipulată fiind mult sub valoarea reală.²³⁷

– Bernard Froim, comerciant, fost director de bancă, a fost arestat la 20 noiembrie de gardianul public Streckie şi bătut, cerându-i-se să plătească 300.000 de lei. Neavând cu ce plăti, a fost obligat în schimb să semneze actul de vânzare a propriei case către Silviu Crăciunaş.²³⁸

²³⁷ Matatias Carp, *op. cit.*, vol. 1, p. 138.

²³⁸ *Ibidem*, p. 139.

– Avram Goldenberg, comerciant, a fost arestat și bătut chiar de către primarul Grigoraș Gheorghită, pentru a plăti 300.00 lei; a plătit doar 120.000 lei.²³⁹

– Dr. Herman Morgenstern a fost arestat și bătut, apoi a fost condus până la domiciliu sub amenințarea armelor și i-a plătit primarului 50.000 de lei, iar a doua zi a mai dat 100.000 lei.²⁴⁰

– Cerbu Solomon, agent de asigurare, a fost obligat să plătească suma de 100.000 din banii Societății de asigurare „Dacia Română”, al cărui agent era la Târgu Neamț.²⁴¹

– David Herșcovici, comerciant; după ce a fost bătut, a plătit suma de 50.000 de lei.

– Buium Avram, bătut și obligat să plătească 20.000 lei.

– Comaneșter, avocat, a plătit 50.000 de lei.

– Moise Leib Bercovici a plătit șefului Poliției, Dumitru Adamescu, suma de 40.000 de lei.

– David Mendelovici a fost bătut crunt și obligat să plătească 100.000 lei, dar a plătit doar 50.000 de lei.

– Iosif Greif a plătit legionarilor Adamescu și Răchieru 50.000 de lei (i se ceruseră 200.000 de lei).

– H. Gottfried a fost bătut și a plătit 200.000 de lei.

²³⁹ *Ibidem.*

²⁴⁰ *Ibidem.*

²⁴¹ *Ibidem.*

Alții, precum Iancu A. Iancu și Beniamim Săpunaru, au plătit câte 50.000 de lei, Solomon Bevinler, 25.000 de lei, Surica Gross, 20.000 de lei, Cecilia Zelicovici, 10.000 de lei și Sally Gherșin, 5.000 de lei.²⁴²

F.U.C.E. trimite un delegat în județul Neamț, în persoana lui I. Bacalu, care să cerceteze la fața locului situația. Această deplasare a avut loc între 11 și 13 decembrie 1940. Conform acestuia, trebuiau lămurite trei probleme majore: maltratările populației evreiești, condițiile în care au fost luate imobilele evreiești și sumele pe care evreii au fost siliți să le dea legionarilor.²⁴³ Prezența delegatului F.U.C.E. a contribuit la ridicarea moralului evreilor, dar și la mai buna implicare a autorităților în cercetarea cazurilor. I. Bacalu a ascultat depozițiile a 40 de martori, iar cu ajutorul comisarului-șef Smărăndoiu, de la Siguranța Generală, au fost audiați primarul Grigoraș, șeful Poliției locale Valeriu Roban, avocatul Calapod, comisar de românizare, cpt. Gheorghe Bostan de la Vânătorii de Munte, dar și membrii legionari. Printr-o scrisoare din 25 decembrie 1940, Epitropia Comunității mulțimea F.U.C.E. pentru intervențiile făcute, care au

²⁴² *Ibidem.*

²⁴³ Lya Benjamin (coordonator), *Strategii comunitare de supraviețuire în contextul statului național legionar. Documente*, Hasefer, 2013, p. 52.

fost în folosul comunității. Printr-o altă adresă, din 28 decembrie, Epitropia informează F.U.C.E. că în acea zi au fost chemați la Poliția orașului: Avram Goldenberg, avocatul Comaneșter, B. Froim, Leon Stern și Buium Avram, pentru anchetarea celor petrecute în zilele de 20 și 21 noiembrie 1940. Comisia de anchetă era formată din prim-pretor Stoian, primarul Grigoraș și Roban – șeful Poliției. Epitropia arată în adresă natura viciată a anchetei și cere intervenția Ministerului de Justiție pentru a se face dreptate.²⁴⁴ Într-o altă adresă, din 29 decembrie, sunt enumerate persoanele considerate vinovate de evenimentele din noiembrie, legionarii Dumitru Adamescu, Fărcășanu, Petre Armenici, ajutorul de primar Ștefan Butnaru, Verdeș, funcționar la primărie, Savin, Petruț, Alexandrescu, Gheorghiu și frizerul Rusu. Se cerea tragerea lor la răspundere și se arăta că actele de vânzare a unor imobile către Legiune au fost anulate, dar sumele de bani nu au fost încă recuperate.²⁴⁵

În septembrie 1940 este numit primar maiorul Constantin Comaniță, înlocuit din iunie 1941 cu avocatul Ioan Bălan. Capii mișcării legionare, care își aveau sediul în vila de peste drum de Colegiul Național „Ștefan cel Mare”, au fost: Titi Nițescu,

²⁴⁴ Arhivele Naționale Centrale, fond C.E., dosar 3/1940, f. 31.

²⁴⁵ *Ibidem*, f. 51.

student veterinar, Vasile Răchieru, Ioan Vamanu, Vasile Orzan și Traian Verdeș, comandant la poștă și telefonie. Comisia de românizare a confiscat morile evreilor Idel, Zamvel Sigler și Meșel Iuster și pământul intravilan al lui Avram Goldenberg.²⁴⁶

Guvernarea antonesciană 1941-1944

Evoluția comunității

Potrivit Decretului-lege 3.984 din 4 decembrie 1940, evreii erau obligați să plătească taxe militare și să presteze muncă în folosul comunității. După începerea războiului, munca a fost subordonată regimului militar, evreii fiind organizați în tabere și **colonii** de muncă aflate în subordinea Subsecretariatului de Stat al Muncii. În perioada războiului, 2.046 de evrei nemțeni au muncit în detașamente interne, iar 1.047 în detașamente externe. Printr-o notă din 5 august 1941, Prefectura Neamț trebuia să selecteze pentru muncă 1.000 de evrei, cu vârste cuprinse între 18 și 60 ani²⁴⁷.

²⁴⁶ G. Luca, *op. cit.*, p. 175.

²⁴⁷ Se încălcau dispozițiile art 14 al Decretului-lege 2.030 din 14 iulie 1941, care fixa limitele între 18 și 50 de ani.

Aceștia urmau să fie plătiți cu 25 de lei pe zi, plus 10 lei întreținere și hrană, sume care urmau să fie plătite de Ministerul Lucrărilor Publice.²⁴⁸

Prin Ordonanța de Urgență 8.368, din 3 septembrie 1941, a ministrului adjunct de Interne și adresată inspectorului general al Jandarmeriei, toți evreii trebuiau să poarte, în cinci zile de la data hotărârii, **semnul de recunoaștere a religiei lor**. La Târgu Neamț, acest semn a fost purtat doar câteva luni.²⁴⁹ Umiliința purtării acestui semn era mare, așa cum își amintea Leiba Ițic într-o mărturie din 1959: „era imposibil să ieși în stradă, căci eram obiectul și ținta de batjocură a tuturor. Până și copiii de țigani, când ne vedeau pe stradă, aruncau cu pietre în noi.”²⁵⁰

În cursul anilor 1940-1942 au fost expropriate terenurile și clădirile aparținând evreilor, adică peste 519 imobile. Enumerăm mai jos doar câteva dintre acestea:²⁵¹

²⁴⁸ *Munca obligatorie a evreilor din România. Documente*, Polirom, 2013, Doc. 9, p. 87.

²⁴⁹ Geller Iacov, *Rezistența spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului*, Hasefer, București, 2004, p. 25.

²⁵⁰ Jean Ancel, *op. cit.*, pp. 292-293.

²⁵¹ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar Exproprieri evrei și străini 1941, f. 7-8, 11; *Ibidem*, dosar 1942-1943, f. 2.

Proprietar	Terenul/casa	Adresa
Zamvel Siegler	Arabil - 0,4311 ha	
Idel Siegler	Arabil - 0,2769 ha	
Michel Iuster	Arabil -1,1557 ha	
Abramovici Adolf	2.100 mp teren și 60 mp casă	Regele Carol II, nr. 60
Herșcu Solomon	Fabrică de cherestea	

În perioada 15 decembrie 1941 și 1 martie 1942, evreii nu au mai prestat munca în interes obștesc din cauza iernii. Cei care se sustrăgeau de la aceste munci prin diverse mijloace, era trimiși în Transnistria. Începând cu luna mai 1942, tinerii între 15 și 18 ani și bărbații între 45 și 55 de ani erau folosiți de Primărie la curățarea drumurilor de zăpadă, la desfundarea șoselelor, la curățarea șanțurilor, sub conducerea picherilor Pop, Vasiliu, Băbușcă și Olaru și supravegheați de ajutorul de primar G. Gorgos.²⁵² În 1942, evreii din detașamentul Tg. Neamț, originari din Cernăuți și Dorohoi, erau cazați la familii evreiești și în două sinagogi, fiind izolați de creștini. Evreii din Cernăuți, care în cursul anului 1943 lucrau ca salahori, aveau meserii diverse. Astfel, erau: 28 de țesători, un teracotist, un tăbăcar, trei lăcătuși, doi

²⁵² Arhiva comunității Tg. Neamț, referatul nr. 558 din 15 noiembrie 1949.

tipografi, un blănar, un geamgiu, un tinichigiu.²⁵³ Tot în 1943 au fost repartizați la Detașamentul Târgu Neamț și evreii cernăuțeni studenți la Medicină, Bernstein David și Lebel Richard.²⁵⁴

Într-o sinteză a Marelui Stat Major, secția I, Biroul 7 E, din data 16 iunie 1942, privind raportarea situației din teritoriu a recrutării în detașamentele de muncă, Corpul 5 Armată raporta, prin adresa din 26 mai 1942, că 108 evrei au părăsit localitatea, fără a li se da de urmă.²⁵⁵ În cursul lunii august 1942, lucrările au fost inspectate de generalul Constantin Cepleanu, delegatul Marelui Stat Major pentru controlul activității detașamentelor de evrei în perioada 1942-1944. În urma acestei inspecții sunt trimiși în Transnistria 25 de muncitori evrei, toți din oraș: Lupu Cruparu, Gherșin Gherșin, Herșcu Socianu, Marcu Mendel, Iancu Gherșin, Iosub Marcovici, Grabscheid Scharlotte, Iancu Herșcu, Vexler Beno, Waldman Avram, Iosub Buium, Maria Herșcovici, Krumholt Froim, Kassner Sali, Frenkel Mozes, Rosenberg Marcu,

²⁵³http://www.ushmm.org/online/hsv/source_view.php?SourceId=8506.

²⁵⁴http://www.ushmm.org/online/hsv/source_view.php?SourceId=14821.

²⁵⁵ Ottmar Trașcă, *Chestiunea evreiască în documente militare române (1941-1944)*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 559.

Kandel Roza, Schachter Felix și Rozentzweig Mișu.²⁵⁶

Evreii au prestat muncă obligatorie și la detașamentele Țolici, Hârtop, Agapia și la Primăria Tg. Neamț. Evreii din Detașamentul 101 au lucrat la îndiguiuri la Tg. Neamț (iunie-octombrie 1943), în Condreni (octombrie 1943) și la arocamente la Tg. Neamț (noiembrie 1943 – ianuarie 1944).²⁵⁷ Alți evrei au lucrat pentru diverse servicii ale armatei române. Unii lucrau pentru Divizia 3 Vânători de Munte la grădina de legume a acesteia (25 de evrei), dar și în atelierul de croitorie și cizmărie (13 meseriași).²⁵⁸

În directivele Siguranței pe anul 1942 figura și supravegherea sinagogilor, văzute ca locuri de întâlnire, dar și a rabinilor, astfel că poliția trebuia să întocmească permanent rapoarte despre supravegherea informativă a acestora. Siguranța din oraș avea în planul de muncă urmărirea și supravegherea centrului comunității, a Sinagogii Mari și a casei rabinului Roller.²⁵⁹

²⁵⁶ P. Pascal, *op. cit.*, p. 56.

²⁵⁷ *Ibidem*, doc. 103, p. 465.

²⁵⁸ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar Exproprieri evrei 1942-1943, f. 55.

²⁵⁹ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II/2, p. 52, Hasefer, București, 2003.

Conform recensământului din 6 mai 1943, se aflau în detașamentele de muncă exterioare un număr de 518 evrei, repartizați astfel: Suraia – 141; Doaga – 38; Mărășești – 3; Cotești – 58; Domnești – 4; Brăila – 1; Ciușlea – 23; Codlea – 5; Nămolosa – 1; Biliiești – 4; Ojdula – 1; Găiești – 9; Adjud – 18; Tighina – 1; Voitin – 27; Tecuci – 1; Azuga – 1; Adjud CFR – 6; Sinaia – 2; Vaslui – 3; Topal – 1; Cozia – 2; Miercurea-Ciuc – 1; Închisoarea Galați – 2; Brașov – 3; Huși – 2; Vultur – 1; Cimișlia – 21; Vadul Roșca – 12; Bota – 6; Posada – 1; Panciu – 1; Tulcea – 1; Siret – 1; Bacău CFR – 41; Buzău – 9; Focșani CFR – 1; Fălciu – 2; Bota – 4; Tg. Ocna – 3; Soveja – 4; Bacău – 2; Râmnicu-Sărat – 52.²⁶⁰

În perioada războiului au fost deportați în Transnistria următorii (cei mai mulți în 1942)²⁶¹:

Lagărul Vapniarca	Lagărul Mostovoi
Sechter Felix – 36 ani, avocat	Zeilicovici Iancu – 35 ani, funcționar
Șinca Avram – 38 ani, tinichigiu	Schwartz Wolf – 38 ani, funcționar
Waldman Avram – 30 ani, croitor	Leiba Raff – 30 ani, funcționar

²⁶⁰ Arhiva comunității, dosar 1943, Tabel persoane, efecte, detașamente.

²⁶¹ *Ibidem.*

Chelaru Haim – 47 ani, funcționar	Gherșin Gherșin – 32 ani, croitor
Iosub Haim – 64 ani, comerțiant	Zeilicovici Clara – 28 ani, casnică
Spițer Froim – 25 ani, șofer	Socianu Herșcu – 29 ani, funcționar
Ozias Ițic – 29 ani, funcționar	Raff Țalic – 34 ani, comerțiant
Herșcovici Maria – 27 ani, croitoreasă	Iancu Gherșin – 26 ani, comerțiant
Rubin Golda – 28 ani, casnică	
Marcu Mendel – 33 ani, croitor	
Cârligeanu Avram – 72 ani, comerțiant	

Tot în această perioadă, Froimulescu Wolf, de 26 de ani, funcționar, se afla în lagăr la Slatina, Haim Grinberg de 55 de ani, ziarist, era deportat la București. Farmaciile evreilor Ilie Zilberman de 27 de ani și Moise Iosub Mihail de 35 de ani au fost rechiziționate de Guvernământul Transnistriei – Administrația civilă.²⁶²

Prin decizia din 25 mai 1943 a lui Titus Dragoș, ministru subsecretar de stat al Românilizării, Colonizării și Inventarului, sunt trecute în patrimo-

²⁶² Arhiva Comunității, Tabel recensământ 6 mai 1943.

niul Centrului Național de Românzare sinagogle din oraș: Sinagoga Meseriașilor, str. Regele Carol I, nr. 1; Sinagoga Mare, str. Cuza Vodă, nr. 23; Sinagoga Leipziger, str. Cpt. Deciu, nr. 43; Sinagoga Boslover, str. Cuza Vodă, nr. 100; Sinagoga Habet, str. Cuza Vodă, nr. 63; Sinagoga Novak, str. Roger Naum, nr. 18; Sinagoga Iosub Soil, str. Roger Naum, nr. 7 și Sinagoga „Doi Lei”, str. Roger Naum, nr. 8.²⁶³ Totodată, erau confiscate și o serie de imobile ale comunității, astfel: Școala israelito-română, str. Ștefan cel Mare, nr. 16; imobilele din str. Ștefan cel Mare, nr. 115, 117 și 131; imobilul din str. Gloriei, nr. 13; imobilul din str. Voievodul Mihai, nr. 12; imobilele din str. Cuza Vodă, nr. 185, 122, 39, 236; imobilul din str. Cpt. Deciu, nr. 23; imobilul din strada Roger Naum, nr. 16; imobilul brutăriei din str. Cuza Vodă, nr. 120; imobilul băii din str. Radu Teohari, nr. 28; imobilul abatorului de păsări din str. Radu Teohari, nr. 28.²⁶⁴

O parte din aceste clădiri au fost ocupate de armată, precum sinagogle Leipziger, Boslover, Habet, Școala israelită, iar Sinagoga Iosub Soil și brutăria au fost ocupate de detașamentul de muncă Cernăuți.²⁶⁵

²⁶³ „M.O.”, partea I, nr. 125, 31 mai 1943, p. 4781.

²⁶⁴ *Ibidem*.

²⁶⁵ Arhiva comunității, dosar 1944, p. 82.

Printr-un ordin din 30 aprilie 1943, Ministerul de Interne informa direcțiile județene asupra deciziei Președinției Consiliului de Miniștri, nr. 303.510 din 2 aprilie, privind evacuarea evreilor din localitățile nereședință în cele de reședință. Astfel, din Târgu Neamț trebuiau să fie evacuați 2.503 evrei²⁶⁶, începând cu 20 mai 1943. Ca urmare a acestei măsuri, evreii și-au vândut în grabă avutul la prețuri mici, ceea ce a creat nemulțumiri, cu atât mai mult cu cât evacuarea a fost amânată, se arăta într-o notă informativă a S.S.I., din 2 decembrie 1943.²⁶⁷

O problemă cu care se confrunta comunitatea era prezența evreilor botoșăneni din cadrul detașamentului 104, care sosesc în zonă în luna decembrie 1943. Comunitatea a încercat pe cât posibil să îi ajute, oferindu-le pentru campare localurile sinagogilor.²⁶⁸ Din păcate nu s-a putut acorda o subvenție lunară în bani, necesară pentru plata cantonamentelor, după ce la începutul lunii ianuarie 1944, armata a ocupat sinagogile și i-a scos pe evreii cantonați acolo.

În ianuarie 1944, au fost repatriați din Transnistria evreii originari din Neamț, inclusiv cei

²⁶⁶ *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. IV, București, Editura Hasefer, 1998, p. 38.

²⁶⁷ *Ibidem*, p. 81.

²⁶⁸ Arhiva comunității, dosar 1943, adresa din 23 decembrie 1943 către comunitatea din Botoșani, nr. 677.

din Târgu Neamț. Nu au fost repatriați comuniștii evrei deportați în Transnistria și care figurau în raza Comisariatului de Poliție Târgu Neamț.²⁶⁹ În luna martie au fost readuși în țară copiii orfani deportați.

Pentru aducerea acestora, comunitatea l-a delegat pe medicul David Morgenstern, care în 27 februarie a plecat spre Transnistria. Pentru adăpostirea copiilor, conducerea comunității, a cerut ajutor maiorului Săulescu, comandantul Batalionului 13 V.M., pentru a i se retroceda o sinagogă ocupată de armată. Este vorba despre Sinagoga Novak, unde au fost amenajate 25 de paturi. Un ajutor în sumă de 513.675 de lei a fost primit de la Oficiul Județean Neamț, pentru îngrijirea copiilor.²⁷⁰

În dimineața zilei de 7 martie 1944, la Târgu Neamț au fost aduși 70 de copii orfani din Transnistria, aceștia fiind cazați la familiile din oraș. Copiii, cu vârste cuprinse între 6 și 15 ani, proveneau din familii de evrei evacuate din Bucovina în Transnistria.²⁷¹

²⁶⁹ *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. IV, p. 339.

²⁷⁰ Arhiva comunității, registrul Procese-verbale ale comunității, 1944-1948, p. 15.

²⁷¹ Registru-tabel cu orfanii veniți din Transnistria, arhiva comunității din Târgu Neamț.

Proveniența		Sexul			Vârsta (ani)											
Lagărul din Transnistria		Domiciliul		F	M	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Moghilev	54	Lipcani	2	42	28	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Vindiceni	1	Bănila	1			-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grabîți	7	Berhomet	8			-	1	-	1	1	1	1	3	1	-	-
Djurini	6	V. Dornei	10			-	-	1	-	1	1	1	2	2	2	-
Kezmerof	1	Storojineț	7			-	-	-	-	2	-	1	-	1	3	-
Murata	1	Coțmani	1			-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
		Cernăuți	6			-	-	-	-	1	-	1	-	1	3	-
		Zomostea	5			-	-	-	-	-	1	2	-	1	1	-
		Iacobeni	1			-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
		Văscăuți	3			-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-
		Lipcani	3			-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-
		Rădăuți	5			-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	-
		Burdujeni	3			-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-
		Hotin	2			-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
		Ițcani	1			-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
		Edineț	1			-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
		C-Lung	1			-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
		G.- Humor	4			-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	-
		Stănești de Jos	2			-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
		Vijnița	1			-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
		Dorna	1			-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
		Fără origini	2			1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOTAL	70		70	42	28	2	9	-	1	6	4	9	13	12	20	-

Mulți evrei nevoiași au beneficiat de mese gratuite, dar și de ajutor bănesc din partea comunității. În toamna lui 1942, 210 persoane veneau zilnic la cantina comunității pentru o masă caldă, iar 310 persoane primeau ajutor în bani.²⁷²

Viața religioasă a fost deservită de rabinii: Șulim Șalom Dermer – care a emigrat în Israel în 1970²⁷³ –, Haim Mordehai Roller, Bernard Segall, Ehida Ușer Sigler – care era și haham –, Ghelber Calman și Sapira Strul,²⁷⁴ așa cum reiese din procesul-verbal din 29 ianuarie 1943, privind membrii și funcționarii comitetului comunității. Tot în această perioadă îi găsim menționați ca ciocli pe Moscovici Mihai și pe Alter Budnar Cramer.

În privința numărului evreilor, dacă în 1930 erau 2.507 evrei, în 1940, numărul lor era de 2.410, în 1941 de 2.538, în 1942 de 2.505, iar în 1947 de 2.900.²⁷⁵

²⁷² Iaacov Geller, *Rezistența spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului*, Editura Hasefer, București, 2004, p. 309.

²⁷³ *Prezențe rabinice*, p. 129.

²⁷⁴ Proces-verbal nr. 4 din 29 ianuarie 1943, arhiva comunității din Tg. Neamț.

²⁷⁵ I. Geller, *op. cit.*, p. 160.

Conform statisticilor din perioada războiului, situația populației, a clădirilor comunității la nivelul județului era următoarea²⁷⁶:

Anul	Suflete	Sinagogi	Rabini	Abatoare	Cimitire	Băi rituale
1940	13.610	29	20	4	4	2
1941	12.500	28	20	4	4	2
1942	11.401	29	25	0	4	1
1943	11.401	29	26	0	4	0

Educația

În ciuda războiului și a neajunsurilor, în perioada 1942-1945, la școala israelită au funcționat următoarele cadre didactice:²⁷⁷

Numele și prenumele	Disciplina	Locul nașterii
Sechter Ernestina	Învățătoare lb. română	17 mai 1911, Șoimărești, Suceava
David Ițic David	Învățător lb. română	6 nov. 1908, Tg. Neamț
Zalman Manole	Învățător lb. ebraică	25 dec. 1909, Tulgheș

²⁷⁶ *Contribuții*, p. 711.

²⁷⁷ P. Pascal, *op. cit.*, p. 38.

Ghidale Aron	Învățător lb. ebraică	31 ian. 1875, Tg. Neamț
Sechter Gherș	Învățător lb. ebraică	2 ian. 1915, Noua Suliță, Hotin
Sechtman Strul	Învățător lb. ebraică	Nisiporeni, Lăpușna

Pe lângă școală a funcționat și o grădiniță de copii sub îngrijirea educatoarelor Leibușor Zlata și Catz Tili. Situația instituțiilor educaționale la nivel de județ este prezentată în tabelul următor.²⁷⁸

Anul	Școli				Personal didactic	Elevi			
	Licee	Grădinițe	Școli primare	Total		Grădiniță	Primară	Licee	Total
1940	1	1	3	5	48	35	752	160	947
1941	1	1	3	5	42	30	858	180	1.068
1942	4	0	3	1	42	0	809	220	1.029
1943	4	0	3	1	44	0	792	220	1.012

Refugiul la Buhuși

Evreii din satele Rediu, Roznov, Tazlău, Cândești, Borlești și din Târgu Neamț au fost mutați cu forța la Buhuși, localitate transformată de mareșalul Ion Antonescu într-un adevărat „centru

²⁷⁸ *Contribuții*, p. 717.

evreiesc”, cum rezultă din stenograma Consiliului de Miniștri din 22 aprilie 1944.

„Dl. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului... Vin la chestiunea evreiască. Comandanții nemți au spus că este imposibil să se permită amestecul cu evreii prin toate părțile... Sunt mai multe probleme, mai multe soluții. Îmi bat capul care din ele s-o adoptăm, căci Bacăul este un oraș evreiesc, Romanul de asemenea. Pe cei de la Piatra Neamț i-am dus la Buhuși și am făcut un centru evreiesc...

O soluție este să-i luăm din aceste orașe și să-i ducem în anumite târguri, dacă sunt mulți. Să-i așezăm ca la Buhuși, în unul, două târguri, să scoatem toți românii de acolo și să-i lăsăm să trăiască între ei. Noi să-i alimentăm numai. Ducem prin serviciul de aprovizionare și ei plătesc. Muncesc între ei, fac croitorie, tâmplărie etc. Aceasta este o soluție. A doua soluție este să-i strângem în ghetou, în fiecare oraș... A treia soluție este să-i luăm de acolo și să-i aducem către țară. Dar este cea mai periculoasă și mai catastrofală pentru neamul românesc...”²⁷⁹

²⁷⁹ Lya Benjamin, Alexandru Florian (coord.), Anca Ciuciu, *Cum a fost posibil? Evreii din România în perioada Holocaustului*, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, 2007, pp. 551-552.

Faptic, în ziua de 11 aprilie 1944, cei 2.417 evrei, adică 635 de familii, au fost nevoiți să plece, având la dispoziție trei ore pentru a-și lua doar strictul necesar.

În timpul refugiului, evreii au continuat să muncească în detașamentele de muncă de interior, la Orbic, Români, Podoleni, Doina, Girov, Bălănești sau la Primăria Buhuși, detașamente aflate sub comanda colonelului Pavlic.²⁸⁰ În iulie 1944, un număr de 16 evrei au fost clasați la muncă ușoară de comisia medico-militară și trimiși astfel să muncească în detașamentul Primăriei Buhuși, iar 22 de evrei au fost declarați inapți pentru muncă, de către aceeași comisie, și scoși din detașamentele de muncă de la Orbic și Români.²⁸¹ Aceste detașamente se aflau în subordinea Pretoratului M.U.-Ialomița, evreii prestând muncă în folosul Comandamentului Geniu M.U. Cometa, condus de colonelul I. Novac. Evreii de aici au fost repartizați conform tabelului următor.²⁸²

²⁸⁰ Tabel nominal cu evreii din Tg. Neamț evacuați la Buhuși și aflați în detașamentele de muncă, arhiva comunității.

²⁸¹ *Ibidem.*

²⁸² Arhiva comunității, registrul celor evacuați la Buhuși în aprilie 1944.

Detașamente de muncă mai-iulie 1944	Număr
Buhuși	59
Doina	65
Români	74
Orbic	49
Bălănești	66
M.U. Primăria Buhuși	50
Slobozia	42
Scutiți / inapți	6

Starea de spirit a evreilor din aceste detașamente era relativ bună, așa cum reiese și din procesele-verbale de inspecție ale colonelului Novac. Dintr-un astfel de proces-verbal, datat 16 august, cu prilejul inspecției la Detașamentul Podoleni, constatăm că „nu sunt nemulțumiri printre oameni. Masa bună, infirmeria curată și în ordine.” Colonelul se arăta însă nemulțumit de numărul mare de învoiri fără știrea sa.²⁸³

În acest timp, evreii au plătit pentru diverse bunuri folosite la detașamentele de muncă (sârmă, haine, linguri, străchini, cuie, încălțăminte etc.),

²⁸³ Arhiva comunității, dosar 1944/Buhuși, proces-verbal din 16 august 1944, pp.1-2.

dar și pentru medicamentele de la cabinetul medical al comunității. Comunitatea plătea chirie și pentru cele două imobile unde erau cazați cei săraci, unul în strada Carol, la nr. 15, iar celălalt în strada Mareșal Prezan, la nr. 11.²⁸⁴

Imediat după actul de la 23 august, pe 24 august 1944, Primăria Buhuși, prin intermediul primarului Constantin Săndescu și al maiorului Ivan Kulniev, comandantul garnizoanei, cerea comunității alegerea unei noi conduceri și predarea rezervei de alimente, a stocului de haine și a banilor.²⁸⁵ În acest sens este formată o comisie compusă din: Marcu Grunberg, Baudel Iser, Simion Oxelard, Iulius Sechter, Greif Iosef, Herman Grunberg, Țalic Casapu, Leon Rozner, Moriș Iancu, Berlic Marcu, Oscar Marcovici și Felix Sechter, care, în data de 25 august, îl desemnează ca președinte interimar pe Marcu Grunberg.²⁸⁶ În 27 august, comisia va prelua cu proces-verbal, de la Bernard Froim, fostul președinte, suma de 363.225 de lei, efectele și alimentele din magazia comunității, comisia încheindu-și activitatea în 28 august, când a fost ales noul președinte, în persoana lui Felix

²⁸⁴ Arhiva, dosar Registru ordonanțier 1944.

²⁸⁵ Arhiva Comunității Tg. Neamț, dosar 1944/ Lucrările comisiei speciale de preluare a bunurilor comunității, p. 1.

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 3.

Șechter.²⁸⁷ Pusă în situația dificilă de a întreține cele peste 2.000 de suflete, comunitatea realizează un prim împrumut de 561.000 de lei, la care se adaugă sumele primite de la Comitetul de Asistență din Piatra Neamț, în valoare de 210.000 de lei și 602.500 de lei de la Oficiul Județean Neamț.²⁸⁸ În urma somăției, fostul președinte Froim depune suma de 157.500 de lei, sumă primită pentru comunitate, dar nepredată către casieria acesteia.²⁸⁹ Comunitatea a reușit ca în intervalul 27 august – 25 septembrie să contabilizeze un sold de 1.687.260 de lei, care a fost folosit pentru ajutorarea celor săraci cu bani, medicamente, alimente, dar și pentru plata salariilor restante din luna mai ale personalului didactic. Tot în această perioadă au fost hrănite 1.960 de persoane și ajutate financiar 980.²⁹⁰

Situația celor 2.417 evrei (raportându-ne la capii de familie) se prezenta astfel²⁹¹:

1. liber profesioniști – 31: un rabin șef, 3 medici, 3 dentiști, restul nu au putut profesa și au trăit din ce au avut și au vândut;

²⁸⁷ *Ibidem*, pp. 10-11.

²⁸⁸ Arhiva comunității Târgu Neamț, dosar 1944/Buhuși, adresa din 4 octombrie 1944 către Comitetul de asistență București, p. 2.

²⁸⁹ *Ibidem*.

²⁹⁰ *Ibidem*, p.3.

²⁹¹ *Ibidem*, pp. 5-6.

2. *mici industriași* – 13 (foști proprietari, cărora le-au fost expropriate fabricile ori au rămas fără ele din cauza evacuării și nu puteau să-și reia activitatea);

3. *comercianți* – 179 (doar 15% din ei mai puteau reîncepe activitatea, restul având nevoie de ajutor);

4. *meseriași calificați* – 107 (doar o mică parte au reușit să ia cu ei, la evacuare, mașinile și sculele);

5. *meseriași necalificați* – 188 (sunt săraci);

6. *funcționari particulari* – 25 (săraci).

7. *fără profesie* – 92 (bătrânii, inapții, bolnavii și cei fără meserie).

Noua conducere va trimite o delegație la Tg. Neamț, pentru a studia la fața locului condițiile și modul de întoarcere. În raportul delegației se arată că s-a luat legătura cu comandantul garnizoanei, care a promis că se va obține aprobarea de întoarcere în luna septembrie. Raportul atrage atenția că întoarcerea este imposibilă fără o bună organizare, populația este sărăcită, iar „jaful și devastarea sunt indescriptibile”.²⁹² Autorul raportului propune formarea unei echipe care să pregătească organizarea întoarcerii. Raportul informa și despre starea celor

²⁹² Arhiva comunității, dosar 1944, raport din 31 august 1944, pp. 1-4.

635 de gospodării, adică 480 de imobile proprietate, din care 26 de imobile erau distruse de incendiu, nici unul nu mai avea geamuri, din toate se furase mobilierul și obiectele casnice, la fel și plitele sobelor, clanțele ușilor, instalațiile electrice, iar unele imobile rămăseseră chiar fără dușumele, acoperișul de tablă, fără garduri și fără lemnele de foc.²⁹³

În ședința din 15 septembrie 1944, conducerea comunității hotărăște înființarea Comitetului de readucere a populației evreiești la Târgu Neamț, redresarea vieții economice, culturale și de asistență socială. Comitetul analizează situația, arătând că, 450 de familii, adică 1.800 de suflete, nu au posibilități de transport, fiind necesare 200 de căruțe. Era nevoie de 2 milioane de lei pentru plata căruțelor și de 342.200 de lei pentru hrana de drum a celor 1.800 de evrei fără posibilități.²⁹⁴ Astfel, comunitatea a cerut ajutorul Federației, arătând că a primit de la Comitetul de Asistență Neamț suma de 500.000 de lei, insuficientă pentru întoarcere și refacerea gospodăriilor distruse.

Tot în septembrie a fost format grupul de pază a bunurilor evreiești, trimis la Târgu Neamț până la întoarcerea membrilor comunității. Acest

²⁹³ *Idem*, dosar 1944/Buhuși, adresa din 4 octombrie 1944 către Comitetul de asistență București, p. 6.

²⁹⁴ *Ibidem*, pp. 8-9.

grup era condus de Leibiş Haimovici, Avram Soceanu și Iosub Soceanu. Pentru nevoile acestui grup s-a strâns suma de 5.000 de lei, dar și alimente și rechizite. Grupul era format din 12 persoane și 9 cărași.²⁹⁵ Prin adresa 596 din 21 septembrie 1944, comandantul Jandarmeriei și Poliției județului Neamț, locotenent-colonelul Maxim, stabilea condițiile revenirii populației la Târgu Neamț. Potrivit adresei, întoarcerea urma să se facă în convoaie de câte 25-30 de căruțe, însoțite de doi-trei gardieni și conduse de un șef, ce va obține autorizație colectivă pentru convoaie din partea Poliției și a comandamentului militar rus.²⁹⁶

La începutul lunii octombrie 1944, o delegație condusă de avocatul Herman Grunberg a plecat la București ca să obțină ajutor din partea Consiliului General pentru revenirea evreilor la Tg. Neamț, dar și pentru refacerea economică a comunității. Delegația are întrevederi atât cu W. Filderman, președintele Consiliului, cât și cu I. Davidovici, secretarul general al Consiliului. În urma discuțiilor cu E. Costiner, de la Comisia de asistență, se obține suma de 4.000.000 de lei, insuficientă pentru nevoile comunității, sumă care trebuia să acopere transportul de la Buhuși la Târgu

²⁹⁵ Arhiva comunității, dosar 1944, proces-verbal organizare grup de pază Tg. Neamț.

²⁹⁶ *Ibidem*, adresa nr. 596, 21 septembrie 1944.

Neamț (2.000.000 de lei), să asigure funcționarea cantinei și micile reparații la imobilele evreilor (2.000.000 de lei). Ajutorul era însă condiționat și de contribuția membrilor înstăriți ai comunității.²⁹⁷ Întoarcerea din luna octombrie 1944 a fost organizată în șase convoaie, ultimul convoi fiind cel din 14 octombrie 1944.²⁹⁸

²⁹⁷ Arhiva comunității, dosar 1944, Raportul delegației plecate la București pentru aducerea de fonduri, 1. XI. 1944.

²⁹⁸ *Idem*, dosar 12/1944, Întoarcerea la Tg. Neamț. Convoaie, p. 15.

CAPITOLUL VI

Regimul comunist,
1945-1989

Evoluția comunității

Imediat după 23 august, conducerea comunității va fi preluată (la 27 august) de Felix Sechter, care se va confrunta cu problemele unei comunități sărăcite și abia întoarsă din evacuarea de la Buhuși. Acesta a fost nevoit să caute soluții pentru a hrăni la cantina comunității 800 de săraci. Comunitatea a contribuit financiar la refacerea locuințelor distruse, dar și la redresarea economică a membrilor săi. A fost refăcută și școala, care adăpostea, cu începere de la 1 septembrie 1944, 150 de elevi. Săracii au fost ajutați și prin intermediul dispensarului medical, care oferea asistență, ba mai mult, cumpăra și medicamentele necesare. Astfel, în perioada august-decembrie 1944, au primit consultație gratuită 601 persoane, iar 745 de pacienți au fost ajutați cu medicamente și rețete.²⁹⁹

Noul președinte al comunității, Felix Sechter, cere pedepsirea fostei conduceri din perioada războiului și în special a președintelui Bernhard Froim. Unul dintre procesele privind activitatea desfășurată în legătură cu prestarea

²⁹⁹ Darea de seamă a comunității Târgu Neamț asupra activității de la 27 august la 31 decembrie 1944, p. 2

muncii obligatorii, i-a implicat și pe Leonard Fromescu (Bercu Froim), fost președinte al Comunității Evreilor din Târgu Neamț, și pe Constantin Repca, fost șef al Poliției din același oraș³⁰⁰, cunoscuți ca prieteni apropiați. După unele mărturii, aceștia se înțelegeau pe seama populației evreiești, luând bani de la evreii mai avuți pentru a nu fi deportați sau trimiși în detașamente de muncă, în dauna persoanelor sărace. Faptele celor doi nu au putut fi însă demonstrate, în cadrul procesului arătându-se că ambii au avut o atitudine corectă față de evreii din Târgu Neamț. Nici L. Fromescu și nici C. Repca nu au fost dovediți cu averi personale, toate acuzațiile îndreptate împotriva acestora fiind puse pe seama unor dușmăanii personale.³⁰¹ La începutul anului 1946 este ales președinte doctorul Max Feighenbaum, după demisia lui Felix Sechter. În ianuarie 1947, doctorul Max Feighenbaum își prezintă demisia, fiind înlocuit cu Iulius Sechter.³⁰² Pentru a face

³⁰⁰ Procesul s-a desfășurat la Curtea București, Secția I Penală, dosarul nr. 305/1949. Martorii au fost: Florin Stan, Wolf Schwartz, Waldman Avram, Emanoil Leibovici, Carol Haimovici, Iulius Schechter, Isac Kais și Moise Solomon, cf. Florin Stan, *Situația evreilor din România între anii 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012, p. 390.

³⁰¹ Ambii inculpați au fost achitați prin Decizia nr. 1.710 din 22 iunie 1949 a Secției I a Curții Penale București.

³⁰² Arhiva comunității, registrul Procese-verbale 1944-1948, p. 137.

față cheltuielilor, comunitatea a hotărât, în octombrie 1946, reintroducerea gabelei.

Comunitatea se confrunta cu mari probleme sociale, astfel că una dintre soluții a fost organizarea unor baluri de caritate. Un prim bal de acest fel a avut loc în seara de 6 ianuarie 1945, unde s-au strâns 176.110 de lei.³⁰³ Tot la începutul anului 1945, comunitatea a reușit să obțină un ajutor de la Federație de 4.300.000 de lei, pentru ajutoarele de iarnă, 75.000 de lei pentru plata chiriei săracilor și 600.000 de lei pentru lemnele acestora.³⁰⁴ Cu ocazia Paștelui din anul 1945, au fost distribuite ajutoare pentru săraci în valoare de 2.000.000 de lei. Numărul membrilor comunității în iunie 1945 era de 2.530 de persoane, așa cum reiese dintr-o adresă către Federație.

Pentru a veni în sprijinul populației nevoiașe, Primăria orașului cerea comunității, printr-o adresă din 16 octombrie 1946, o listă cu pauperii evreii care urmau să primească un ajutor lunar de 10 kg de porumb de la „frații” din URSS.³⁰⁵ Acest ajutor a continuat și în 1946, când Primăria, prin adresa din 12 martie, informa că acordă comunității, contra cost, 2.000 de kg de po-

³⁰³ *Ibidem*, p. 43.

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 51.

³⁰⁵ *Ibidem*, dosar 1945, adresa nr. 4.284 din 16 octombrie 1945, p. 1.

rumb.³⁰⁶ În martie 1946 a avut loc un bal de caritate în localul școlii, cu scopul ajutorării săracilor, fiind strânsă suma de 1.775.850 de lei. În cursul anului 1946, American Joint acordă săracilor suma de 8.000.000 de lei pentru alimente, lemne și medicamente.³⁰⁷ Pe 6 martie 1947, a fost organizat un bal de caritate la care s-au strâns 7.064.000 de lei, iar Joint-ul a trimis 2.975.000 de lei pentru ajutorarea săracilor.³⁰⁸

În aprilie-mai 1945, au fost repatriate din URSS 20 de persoane neoriginare din localitate, Joint-ul ajutând la întreținerea acestora cu 30.000 de lei lunar de persoană.³⁰⁹ (Vezi tabelul următor.³¹⁰)

Nr. crt.	Nume și prenume	Vârsta (ani)	Locul deportării	Domiciliul actual
1.	Oster Aron	54	Morafa-Moghilău	Str. Ferdinand, 87
2.	Oster Zlata	19	„	„
3.	Oster Ana	17	„	„
4.	Sapira Beniamin	48	Jurin-Moghilev	Str. Ferdinand

³⁰⁶ *Ibidem*, dosar 1946, adresa 909 din 12 martie 1946.

³⁰⁷ *Idem*, registrul Procese-verbale 1944-1948, p. 78.

³⁰⁸ *Ibidem*, pp. 146, 151.

³⁰⁹ *Ibidem*, dosar 1945, proces-verbal din 28 iunie 1945, p. 1.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 2

5.	Sapira Sara	50	„	„
6.	Sapira Eti	17	„	„
7.	Sapira Zisu	15	„	„
8.	Derbarmdigher Eli	5	„	„
9.	Krumholz Fani	30	Moghilău	Str. Voievod Mihai
10.	Krumholz Marghita	5	„	„
11.	Rubinger Clara	50	„	„
12.	Rubinger Sicu	17	„	„
13.	Rubinger Adela	29	„	„
14.	Rubinger Misu	1	„	„
15.	Rubinger Bela	6	„	„
16.	Laufer Simon	61	Jurin-Moghilev	Str. Regele Carol, 83
17.	Laufer Fani	54	„	„
18.	Laufer Moise	43	„	Str. Ștefan cel Mare
19.	Laufer Golda	33	„	„
20.	Laufer Liba	4	„	„

În aprilie 1946, s-au stabilit în oraș 16 evrei repatriați din URSS și originari din zona Cernăuți, pentru care comunitatea a trebuit să găsească soluții de găzduire și hrană, reușind să primească un sprijin financiar, insuficient însă, din partea Federației și a Joint-ului. Lista acestor persoane, în tabelul următor.³¹¹

³¹¹ *Idem*, dosar Repatrieri, p. 8.

Numele și Prenumele	Vârsta	Date repatrierii
Kasner Ioil	68	7 aprilie 1946
Kasner Clara	58	„
Kasner Toni	32	„
Kasner Sali	30	„
Kasner Jeni	26	„
Kasner Sabina	21	„
Kasner Samuel	33	„
Kasner Natan	37	„
Kasner Edith	27	„
Kasner Rezi	2	„
Ripel Leo	36	14 aprilie
Metch Moritz	34	
Orenstein Alter	34	
Helenberg Loti	63	
Helenberg Erica	36	
Helenberg Ioheved	32	

Dintr-o informare a comunității din decembrie 1946 aflăm că în oraș erau 2.800 de evrei, din care 50 nu erau localnici.

În octombrie 1947, trimisul Joint-ului, Iosef Weiss, a evaluat starea comunității. Astfel, populația evreiască număra 1.800 de suflete, din care 800 erau săraci. În primele nouă luni, Joint-ul a contribuit cu suma de 33.215.000 de lei la ajutorarea co-

munității, banii mergând în special la cei săraci.³¹² În acest interval, cantina a funcționat în curtea comunității și a asigurat masa zilnică a 450 de săraci (186 de bărbați, 172 de femei și 92 de copii). Problema băii era una stringentă, aceasta aflându-se într-o stare de degradare foarte avansată și necesitând sume mare de bani pentru refacere.³¹³ Centrul pentru protecția mamei și copilului, condus de Freida Rosner, asigura, prin cantina centrului, masa zilnică pentru 109 copii.³¹⁴ Din motive financiare, conducerea comunității hotărăște, în ședința din 12 octombrie 1947, să închidă cantina socială.

Vizita din iulie 1948 a trimisului Joint-ului, Friedrich Rubin, prezintă o situație mai clară a stării comunității și a instituțiilor acesteia. Comunitatea număra 1.905 suflete (718 bărbați, 843 de femei, 161 de băieți sub 15 ani și 183 de fete sub 15 ani), numărul săracilor fiind de 300.³¹⁵ Pentru redresarea socială, comunitatea a înființat o școală agricolă, sub conducerea doamnei Crăcăoanu, unde pe cele 3 ha de teren lucrau 30 de tineri șomeri, care primeau în schimb două mese calde pe zi. Cantina a fost redes-

³¹² Arhiva comunității, dosar 1.947, proces-verbal din 9 octombrie 1947, p. 1.

³¹³ *Ibidem*, p. 3.

³¹⁴ *Ibidem*, p. 5.

³¹⁵ *Idem*, dosar 1948, proces-verbal 515 din 10 iulie 1948, p. 1.

chisă în primăvara lui 1948, oferind o masă la prânz pentru 250 de persoane.³¹⁶ Dispensarul condus de doctorul Inchelovici a continuat să ofere consultații, însă marea problemă era lipsa medicamentelor.

În perioada 1947-1950, președinte al comunității este Herșcu Feller, iar din iunie 1950, Leon Sachner, ales prin delegație. În martie 1950 este adoptat noul statut al comunității, condusă de un comitet format din 15 membri, aleși pe o perioadă de trei ani. Într-o situație din decembrie 1950 se arată că 80% din evrei sunt înscriși pentru plecarea spre Israel.

Comunitatea a continuat ajutorarea evreilor nevoiași, astfel că în 1951, 81 de bătrâni și 93 de copii au primit îmbrăcăminte.³¹⁷

În 1954, din Comitetul Executiv orășenesc făcea parte și Ozias Rubingher, ca secretar. La sesiunea raională din 7 iulie 1957, printre deputații de Târgu Neamț se aflau și Herșcu Stern, din partea URCC, și Buium Varan, de la ICS Recoltări.³¹⁸

În august 1959, sunt trecute în administrarea Sfatului Popular Orășenesc și imobilele evreilor Lupu Kalmanovici, de pe strada Cuza Vodă, nr. 79, în valoare de 29.160 de lei, și jumătate din

³¹⁶ *Ibidem.*

³¹⁷ Arhiva comunității Tg. Neamț, registrul Efecte pe 1951.

³¹⁸ „Steagul Roșu”, nr. 80, 1957.

imobilul lui Carol Serter, de pe strada V.I. Lenin, nr. 133, în valoare de 11.200 de lei, plus 142 mp de teren, în valoare de 1.420 de lei.³¹⁹

Emigrările au continuat, astfel că în noiembrie 1958 și rabinul Șulim Dermer părăsea comunitatea cu destinația Israel.

Din 1953 până în 1989, comunitate a fost condusă de Ilie Pesah, Bercu Comaneșter și Mișu Davidovici. Acesta din urmă a condus obștea și după 1989, până la moartea sa, în 2007. Într-un raport pe 1972 se menționează și numărul de membri ai comunității, 176 de persoane în 68 de familii.³²⁰

La 1 aprilie 1976, conform recensământului efectuat de comunitate, erau 68 de familii, cu 129 de suflete (22 de văduvi, 13 văduve și 19 necăsătoriți)³²¹, iar în toamna anului 1977, comunitatea număra 127 de suflete în 72 de familii.³²² Populația a continuat să scadă, astfel că în martie 1980 mai erau 55 de familii, cum rezultă din înfărmarea făcută de contabilul Raichman în urma strângerii contribuției periodice, în valoare de 2.974

³¹⁹ G. Luca, *op. cit.*, p. 185.

³²⁰ Arhiva comunității, dosarul Verificări 1972-1983, p. 144.

³²¹ *Idem*, dosar 13/1976, p. 17

³²² *Idem*, registrul Procese-verbale 1977-1979, p. 8.

de lei³²³, pentru ca în 1981 să mai fie 110 suflete, iar în 1984, 96 de suflete.

În ședința din 15 aprilie 1975 a fost luată în discuție adresa Sfatului Popular, care cerea demolarea Sinagogii „Iosub Soil”, nefuncțională din 1960, cu intenția de a se construi pe terenul acesteia autogara orașului. În ședința din 9 septembrie 1975 s-a aprobat oferta făcută de Ciolac Vasile, în valoare de 6.500 de lei, pentru cumpărarea materialelor rezultate din demolarea Sinagogii „Iosub Soil”.³²⁴

În aprilie 1981, ambasadorul Israelului la București vizitează comunitatea din Târgu Neamț și cele două sinagogi.³²⁵

După război, viața religioasă s-a desfășurat în toate cele opt sinagogi din oraș. Situația comparativă a sinagogilor, rabinilor și a familiilor ce țineau de acestea în intervalul 1945-1950 este prezentată în tabelul următor.³²⁶

³²³ *Idem*, registrul Procese-verbale 1980-1984, p. 31.

³²⁴ Arhiva comunității, registrul Procese-verbale 1974-1977, pp. 33, 57.

³²⁵ *Ibidem*, p. 94.

³²⁶ Arhiva comunității, dosarul Culte, 1945, p. 2; dosarul Culte, 1950, p. 10.

Sinagoga	Anul	Enoriași	Anul	Enoriași	Rabin 1950
Catedrală	1945	550	1950	300	Schulem Rozențweig
Meseriașilor	„	130	„	120	Burăch Sigler
„Doi Lei”	„	130	„	140	Sigler Leizer
Boslover	„	260	„	140	
Leipziger	„	140	„	130	
Novac	„	250	„	105	
„Iosub Soil”	„	90	„	120	
Habot	„	70	„	120	

În 1945, rabini erau Ehida User Sigler, Menachem Kahane, iar hahami, Zalman Mendel, Gherș Sechter și cantori Sigler Zanvel, Moscovici Haimși Foghel Ierichem. În 1947, comunitatea era deservită de doi rabini, doi hahami și zece cantori. În august 1948, comunitatea îl angajează ca rabin, pe postul vacant, pe Schulem Rozențweig, cu un salariu lunar de 10.000 de lei și locuință.³²⁷ Doi ani mai târziu, în 1950, comunitatea era deservită de trei rabini, doi hahami și șase cantori.³²⁸

³²⁷ *Ibidem.* 1948, p.5.

³²⁸ *Ibidem.*, 1947, p. 3, 1950, pp. 1-10.

Numele și prenumele	1947		1950	
	Haham	Cantor	Haham	Cantor
Zalman Mendel	x		x	
Gherș Sechter	x			
Beniamin Sapira		x		
Zanvel Sigler		x		
Foghel Ierichem		x		
Lindeman Smil		x		
Moscovici Haim		x		x
David Sloim		x		
Moise David Frid		x		x
Toderis Ițic		x		x
Falick Schwartz		x		
Lesner Iosub		x		
Ițic Samuel				x
David Ițicovici				x
Berl Rozenberg			x	
Froim Segal				x

Situația grea a comunității s-a răsfrânt și asupra clerului, așa cum reiese din adresa 169 din 26 iunie 1945 către Federație, prin care comunitatea aducea la cunoștință că nu poate plăti salariile cle-

rului, nevoit să se întrețină din taxa pe tăierea pășărilor și a vitelor, sinagogile fiind reparate din contribuția enoriașilor.³²⁹

Într-o situație a Poliției orașului din 25 mai 1945³³⁰ privind starea atelierelor și a fabricilor din oraș, se regăsesc și unități de producție ale evreilor, unele fiind închise din lipsa pieselor pentru utilaje.

Proprietar	Fabrica	Adresa	Observații
Zamwel Siegler	moară	Regele Ferdinand, 52	
Idel Siegler	moară	Radu Teoharie, 120	
Meșel Iuster	moară	Romană, 30	
Iancu Herșcu	Fabrică de cherestea	Cuza Vodă	Lipsă piese, nu merge
Bruhmaier Strul	Fabrică de apă gazoasă	Cuza Vodă, 57	

În 1950, noul președinte face inventarul sinagogilor din oraș. Astfel, existau: Sinagoga Habet, aflată în strada Cuza Vodă, nr. 63, președintele comitetului fiind Iancu Bergman; Sinagoga Leipziger, din strada Cpt. Deciu, nr. 49, președintele comitetului fiind Șmil Iosub; Sinagoga Boslever,

³²⁹ Arhiva comunității, dosar 1945, p. 2, adresa 169/26 iunie 1945.

³³⁰ Arhivele Statului, Neamț, fond Poliția Tg. Neamț, dosar 2/1945, f. 82.

aflată pe strada Cuza Vodă, nr. 107, președinte al comitetului – Avram Cruparu; Sinagoga Meseriașilor, situată pe str. I.V. Stalin, nr. 1, președintele comitetului – Ilie Peisah; Sinagoga „Iosub Șoil”, pe strada Roger Naum, nr. 7, președintele comitetului – Alter Catz; Sinagoga Mare, pe strada Cuza Vodă, nr. 23, președintele comitetului – Ștrul Bruckmaier; Sinagoga Novak, aflată pe strada Roger Naum, nr. 15, președintele comitetului – Herșcu Paiss și Sinagoga „Doi Lei”, situată pe strada Roger Naum, nr. 8, președinte – Isac Kass.³³¹

Sinagogile au intrat treptat într-un proces de degradare, astfel că, în ședința comunitetului comunității din august 1963, s-a decis înaintarea unui memoriu către Federație pentru aprobarea demolării sinagogilor „Doi Lei” și Habet, dar și a zidurilor fostei Sinagogi Mari, distrusă de incendiu și aflată în stare avansată de degradare.³³² Problema demolării Sinagogii Leipziger a fost ridicată în ședința din 31 mai 1965, când s-a hotărât și vânzarea terenului de 303 mp către Cooperativa „Unirea” Târgu Neamț, pentru suma de 9.799 de lei.³³³ Demolarea Sinagogii „Doi Lei”, a fost apro-

³³¹ Arhiva Comunității Târgu Neamț, Procese-verbale 1950.

³³² Arhiva comunității, registrul Procese-verbale ale Comitetului Comunității, mai 1963-dec. 1966, p. 3.

³³³ *Ibidem*, p. 17.

bată în ședința din 6 iunie 1965, când s-a avizat și cererea făcută de Vartic Gheorghe, care, în schimbul achitării către comunitate a sumei de 2.500 de lei comunității, se angaja să demoleze sinagoga și să curețe terenul aferent.³³⁴

În perioada 1960-1964, haham a fost Zalman Mendel Manole, urmat de Herșcu Strul, în perioada 1965-1973.³³⁵

Comunitatea rămânând fără rabini, după emigrarea acestora în anii '50, serviciul religios era oficiat de cantor, iar sărbătorile importante erau oficiate de cantori veniți din alte localități sau din Israel. Pe 9 decembrie 1974, comunitatea a fost vizitată de Moses Rosen, care a oficiat și serviciul divin de Hanuca la Sinagoga Boslever.³³⁶ Șef-rabinul a revenit și în anul următor, tot cu ocazia sărbătorii de Hanuca. În 1976, cu ocazia sărbătorilor de Roș Hașana și Iom Kipur, serviciul religios a fost oficiat de Zalman Rivin din Fălticeni, pentru care comunitatea a plătit 1.500 de lei.³³⁷ În anii următori, 1977-1978, slujba săptămânală de la Sinagoga Meseriașilor era ținută de cantorul Iosub Strul Burăh.³³⁸

³³⁴ *Ibidem*, p. 18.

³³⁵ Arhiva comunității, dosar personal 1960-1973.

³³⁶ *Idem*, registrul Procese-verbale, 1974-1977, p. 9.

³³⁷ Arhiva comunității, dosarul Evidență cheltuieli Sinagoga Meseriașilor, 1978, p. 17.

³³⁸ *Ibidem*, p. 14.

În vara anului 1977 au avut loc lucrări de consolidare la cele două sinagogi și în cimitirul comunității. Lucrările au fost executate de Cooperativa „Constructorul” din Târgu Neamț. Pentru Sinagoga Meseriașilor, devizul a fost de 40.000 de lei, Federația contribuind cu suma de 35.000 de lei, iar pentru Sinagoga Boslever și cimitir, devizul a fost de 10.170 de lei, contribuția Federației fiind de 8.500 de lei.³³⁹

În ziua de 8 august 1977, comunitatea a primit vizita rabinilor David Hollender și Abraham Gross din SUA.³⁴⁰ Slujba de Hanuca din 1977 și 1978 a fost oficiată la Sinagoga Meseriașilor de șef-rabinul Moses Rosen.³⁴¹

În toamna lui 1979 au loc lucrări de întreținere la Sinagoga Meseriașilor în valoare de 46.545 de lei, executate de maestrul constructor Cristea Gheorghe, cu contribuția F.C.E.³⁴²

În anii 1980, 1981, 1982, slujba de Roș Hașana și Iom Kipur a fost oficiată de cantorul Ițic Avram Kone, din Israel, trimis de Federație, dar cazat și plătit de către comunitate.³⁴³ Sărbătoarea

³³⁹ *Idem*, registrul Procese-verbale, 1974-1977, p. 189.

³⁴⁰ *Ibidem*, p. 203.

³⁴¹ *Idem*, 1977-1979, pp. 24, 127.

³⁴² *Idem*, dosar 12/1979, lucrări, p. 6.

³⁴³ Arhiva comunității, dosarul Evidență încasări-cheltuieli, Sinagoga Meseriașilor, noiembrie 1979-decembrie 1982,

de Hanuca din 1981 a avut loc în prezența unor importanți oaspeți. Alături de Moses Rosen, serbarea de Hanuca din ziua de 23 decembrie a fost celebrată împreună cu primarul Tel Aviv-ului, Slomo Lahat, și soția acestuia, cu șeful departamentului *Alia* din Agenția Evreiască (Sohnut), Kotlovitz Rafael, și cu directorul agenției israeliene de știri ITIM, Welner Alter.³⁴⁴

Din cauza lucrărilor de sistematizare a orașului, la începutul anului 1983, Sinagoga Boslever este dărâmată.

Educația. Viața culturală

Pentru refacerea școlii, în octombrie 1944 se încheie un contract cu meșterii Ioan Dumitroff și Dumitru Bârliba din Târgu Neamț, care urmau să repare interioarele și să văruiască încăperile.³⁴⁵

În ședința din 24 octombrie 1944 a conducerii, a fost aprobată încadrarea următorului personal didactic: Ernestina Șechter pentru 12.000 de lei lunar,

pp. 3, 11, 30. (În 1980, i s-a plătit suma de 3.747 de lei, în 1981, suma de 2.230 de lei, iar în 1982, suma de 4.926 de lei.)

³⁴⁴ *Idem*, registrul Procese-verbale, 1980-1984, p. 112.

³⁴⁵ Arhiva comunității, dosar 1944, proces-verbal din 26 octombrie 1944.

David David pentru 9.000 de lei, Aron Ghidale pentru 4.000 de lei, Șechter pentru 7.000 de lei, salarii care vor fi majorate în decembrie 1945.³⁴⁶

În anul școlar 1944-1945, numărul elevilor era de 139, repartizați astfel: clasa I – 51; clasa a II-a – 28; clasa a III-a – 24; clasa a IV-a – 36.³⁴⁷

La 1 septembrie 1945, comunitatea încheie angajamente de predare cu Roza Catz, institutoare de limba ebraică, pentru predarea religiei și limbii ebraice, salariul fiind stabilit la 30.000 de lei lunar, Strul Sechtman pentru predarea religiei și limbii ebraice, cu un salariu de 25.000 lei lunar, Clementina Iancu, pentru predarea limbii române, cu un salariu de 30.000 de lei lunar și Ernestina Sechter, limba română, cu un salariu de 45.000 de lei lunar.³⁴⁸ Plata salariilor era făcută de către comunitate.

La 15 septembrie 1945, școala avea 131 de elevi (66 de fete și 65 de băieți), fiind deservită de șase profesori, care predau în patru clase. Taxa de școlarizare era între 2.000 și 10.000 de lei lunar.³⁴⁹

³⁴⁶ *Idem*, registrul Procese-verbale, 1944-1948, p. 36.

³⁴⁷ Arhivele Statului, Neamț, fond Școala israelită, dosar Corespondență, 1944, f. 21.

³⁴⁸ Arhiva comunității, dosar 1945, angajamente, septembrie 1945.

³⁴⁹ *Comisiunea de reconstrucție culturală a evreilor din Europa*, chestionar 1, adresa din 23 decembrie 1946.

În toamna lui 1945 a fost redeschisă grădinița (*gan-ul*), de Asociația Culturală a Femeilor Evreice, secția Tg. Neamț, ca instituție particulară.

La 16 iunie 1946 a fost aniversat jubileul de 50 ani al Școlii israelito-române, fiind prezente și oficialitățile.

În septembrie 1946, școala este din nou reparată, fiind curățate și sobele, lucrare executată de meșterii Leon Altărescu și Ieremia Ion din Târgu Neamț, pentru suma de 1.840.000 de lei, achitată de comunitate.

Anul școlar 1947-1948 debuta cu un număr de 132 de elevi, din care 80 erau săraci. Existau patru profesori de limba română (Ernestina Șechter era și director, Frida Rozner, Roza David (Katz) și Clementina Charos) și doi de idiș și ebraică (David David, Strul Sehteman).³⁵⁰ Grădinița era frecventată de 34 de copii, din care 23 erau săraci.³⁵¹

În 1948, după reforma comunistă a învățământului, Școala israelito-română avea șapte clase cu șapte posturi, situată pe strada Ștefan cel Mare, la nr. 18. Pentru examenul de atestare în învățământ din 20 august 1948, s-au înscris și Faingold

³⁵⁰ Arhivele Statului, Neamț, fond Școala israelită, dosarul Statistică, 1947-1948, f. 19.

³⁵¹ Arhiva comunității, dosar 1947, proces-verbal din 9 octombrie 1947, p. 3.

Carol, licențiat în științe comerciale, profesor suplitor la Gimnaziul Industrial de Fete, Ernestina Șecter (născută Pincu), licențiată în latină, istorie și filologie comparată, suplinitoare la Liceul Teoretic Mixt, și Betty Griller, pentru catedra de limba română.³⁵²

La școala de vară pentru perfecționarea cadrelor didactice care predau materii iudaice, organizată la Piatra Neamț, a participat și profesorul Șechtman Ștrul.

La sfârșitul anului 1948, în urma unui inventar al clădirilor aflate sub administrarea primăriei, Școala israelito-română figura cu șapte posturi.³⁵³ Printre profesorii de idiș și ebraică îi amintim pe Margulis Smil, Ghedalisohn Aron și Vaisman Lehman.

În anul școlar 1952-1953, printre profesorii liceului din oraș erau și Herșcu Florica și Griller Beatrice.³⁵⁴ În anul 1956, Betty Griller predă la Școala de 7 ani pentru Fete nr. 1, iar Șechtman Ștrul, la Școala de 7 ani Mixtă nr. 2. La Școala Medie Mixtă erau profesori Sechter Ștrul și Herșcu Florica. Din 1960, la Școala de 7 ani nr. 2 îl întâlnim pe profesorul Wolfsohn Iancu, iar la

³⁵² G. Luca, *op. cit.*, p. 331.

³⁵³ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Târgu Neamț, dosar 1948.

³⁵⁴ G. Luca, *op. cit.*, p. 331.

Școala Medie Mixtă de 10 ani îi găsim pe Iacobovici Jean la fizică, Herșcu Florica la limba română și pe Șechtman Ștrul.³⁵⁵

După război, școala Talmud-Tora continuă să funcționeze sub egida comunității, condusă de Iosub Sacagiu. În 1948, frecventau cursurile un număr de 60 de copii, cu vârste între 4 și 13 ani, cursurile ținându-se în încăperile sinagogilor Boslever, Leipziger și „Iosub Ioil”. Cursurile erau ținute zilnic, timp de două ore, de trei învățători, plătiți cu 15.000 de lei lunar.³⁵⁶ În 1950, școala își desfășura cursurile în încăperile sinagogilor „Doi Lei” și Boslover, cu un număr de 56 de elevi. Acestea aveau o durată de 8 ore pe zi, sub supravegherea învățătorilor Faghel Ieruhem și Șmil Linderman.³⁵⁷

În 1963 mai era în oraș doar hahamul Zalman Mendel, iar din 1973, aprovizionarea și distribuirea cărnii rituale se făcea de la Piatra Neamț.

În 1967, turneul național al Teatrului Evreiesc de Stat a cuprins și localitatea Târgu Neamț, unde a fost prezentată piesa *Se caută un ginere*,

³⁵⁵ Arhivele Statului, Neamț, fond Primăria Târgu Neamț, D. 146/ 1956, f. 65.

³⁵⁶ Arhiva comunității, dosar social, 1948, p. 2.

³⁵⁷ *Idem*, dosar 1950, pp. 13-15.

după un text de semnat de I. Berg și M. Bălan, muzica – Aurel Giroveanu.³⁵⁸

Tot în această perioadă, comunitatea a primit vizita lui Gherson Hochstasohn, liderul comunității timișorene, iar în 1971, vizita Zusei Efron, director al muzeului „Mișcan Le Omanut” din Ein Harod și membru al comitetului UNESCO – Israel, interesată de inscripțiile vechi din cimitirul nemțean.

În ziua de 9 mai 1978, Teatrul Evreiesc a susținut un spectacol la Tg. Neamț.³⁵⁹

Sinagoga Meseriașilor a fost renovată între anii 1982 și 1985 din fondul F.C.E.R., în valoare de 400.000 de lei.

Sub raport demografic, în 1949 erau 1.820 de evrei, ce aveau 11 instituții de cult deservite de 21 de persoane.³⁶⁰

Una dintre mișcările politice de după 1945 era cea socialistă, *B'nei Avoda*, devenită *Miflaga*. Însă cum numărul de grupări de tineret era mare, se impunea o mișcare unificatoare și astfel a apărut *Hehaluț*. În 1948, aceasta avea diverse forme de activitate, de la grupuri (*snifimi*) până la ferme

³⁵⁸ P. Pascal, *op. cit.*, p. 77.

³⁵⁹ *Idem*, registru Procese-verbale, 1977-1979, p. 61.

³⁶⁰ Harry Kuller, *Evreii în România anilor 1944-1949*, Hasefer, București, 2002, p. 41.

(*ahșara*). Organizația *B'nei Avoda* avea membri și la Târgu Neamț, ca și *Borochovia*, care număra aici 93 de membri.³⁶¹

În preajma alegerilor din toamna lui 1946, Siguranța a întocmit un raport privind starea de spirit a populației și a simpatiilor electorale ale cetățenilor. Printr-o astfel de notă, din 21 iunie 1946, Siguranța informa că din cei 500 de evrei cu drept de vot din localitate, numai 20% erau membri ai P.C.R., 10% erau simpatizanți ai P.S.D, (micii patroni și meseriași), restul de 70% fiind orientați spre P.N.Ț. și P.N.L.³⁶²

După război, organizațiile sioniste aveau în componență așa-numitele *snif*-uri și centre de *hahșare*. Primele erau cămine situate în orașe, unde trăiau laolaltă tineri și tinere. Aceștia lucrau în fabrici ca zilieri, făceau salahorie și trăiau din ajutoarele oferite de Joint prin intermediul Heholut-ului (comitetul organizațiilor sioniste de tineret), dar și din muncile prestate. Un astfel de *snif* se afla și la Târgu Neamț. Centrele de *hahșare* erau organizate de tineri sioniști care făceau practică agricolă și se întrețineau în același fel.³⁶³

³⁶¹ *Ibidem*, pp. 81-82.

³⁶² *Cartea Albă a Securității*, vol. I, București, 1997, p. 225.

³⁶³ *Raport al Direcției Generale a Securității Statului asupra problemei evreiești din martie 1949*, p. 298.

Partidul Muncitoresc Sionist Socialist avea o filială și la Târgu Neamț, unde a organizat, în 24 mai 1947, o adunare având ca temă *Situația actuală a sionismului*, întâlnirea având loc la sala Trianon.³⁶⁴

Un alt partid evreiesc de orientare comunistă a fost Comitetul Democratic Evreiesc, înființat în 1945 și dizolvat în 1953, împreună cu oficiosul său „Unirea”. În perioada 1946-1947, C.D.E local, condus de farmacistul Leon Stern, a organizat numeroase întâlniri cu evreii, arătând rolul acestui comitet în sprijinirea intereselor populației evreiești. Interesantă este întâlnirea din 8 noiembrie 1947, când prin vocea lui Leon Stern se cerea demiterea conducerii centrale a Federației, motivându-se că aceasta nu reprezintă interesele evreilor, și înlocuirea cu un comitet care „să aibă asentimentul întregii populații ce a ajutat la democratizarea țării.”³⁶⁵ Întâlnirea anticipa mișcarea din 1949 a PCR, de reorganizare a Federației.

După război, din păcate, unii evrei au trecut de partea comuniștilor, astfel că în anii 1945-1950, șeful Poliției a fost Zelencovici, iar Ițic Zosel Marcel, Leiba și Tasie Raff sau Iancovici – comisari.³⁶⁶

³⁶⁴ Arhiva comunității Târgu Neamț, cererea din 22 mai 1947 pentru închirierea spațiului, adresată de Partidul Muncitoresc Sionist către conducerea comunității.

³⁶⁵ Arhiva comunității, dosar 1947, proces-verbal nr. 264 din 9 noiembrie 1947.

³⁶⁶ G. Luca, *op. cit.*, p. 181.

Imediat după război, în 1945, sala de teatru și cinematograful Trianon, aflată pe strada Cuza Vodă, a fost închiriată pentru proiecții de filme și jurnale de știri, iar la începutul anului 1947, sala este închiriată evreilor Iancu Stern și Gustav Paiss din oraș.³⁶⁷

În 1947 sunt naționalizate și proprietățile evreiești: imobilele ale comunității, școala, căminul de bătrâni și baia.

³⁶⁷ Decizia ședinței comunității din 9 februarie 1947 cu nr. 61, arhiva Comunității Târgu Neamț.

Capitolul VII

Perioada 1990-2015

După 1989, comunitatea a continuat opera de ajutorare a membrilor nevoiași, astfel că în perioada 1990-1993 erau șase membri ce primeau ajutoare bănești.³⁶⁸ Dintr-o situație către Federația Comunităților Evreiești aflăm că în proprietatea comunității locale se găseau Sinagoga Meseriașilor și două terenuri: unul de 1.900 mp, în str. Cuza Vodă, nr. 226 și al doilea de 1.778 mp, în str. Alexandru cel Bun, nr.1.³⁶⁹ Într-un raport pe 1991 despre comunitate se precizează și numărul membrilor acesteia: 23 de familii cu 41 de suflete³⁷⁰, iar în raportul pe 1993 se menționează cifra de 24 de familii cu 44 de suflete (21 de bărbați și 23 de femei).³⁷¹

În 1994 erau 43 de evrei, președinte fiind Mișu Davidovici, contabil – Stern Herșcu, iar consilier – Lupu Iancu. Numărul a continuat să scadă, în 1996 fiind 30 de persoane (16 bărbați și 14 femei), în 17 familii³⁷², iar în 1998 – 32 de persoane, adică 16 familii.³⁷³ În 2000, numărul evreilor era de 28 în 14 familii.³⁷⁴

³⁶⁸ Arhiva comunității, dosar Corespondență, 1993, p. 26.

³⁶⁹ *Ibidem*, p. 126.

³⁷⁰ *Idem*, dosar Situația la 31 decembrie 1991, p.1.

³⁷¹ *Idem*, dosar Situația la 31 decembrie 1993, p. 1.

³⁷² *Idem*, dosar Note contabile și acte 1995-2000, p. 76.

³⁷³ *Ibidem*, p. 34.

³⁷⁴ *Ibidem*, p. 36.

La recensământul din 2002, numărul evreilor ajunsese la 12³⁷⁵, deși dintr-o statistică realizată de comunitate, numărul membrilor era de 26 de persoane³⁷⁶. Diferența constă în faptul că unii nu s-au declarat evrei. Astfel, din datele comunității rezultă următoarele: familia Stern Herșcu – 3 membri; familia Nișniver Mișu – 2 membri; familia Davidovici Mișu – 1 membru; familia Ițic Anișoara – 1 membru; familia Sechter Sura – 1 membru; familia Marcovici Marcel – 1 membru; familia Vaiss Salu – 3 membri; familia Fony Strul – 2 membri; familia Poplingher Golda – 1 membru; familia Idel Sami – 2 membri; familia Lențer Narcis – 4 membri; Grinberg Rașela – 1 membru; familia Grinberg Marcel – 4 membri. Repartizarea pe grupe de vârstă este menționată în tabelul următor.

Vârsta (ani)	0-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90
Nr. membri	4	1	4	1	4	4	5	3

³⁷⁵ Recensământul populației și al locuințelor 2002 – populația unităților administrative pe etnie, Institutul Național de Statistică. (<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/etnii2002.zip>)

³⁷⁶ Arhiva comunității, dosar Corespondență, 2004, p. 96.

După revoluție, comunitatea a încercat să își recupereze proprietățile, așa cum reiese și din adresa nr. 29 din 26 ianuarie 1998, prin care se cerea Primăriei Târgu Neamț retrocedarea dreptului de proprietate asupra imobilelor pierdute prin Legea 58 din 1974. Aceste imobile erau: terenul din str. Cuza Vodă, nr. 85, de 760 mp; terenul din str. Cuza Vodă, nr. 94, de 742 mp; terenul din str. Cuza Vodă, nr. 116 B, de 400 mp; terenul din str. 30 Decembrie, nr. 69, de 460 mp și terenul din str. Mărășești, nr. 2 (Sinagoga Meseriașilor), de 273 mp.³⁷⁷ Doar Sinagoga Meseriașilor a fost retrocedată. Încercările repetate de a intra în posesia cimitirului comunității au rămas fără rezultat. Terenul pe care se află cimitirul figurează în domeniul public al orașului.

Chiar dacă numărul membrilor a continuat să scadă, comunitatea va marca principalele evenimente religioase, acestea fiind oficiate la sinagogă de Calmanovici Lupu, oficiant de cult până în 1996, urmat de Stern Herșcu. Ca urmare a furtului sulului de Sefer Tora, în octombrie 2000, comunitatea din Roman îi va dona celei din Târgu Neamț un Sefer Tora.³⁷⁸

În ziua de 10 iulie 2001, comunitatea va primi vizita rabinului Eliezer Glantz.

³⁷⁷ Idem, dosar Corespondență, 1998, p. 41.

³⁷⁸ Arhiva comunității, dosar Corespondență, 2000, p. 57.

În decembrie 2002, comunitatea număra 22 de persoane³⁷⁹ (familia Ștern Herșcu – 3 membri; familia Lupu Iancu – 1 membru; familia Davidovici Mișu – 1 membru; familia Nișniver Mișu – 2 membri; familia Ițic Anișoara – 1 membru; familia Sechter Sura – 1 membru; familia Marcovici Marcel – 1 membru; familia Waiss Salu – 3 membri; familia Fony Strul – 2 membri; familia Poplingher Golda – 1 membru; familia Idel Sami – 2 membri; familia Lențer Narcis – 4 membri). Pe grupe de vârstă repartitia era următoarea:

Vârsta (ani)	0-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90
Nr. membri	2	1	3	1	3	3	6	3

În decembrie 2003, comunitatea număra 22 de persoane, adică 12 familii (12 bărbați și 10 femei).³⁸⁰

În 2004 au avut loc lucrări de întreținere și consolidare la capela cimitirului în valoare de 125.066.058 de lei, din care 48 de milioane din partea comunității.³⁸¹

³⁷⁹ *Idem*, dosar Corespondență, 2003, p. 89.

³⁸⁰ *Idem*, dosar Corespondență, 2004, p. 156.

³⁸¹ Arhiva comunității Tg. Neamț, dosar Reparații capela cimitirului, p. 18.

În 2007, conducerea este preluată de Mișu Nișniver, iar din 2012, obștea este condusă de Marcel Grinberg.

Conform recensământului din 2011, mai erau doar patru evrei.³⁸² Datele de la comunitate menționează numărul de 20.

³⁸² Rezultatele finale ale recensământului din 2011. „Tab 8. Populația stabilă după etnie – județe, municipii, orașe, comune”, Institutul Național de Statistică din România. (http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07//sr_tab8.xls.)

CAPITOLUL VIII

Personalități târgunemțene

Grimberg Raimond (1944-2013), profesor doctor, o autoritate în domeniul fizicii și tehnicii, o somitate recunoscută în țară și pe plan mondial. Primii ani din viață și pregătirea pentru cel ce avea să devină mai târziu omul și profesionistul de înaltă ținută, au început în orașul Târgu Neamț. Raimond Grimberg s-a născut în orașul Buhuși (evreii din Tg. Neamț erau în refugiu în acest oraș), dar a promovat clasele primare și gimnaziale la Școala Generală Nr. 2, iar cele liceale la Liceul „Ștefan cel Mare”. Cunoscute ca un cercetător desăvârșit, activitatea lui științifică este ilustrată în primul rând de cele peste 264 de publicații și comunicări științifice la conferințe naționale și internaționale. A pus bazele și a condus activitatea Departamentului de Testări Nedistructive (Institutul Național de Cercetare și Dezvoltare în Fizica Tehnică din Iași) de-a lungul câtorva decenii. Grupul de cercetare al departamentului condus de prof. dr. Raimond Grimberg este unul dintre cele mai mari și mai active din România, rezultatele obținute în acest departament aplicându-se în domenii precum: industriile aerospațiale și de automobile, apărare, construcții civile, industria nucleară.³⁸³

³⁸³<http://www.physiasi.ro/ift/laboratories/ndc/Raimond%20Grimberg.htm>.

Harel Pinko Baruch, general de brigadă, născut la Târgu Neamț, participant la războiul de Șase Zile din 1967, în calitate de locotenent-colonel. După ani, acesta a povestit o întâmplare cu titlu de anecdotă, reflectând o situație *sui generis*, capabilă de a se produce numai pe aceste meleaguri. Spre sfârșitul războiului de Iom Kipur (1973), aflându-se în zona kilometrului 101 în Egipt, cum nu avea timp disponibil să cifreze un ordin operațional, l-a redactat în limba română, presupunând că ofițerul căruia îi era destinat vorbește limba. Dar acest ofițer nu vorbea românește. Atunci, generalul Harel l-a întrebat dacă cineva din anturajul lui vorbește limba lui Coșbuc. După o tăcere de câteva secunde, ofițerul a răspuns afirmativ și, în consecință, ordinul respectiv, redactat și transmis în limba română, a fost descifrat și devenit operațional.³⁸⁴

Heinrich Benedict (1933-2002), stomatolog. A emigrat în 1951 în Israel. A fost președintele Academiei Europene de Implantologie, membru al mai multor organizații de specialitate și al unor universități de renume. În 1963 brevetează primul implant cu șurub, iar în 1973, implantul cu titan.

³⁸⁴ Palmor, Eliezer, *Contribuția evreilor originari din România la nașterea și consolidarea națiunii israeliene*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 1-2, 2014, pp. 100-101.

Idel Moshe. S-a născut în anul 1947 la Târgu Neamț, unde și-a trăit copilăria și adolescența. În 1963, la vârsta de 16 ani, a emigrat în Israel. În prezent, este profesor de Gândire Iudaică, șeful Departamentului de Gândire Iudaică al Universității Ebraice din Ierusalim și cercetător la Institutul „Shalom Hartman”. Moshe Idel este doctor în filosofie, specializat în Cabala, *Doctor Honoris Causa* al Universității din Haifa. A lucrat ca Visiting Professor și cercetător la universități și instituții din întreaga lume, printre care Yale, Harvard și Princeton din SUA și Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales din Paris. Dintre lucrările publicate în reviste și în presa de specialitate amintim: *Kabbalah: New Perspectives*, *Hasidism: Between Ecstasy and Magic* și *Messianic Mystics*. În 1999, Moshe Idel a primit, în Israel, Premiul de Stat pentru Excelență în Domeniul Filosofiei Iudaice pentru contribuția sa la cercetarea Cabalei, iar în 2003, pentru cartea *Absorbing Perfections*, i s-a decernat Premiul Koret pentru filosofie evreiască. Moshe Idel este membru al Academiei Americane pentru studii iudaice, director al Institutul „Shalom Hartman”, Ierusalim.³⁸⁵

³⁸⁵http://www.idee.ro/jewish_heritage_2/targu_neamt_ro.html.

Irving Layton s-a născut la 12 martie 1912, primind numele de Israel Pincu Lazarovici (numele de fată al mamei era Flamplatz). Familia sa a emigrat în 1913 în Canada și s-a stabilit la Montreal. Pe când avea 13 ani, rămâne orfan de tată. În ciuda protestelor familiei, renunță la muncă și se înscrie la Liceul „Baron Byng”, hotărâre care îi va schimba radical viața, descoperind cu această ocazie fumusețea limbii engleze literare. Citește mult, de la Tennyson și Walter Scott la Byron, George Eliot, Swift, Shakespeare și Darwin, începe să fie atras de filosofie (în special de Marx și Nietzsche) și se declară socialist, pentru ca mai târziu să devină un adept al Partidului Democratic din Canada.

Opțiunile sale politice, considerate radicale, atrag exmatricularea tânărului rebel, care este nevoit să își continue studiile la MacDonald College, luându-și în 1939 licența în științe agricole. Încă din timpul colegiului era cunoscut în cercurile literare pentru atitudinea lui împotriva burghezilor și critica față de politică. Devine prieten cu poeții John Sutherland, Raymond Souster și Louis Dudek.³⁸⁶

Scrie tot mai multe poezii semnate Irving Layton și colaborează la ziarul studentesc „Failte

³⁸⁶ https://ro.wikipedia.org/wiki/Irving_Layton.

Ye Times” cu articole ce șochează și plac, marcate de ideile radicale de stânga. Este un bun orator, scrie în timpul liber și se întreține din slujbe anonime și mizere, fără a-și dori cu adevărat să fie scriitor. Câștigă cu una dintre povestirile sale Premiul *McGill Daily* și se mută la New York, unde va rămâne timp de un an. Se căsătorește în 1938 cu Faye Lynch, iar tânărul cuplu se mută la Halifax.³⁸⁷

Fiind scârbit de viața pe care o ducea și furios din cauza ororilor săvârșite de Hitler, s-a înrolat în 1942 în armata canadiană, iar în anul următor a fost lăsat la vatră. Divorțează și se căsătorește cu pictorița Betty Sutherland, cu care are primii doi copii: Maxwell Rubin (1946) și Naomi Parker (1950). La Montreal, editează săptămânalul „Northern Review”, iar în 1945 îi apare și prima carte, *Neere and Now*, la First Statement Press, editura cumnatului său, John Sutherland. Devenind unul dintre liderii tinerei generații de scriitori, Irving Layton militează pentru dimensiunea socială a poeziei, frecventează cercurile artistice în vogă și din 1946 se dedică profesoratului. Începe ca profesor de engleză, istorie și științe politice la Liceul evreiesc Herzliah, unde îl are ca elev pe Leonard Cohen. Tot în acel an termină un masterat

³⁸⁷<http://www.library.utoronto.ca/capoetry/layton/index/htm>.

în economie și științe politice la McGill College. Layton a continuat să predea cea mai mare parte a vieții sale ca profesor de poezie modernă engleză și americană la Sir George Williams University și ca profesor titular la Universitatea York din Toronto.

Începând din anii '50 devine din ce în ce mai cunoscut ca scriitor, mai ales după apariția cărții *The Black Huntsmen* în 1951. Călătorește foarte mult, ajungând în Italia, Israel și Grecia, este un bun prieten al lui Cohen (căruia îi va semne o parte din versurile cântecelor sale) și în 1969 publică volumul *The Whole Bloody Bird*, inspirat de aceste călătorii.

Se căsătorește pentru a treia oară cu o mare iubire, Aviva Cantor, dar în anii '70 se desparte și de aceasta. Viața sentimentală agitată își găsește o formă de exprimare în poemele sale, iar Irving se va recăsători din nou, pentru a patra oară, cu Harriet Bernstein, una dintre fostele sale studente.

În 1981 este nominalizat la Premiul Nobel pentru Literatură, dar câștigătorul din acel an este Gabriel Garcia Marquez, eșec care îl marchează pe poet.

Ultima lui soție va fi Anna Pottier, artist plastic și poetă, pe care o cunoaște în urma unui schimb de scrisori. Admiratoare necondiționată a

poetului, aceasta îi ceruse sfaturi pentru propriile sale poezii. Cei doi se vor despărți însă la jumătatea anilor '90.

A murit pe 4 ianuarie 2006, fiind unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați scriitori din Canada și SUA, lucrările lui traducându-se în țări din Europa și Asia.

Dintre volumele publicate amintim: *The Improved binoculars* (1956); *The Improved binoculars, selected poems...* (1957); *A Red carpet for the sun* (1960); *The Swinging flesh* (1961); *Periods of the moon* (1967); *The Shattered plinths* (1968); *The Selected poems of Irving Layton* (1977); *A Wild peculiar joy* (1982); *Fortunate exile* (1987); *Selected poems 1945-1989* (1989) sau *Irving Layton and Robert Creeley the complete correspondence 1953-1978* (1990).³⁸⁸

A fost primul poet fără origini italiene care a primit Premiul „Petrarca” pentru poezie. Este considerat mentorul literar al lui Leonard Cohen, care a spus odată despre Layton: „L-am învățat cum să se îmbrace, el m-a învățat cum să trăiesc pentru totdeauna”.³⁸⁹

³⁸⁸ https://data.bnf.fr/en/12029779/irving_layton/.

³⁸⁹ <https://www.nytimes.com/2006/01/13/books/irving-layton-93-canadian-poet-with-a-worldwide-following-dies.html?mtrref=ro.wikipedia.org&gwh=0b2ce17bc9468e67aaef452e68e144a0&gwt=pay>.

Istrail Sorin s-a născut în 1952 la Târgu Neamț. După absolvirea Liceului „Ștefan cel Mare”, urmează cursurile Facultății de Matematică la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, pe care le absolvă în 1975 cu distincția *Summa Cum Laude*. În anul 1979 a obținut titlul de Doctor în Informatică la Universitatea din București, sub conducerea profesorului Solomon Marcus. Până în 1983 a fost cercetător la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, în cadrul Institutului de Matematică și a Centrului de Calcul, având și atribuții didactice. Începând cu anul 1984, a ocupat următoarele poziții în SUA: la Sandia National Labs – Principal Senior Member of the Technical Staff, la Celera Genomics – Senior Director and Head of Informatics Research și Science Fellow. A deținut și poziția de profesor invitat la Massachusetts Institute of Technology și la California Institute of Technology. În 2000 a rezolvat una dintre cele mai faimoase probleme, propusă în 1923, cea legată de modelul tridimensional pentru „Ising” în statistica mecanică. Această lucrare a fost inclusă în Top 100 cele mai importante descoperiri ale Departamentului de Energie al SUA și ca a șaptea realizare în Top of Scientific Computing. În 2000, la Celera Genomics, grupul lui de 14 cerce-

tători, între care și un alt român, și-a adus o contribuție esențială la crearea primei construcții computaționale a secvenței de ADN a omului, „the human genome”, publicată în lucrarea: J.C. Venter et al., *The Sequence of the Human Genome*, „Science” (2001), precum și a metodelor de analiză „genome-wide”, publicate în lucrarea: S. Istrail et al., *Whole-genome Shotgun Assembly and Comparison of Human Genome Assemblies*, „Proc. National Academy of Sciences” (2004). De-a lungul anilor a publicat numeroase studii și a primit numeroase premii și distincții de la organisme prestigioase. Lucrarea sa privitoare la genomul uman este una din cele mai citate (9.500) în 1998, activitatea sa legată de simulări pe „proteine misfolding” fiind inclusă de către *American Scientific* în „Best of 1998”, lista celor mai importante lucrări de cercetare. Istrail este co-editor-in-chief la „Journal of Computational Biology”, co-fondator al Conferinței Internaționale Anuale pe probleme de cercetare la „Computational Biology” (RECOMB) și co-editor-in-chief al seriei „MIT Press Computational Molecular Biology.”³⁹⁰

³⁹⁰http://www.brown.edu/Research/Istrail_Lab/sorin.php și <http://150.uaic.ro/personalitati/informatica/sorin-istrail/>

Nehorai Michael Zvi s-a născut la Târgu Neamț în 1933. Familia sa a fost deportată în Transnistria în 1942 și rămâne orfan, fiind înfiat de un evreu din Kfar Horne, Israel, în 1945. Urmează Facultatea de Filozofie la Universitatea Ebraică din Ierusalim, devine doctor în filozofie și rabin. Este profesor la Universitatea Bar Ilan din Ramat Gan și autor al mai multor eseuri și studii.

Rippel Yoel s-a născut la Târgu Neamț în 1948. Emigrează împreună cu părinții în Israel. Este un talentat textier, lingvist, autor de cuplete umoristice de televiziune, dar și un avocat de renume la Tel Aviv. În 2014 a publicat cartea *Noi, românii*.

Roller Mordehai Haim, născut în 1868 în comuna Dămieniști – Roman, fiind fiul marelui rabin Ițhak Iehuda Roller. Studiază *Tora* cu tatăl său, apoi, timp de zece ani, cu marele rabin din Buhuși. În 1896 devine rabin al orașului Târgu Neamț, iar în 1944 este evacuat la Buhuși cu o parte a comunității. În 1946 emigrează în Israel, unde moare la vârsta de 79 de ani, în 1947.

CAPITOLUL IX

Imaginea evreului

Portretul moral și fizic

Imaginea evreului în societate a fost obiectul, dar și subiectul multor lucrări, fiind prezentă atât în folclorul românesc, cât și în operele literare. Cert este că evreul se individualiza de populația majoritară prin trăsături fizice, port, limbă și religie. O imagine a evreului moldovean, adică așkenad, o realiza, în 1787, contele Maurice d'Hauterive în *Memoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie*, memorii scrise în urma călătoriei în Moldova, în anul 1785. Potrivit contelui francez, evreii „au capul pătrat la partea de sus, ținut în sus spre partea de jos și zbârlit prin cușma de blană neagră ce-o poartă, de unde atârnă pe obraz două șuvițe împletite de păr de-a lungul, pe când partea dinapoi a capului e rasă, iar o mică bărbuță în vârful bărbiei le prelungește fața și le dă înfățișarea de capră de Angora.”³⁹¹

M. Schwarzfeld, în lucrarea *Evreii în literatura populară română*, realizează un studiu în care prezintă imaginea evreului în poezia populară românească, din care nu lipsesc barba și perciunii. O astfel de poezie suna cam așa: „Iese Dracul din tă-

³⁹¹ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 451.

ciuni / Cu jidanul de perciuni. / Iese Dracul de sub iarbă / Cu jidanul dus de barbă.”³⁹² În 1860, într-o circulară trimisă rabinilor din Moldova, Mihail Kogălniceanu considera că portul tradițional reprezintă o barieră în calea „stârpirii antipatiilor și prejudecăților naționale”, expunând evreii „glumelor și chiar brutalității gloatelor”.³⁹³

Diversele credințe populare îl asociau pe evreu cu omul roșu, asociere generată de prezența la evrei a pistruiilor și a părului și bărbii roșii. Imaginea aceasta a fost preluată și în literatură, astfel că jupânul Iosub din povestirea „Comoara dorobanțului” de Sadoveanu are „barba roșie și obrazul cu pistrui”.³⁹⁴

Îmbrăcămintea a fost un alt mijloc de diferențiere, purtată de tradiționaliști ca o obligație. Portul evreilor moldoveni a fost influențat de cei veniți din Galiția, pentru că până la începutul secolului al XVIII-lea, purtau vestă peste o cămașă albă, pantalonii erau largi, se încingeau la mijloc cu un brâu, iar pe cap bărbații purtau o scufie. Noul port,

³⁹² M. Schwarzfeld, *Evreii în literatura populară română*, p. 12.

³⁹³ Dumitru Vitcu, *Emanciparea evreilor români în gândirea și practica politică kogălniceană*, în SAHIR, vol. II, 1997, pp. 129-130.

³⁹⁴ Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 3, Editura Minerva, București, 1986, p. 99.

de inspirație poloneză, se compunea din caftan negru, înnodat cu o centură neagră din mătase brodată, iar pe cap căciula din blană.³⁹⁵

Trecerea la hainele europene s-a făcut mai greu, sub impulsul tinerilor care studiau în Occident, precum Iuliu Barasch și M. E. Finkelstein. Însă evreii conservatori nu-și părăseau portul tradițional, așa cum remarca și francezul Marcel Emerit: „străzile orașelor sunt invadate de acești străini cu lungi sutane negre, cu perciuni, cu urechi de câine, care se ivesc dintr-o pălărie rotundă de un negru înverzit de intemperii... cu bărbi lungi, negre și roșcovane... cu obraji ca pergamentul, cu spinarea încovoiată, ca pentru a opune un resort loviturilor de bătă.”³⁹⁶ Abia la mijlocul secolului al XIX-lea, îmbrăcămintea evreului se va schimba, atunci când, în 1860, Kogălniceanu dă o serie de circulare ce îndemnau la schimbarea portului.

O altă barieră între evrei și majoritari era limba. Ebraica fiind folosită în sinagogi, se învăța în școlile româno-israelite. Comunitățile așkenade din Moldova vorbeau dialectul evreo-german (idiș) și trăiau în case mici și mizere, așa cum remarcau și călătorii străini. Însă Nicolae Iorga

³⁹⁵ Pincu Pascal, *op. cit.*, p. 165.

³⁹⁶ G. Asandului, *Istoria evreilor din România, (1866-1938)*, Ed. Institutul European, Iași, p. 33.

observa că locuințele evreilor din Târgu Neamț erau mult mai frumoase și mai curate.³⁹⁷

Imaginea evreului păstrată în memoria românului este prezentă în literatura populară, în scenele satirice, piese de teatru, nuvele și romane. Evreul moldovean este prezent în operele lui Mihail Sadoveanu, Calistrat Hogaș, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, G.T. Kirileanu, L. Rebreanu ș.a. În opera lui Hogaș apare evreul Avrum³⁹⁸, un personaj perciunat, ce vorbea prost românește.³⁹⁹ În *Baltagul* lui Sadoveanu apare negustorul David în Călugăreni, sat la poalele Ceahlăului, evreu „nalt și subțire, îmbrăcat în straie nemțești. Avea barbă și mustăți tăiate rotunjit și țăpos, parcă-i pusesese pe jumătate de obraz o mască de arici roșu.”⁴⁰⁰ Perciunii și barba erau elementele care defineau evreul.

Pe lângă credința oamenilor simpli că evreul este inteligent era și aceea că evreica este frumoasă, iar expresia precum „jidăncuță frumoasă” era

³⁹⁷ Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, vol. II, Tipografia „Datina românească”, Vălenii de Munte, 1940, p. 57.

³⁹⁸ Cârциumarul Avrum, personaj din opera *Pe drumuri de munte*.

³⁹⁹ Calistrat Hogaș, *Opere*, vol. I, Editura Minerva, București, 1984, p. 87.

⁴⁰⁰ Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, Editura Albatros, București, 1994, p. 49.

uzuală în mediul rural și al târgoveților. Folclorul are numeroase referiri la frumusețea evreicelor, iar de aici și până la relații interetnice nu a fost decât un pas, chiar dacă tradiția, dar mai ales pravilele, interziceau asemenea relații. Uneori, spațiul unde se consumau astfel de relații interzise era cârciuma, luată în arendă de vreun evreu. „Frunză verde odolean, / La crâșmuța din meidan / Bea Costachi Roșcovan / Și cu frate-seu Buzdugan / Cu trii fete de jidan.”⁴⁰¹

Evreul comerciant a fost văzut de multe popoare ca cel mai mare înșelător, așa cum spune și zicala românească: „Un grec înșală doi români, un armean doi greci, un ovrei doi armeni.”⁴⁰² O explicație istorică a acestui fenomen o dă Felix Aderca, susținând că orientarea evreilor spre comerț vine din legile antisemite care interziceau evreilor o carieră în armată, educație, avocatură ori să ocupe funcții în stat.⁴⁰³

Evreul cârciumar a dat naștere altor „imagini”, aceea de trimis al diavolului, spre a târî românul în păcat, cu atât mai mult cu cât are cârciuma lângă biserică: „Ștrul cel vesel, / Ștrul tâlharul / vrea să năruie altarul, / Și clipind șiret din pleoape, /

⁴⁰¹ Mihail Canianu, *Poesii populare*, Iași, 1888, p. 233.

⁴⁰² Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 127.

⁴⁰³ *Ibidem*, p. 138.

Și-a pus cârciuma aproape”.⁴⁰⁴ Ideea că evreul cârciumar vinde vin stricat și că otrăvește cu rachiu țăranul român a dus, în 1832, la prevederea inclusă în Regulamentul Organic prin care li se restricționa evreilor dreptul de vânzare a vinului, pe motiv că „ar avea adeseori vin necurat sau stricat”.⁴⁰⁵

Din păcate, unele trăsături au devenit clișee, atribuite atât evreului ca individ, cât și întregii comunități evreiești.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, p. 166.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, p. 174.

CAPITOLUL IX

Presă evreiască nemțeană

Presa sionistă 1882-1920⁴⁰⁶

*Publicațiile ocazionale ale emigranților pedestri din Neamț*⁴⁰⁷

- „Speranța” („Die Hofenung”), 1882, Piatra Neamț.

- „Ultimele știri” („Naiste Nahrihten”), 1885, Piatra Neamț.

- „Apel”, mai 1900, Piatra Neamț, foaie a grupului de emigranți pe jos.

- „Adio, România”, 30 mai 1900, Piatra Neamț, publicație a grupului Lew-Echod, condus de M. Wahrman.

- „Steaua Israelită”, iunie 1900, Piatra Neamț, număr unic pentru familiile de emigranți.

- „Bistrița”, iunie 1900, Piatra Neamț, număr unic, tipărit pentru grupul de emigranți „Montefiore”.

- „Ecoul pribegilor”, 1 iunie 1900, număr unic, editat de evreii din Piatra Neamț.

- „Dați ajutor drumeților pedestri”, Piatra Neamț, publicație a grupului de 62 de drumeți pedestri.

⁴⁰⁶ *Fast și nefast*, 1, p. 527

⁴⁰⁷ *Fast și nefast*, 1, p. 149.

- „Rămas bun”, 4 iulie 1900, Piatra Neamț, foaie a grupului de 58 de tineri emigranți „Montefiore” condus de Carol Friedman.

- „Adio, România”, 11 iulie 1900, Piatra Neamț, publicație a grupului familial Haim Faibiș, compus din 56 de drumeți.

- „Vocea pribegilor”, 22 iulie 1900, Piatra Neamț, publicație a grupului Don Isac Abrabanel.

- „Frați evrei”, 1900, Piatra Neamț, foaie tipărită de un grup de 62 de pribegi.

- „Emigranții Romanului”, 1 iunie 1900, Roman. Tipografia Leon Friedmann.

- „Strigăt de disperare”, iunie 1900, Roman.

Periodice

- „Hatzofe”, Roman, 4-18 august 1890.⁴⁰⁸

- „Die Judische Wochenschrift”, Roman, 1893.

- „Die Volks Dolmetscher”, Roman, 28 ianuarie – 26 februarie 1894. Săptămânal apărut la Tipografia „L.M. Smolinsky”.⁴⁰⁹

- „Biblioteca israelită”, 1900, Piatra Neamț. Număr unic, organ istorico-literar.

⁴⁰⁸ SAHIR, vol. 9, p. 238.

⁴⁰⁹ SAHIR, vol. 1, p. 799.

- „Şekelul”, 1906, Piatra Neamţ.
- „Libanon”, organ al cercului de propagandă sionistă Piatra Neamţ, 1 septembrie 1901 – 12 mai 1902. Tipografia „Unirea” a lui J. Koppel.⁴¹⁰
- „Hamekitz” („Deşteptătorul”), 1909, Piatra Neamţ, revistă lunară, nr. 2-9/10.
- „Haor” („Lumina”), 1909, Roman, săptămânal. Revistă de literatură şi ştiinţă în ebraică.
- „Buletinul comunităţii israelite din Piatra Neamţ”, martie-decembrie 1909, publicaţie lunară şi gratuită. Tipografia „L. Steinberg”.⁴¹¹
- „Ecoul obşteii”, 30 martie – 25 aprilie 1909, Piatra Neamţ. Ziar pentru apărarea intereselor comunităţii. Trei numere.⁴¹²
- „Zeirei Zion”, 1910, Piatra Neamţ.
- „Der Griner Kulsman”, 1913-1916, Roman, săptămânal.
- „Buletinul comisiunii centrale a sioniştilor din Roman”, 1 februarie 1920 – 1 mai 1922, Tipografia „Friedmannn”.⁴¹³
- „Săptămâna politică şi informativă”, organ local evreiesc, Piatra Neamţ, 1 februarie – 6 au-

⁴¹⁰ *Ibidem*, vol. 1, p. 368.

⁴¹¹ *Ibidem*, vol. 2, p. 83.

⁴¹² Hary Kuller, „Presa evreiască din provincie”, în „Buletinul Centrului, Muzeului şi Arhivei istorice a evreilor din România”, Bucureşti, 1998, nr. 2, p. 80

⁴¹³ *Ibidem*, vol. 3, p. 115.

gust 1920. Tipografia „Victoria” a lui S. Lobenshon.⁴¹⁴

- „Der schwartzer Kulsman”, Roman, 13 aprilie 1920.⁴¹⁵

- „Solidaritatea”, organ independent pentru apărarea intereselor evreiești, Roman, 22 mai 1920. Tipografia „Friedmann”.⁴¹⁶

- „Atehia”, Piatra Neamț, 8-21 august 1921. Tipografia „L. Steinberg”.⁴¹⁷

- „Ierusalim”, Roman, 15 martie – 1 mai 1922.⁴¹⁸

- „Menorah”, Piatra Neamț, 15 august 1922 – 1 noiembrie 1924. Tipografia „Lumina” a lui David Abramovici.⁴¹⁹

- „Gazeta balului”, 11 decembrie 1932, Roman, organ umoristico-distractiv. Director și proprietar: Iosepa Leventer.⁴²⁰

- „Opinia Romanului”, 30 octombrie 1932, Roman, tribună cetățenească liberă.⁴²¹

⁴¹⁴ *Ibidem*, vol. 3, p. 841.

⁴¹⁵ *Ibidem*, vol. 3, p. 847.

⁴¹⁶ *Ibidem*, vol. 3, p. 879.

⁴¹⁷ *Publicații*, vol. 3, p. 53.

⁴¹⁸ *Ibidem*, vol. 3, p. 470.

⁴¹⁹ *Ibidem*, vol. 3, p. 593.

⁴²⁰ Hary Kuller, „Presa evreiască din provincie”, „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România”, București, 1998, nr. 2, p. 81.

⁴²¹ *Ibidem*, p. 84.

- „Macabi”, 1932-1937, Roman.
- „Gazeta balului”, 28 noiembrie 1933, Roman, foaie editată pentru balul organizat de comunitate.⁴²²
- „Opinia evreiască”, 11 septembrie 1933, Piatra Neamț, ziar independent.
- „Făclia”, 1935, Piatra Neamț. Apăra interesele muncitorilor, meseriașilor și funcționarilor particulari.⁴²³
- „Buletinul comunității evreilor din Roman”, 16 septembrie 1937. Tipografia „Munca” a lui Frantz Ghinsberg. Apare periodic și se distribuie gratuit.⁴²⁴

⁴²² *Ibidem.*

⁴²³ Hary Kuller, „Presa evreiască din provincie”, „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România”, București, 1998, nr. 2, p. 80.

⁴²⁴ *Publicații*, vol. 5, p. 175.

CAPITOLUL X

Prezențe rabinice nemțene

ROMAN

Hirsch, Rabi Iehuda Leib ben Rabi Zwi Dov Beer, a păstorit după moartea tatăl său, în 1747.⁴²⁵

Isaac, Rabi ben Rabi Iehuda Leib, rabin din 1782, născut la Roman. Cunoștea opt-zece limbi.

Ițhak, Rabi ben Rabi Iehuda Leib, 1792-?, s-a născut și a păstorit în orașul natal.

Rașkever, Rabi, amintit la 1818, în înscrisurile societății de binefacere „Gemilut Hasadim”.

Ber, Rabi David, ?-1823, cunoscut ca primul rabin al comunității.⁴²⁶

David, Rabi Beer, ?-1823, rabin la Roman și Iași.

Beriș, Rabi Iacov-Iancu, poreclit Romaner Ruf – rabinul din Roman, a păstorit între 1825 și 1840, fiind un predicator erudit. Emigrează în Eretț Israel.

Rabinovici, Rabi Lippe, rabin în secolul XIX.

Frenkel, Rabi Mordechai, secolele XIX-XX. A lăsat un manuscris monografic despre comunitate.

Halevy, Rabi Ițhak, secolele XIX-XX.

Mikalis, Rabi David, secolele XIX-XX.

Isacsohn, Rabi David, 1839-1907.

⁴²⁵ Tercatin B., Herșcovici Lucian Zeev, *Prezențe rabinice în perimetrul românesc. Secolele XVI-XXI*, Hasefer, București, 2008, p. 288.

⁴²⁶ *Ibidem*, p. 94.

Isachson, Rabi Şlomo ben Rabi Iţhak, 1876-1951. A fost rabin și admor timp de 50 de ani, urmându-i bunicului său, Rabi David Isacsohn.

Reiter, Rabi Haim Aaron, secolul XX.

Isacsohn, Rabi Leib Wolf ben Rabi Şlomo, secolul XX. A fost rabin și profesor la liceul evreiesc din Roman.⁴²⁷

Weisbach, Rabi Froim, 1902-?, rabin la Sinagoga Kol Israel Heverim, în anul 1927 și rabin militar.⁴²⁸

Tobias, Rabi Tuvia Leib ben Rabi Ioel, ?-1930.

Frenkel, Rabi Menachem Mendel, păstoriște în 1933. Pleacă în Israel în 1950, activând la Ramle.

Brucăr, Rabi Bercu, în anul 1938, după ce fusese rabin la Dămierreşti.

Leiwandman, Rabi Mendel, rabin în timpul Holocaustului.

Rubin, Rabi Alexander Lippe, ?-1963.

PIATRA NEAMŢ

Iehiel Michel, Rabi ben Rabi Iosef, ?-1775, din Zloczow. A păstorit și la Fălticeni și Botoşani.

Şalom, Rabi ben Rabi Zeev, ?-1784.

⁴²⁷ *Ibidem*, p. 305.

⁴²⁸ *Ibidem*, p. 588.

Haim, Rabi ben Rabi Mendel Menachem, ?-1806.

Iosef, Rabi ben Rabi Daniel, ?-1841. Pe piatra lui funerară stă scris: „Aici se odihnește bărbatul integru și onest, domnul rabin distins în învățatură și drept credincios lui Dumnezeu.”⁴²⁹

Lobel, Rabi Berl, secolul XIX.

Wolf, Rabi Moșe, daian la tribunalul rabinic în 1859.

Eliahu, Rabi ben Rabi Iacov, secolele XIX-XX.

Șmuel, Rabi, secolele XIX-XX, a fost președintele tribunalului rabinic.⁴³⁰

Herbers, Rabi Șimon Hacohen, secolele XIX-XX. Daian și predicator.

Kitai, Rabi Moșe Zeev Wolf, secolele XIX-XX, președinte al Tribunalului rabinic din oraș.⁴³¹

Kitai, Rabi Nachman, secolele XIX-XX, predicator.

Lobel, Rabi Aaron Simha, secolele XIX-XX.

Roisenfeld, Rabi Zeev Halevy, secolele XIX-XX, daian la Tribunalul rabinic și predicator.

Lobel, Rabi Haim Iehuda ben Rabi Aaron Simha, participant la Congresul Sionist de la

⁴²⁹ *Ibidem*, p. 303.

⁴³⁰ *Ibidem*, p. 538.

⁴³¹ *Ibidem*, p. 324.

Basel, din 1899, unde a entuziasmat atmosfera prin discursul său.⁴³²

Iacov, Rabi Seindla Iosub ben Rabi Şmil zis Feibel, secolul XX, a păstorit la Sinagoga Blănari.

Garfinkel, Rabi Haim, rabin în 1920.

Zalman, Rabi Iacov Mordechai ben Rabi Mendel, 1893-1970, născut la Piatra Neamţ, rabin pentru o scurtă perioadă la Sinagoga Leipziger, apoi la Galaţi. În 1965 emigrează în Israel.⁴³³

Haham, Rabi Strul, rabin în 1936 la Sinagoga Isod Hamaala.

Brandwein, Rabi Abraham, rabin în timpul Holocaustului. S-a născut la Jezupol, în Polonia.⁴³⁴

Rabinovici, Rabi Iţhik, rabin în timpul Holocaustului.

Drimer, Rabi Şlomo ben Rabi Dov Beer, secolul XX, rabin la Piatra Neamţ.

Ghertner, Rabi Iţik, în 1947 a fost rabin la Sinagoga Haviva.⁴³⁵

Rotman, Rabi Froim Haim Hirsch, 1881-?, rabin în 1949.

Tobias, Rabi Şmuel ben Rabi Şlomo, 1914-1994. Unul dintre cei mai de seamă rabini

⁴³² *Ibidem*, p. 362.

⁴³³ *Ibidem*, p. 602.

⁴³⁴ *Ibidem*, p. 103.

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 217.

din Piatra Neamț. În 1962 reușește să plece în Israel.⁴³⁶

TÂRGU NEAMȚ

Broide, Rabi Abraham Moïșe, ?-1627, nu se cunosc amănunte despre viața sa.

Fibiș, Rabi Meșulam ben Rabi Azriel, secolul XVIII. În 1776 întocmește „Pinkasul înfrățirii de binefacere din Târgu Neamț”.⁴³⁷

Hacohen, Rabi Simha Ioel, rabin în secolul XIX.

Wolfson, Rabi Ancel, 1873-?, rabin ocazional, predicator și profesor de iudaism. Era, de asemenea, un sionist înflăcărat.⁴³⁸

Etrog, Rabi Leib, secolul XX.

Dermer, Rabi Șulim Șalom, rabin în timpul Holocaustului. În 1970 emigrează în Israel.

Ehida User Sigler, născut în Târgu Neamț, la 8 iulie 1902, cu studii la rabinul Roller.⁴³⁹

Menachem Kahane, născut la Sochirnița, Maramureș, la 6 mai 1878. A studiat cu rabinul Mendel Hager din Vișeu de Sus și cu rabinul Gitlib din Rusavlia, Maramureș⁴⁴⁰. A fost rabin după război.

⁴³⁶ *Ibidem*, p. 565.

⁴³⁷ *Ibidem*, p. 146.

⁴³⁸ *Ibidem*, p. 599.

⁴³⁹ Arhiva comunității, dosar 1945, p. 1.

⁴⁴⁰ *Ibidem*.

Schulem Rozențweig, născut la 13 decembrie 1915, la Storojineț. Școlit la Școala rabinică din Vișnița, a fost rabin din 1948.⁴⁴¹

Sigler Leizer Aizic, născut la 28 decembrie 1929, la Târgu Neamț. Absolvent al școlii rabinice din Vișeu de Sus, a fost rabin după război.⁴⁴²

⁴⁴¹ *Idem*, dosar 1948, p. 3.

⁴⁴² *Idem*, dosar 1950, p. 8.

CAPITOLUL XI

Mărturii

Una dintre mărturii este cea a **doctorului Dan Bicleanu**, fiul învățătorului Ion Bicleanu, care a copilărit în oraș. „În zona Casei Culturii de astăzi erau cunoscute casele dentistului Winer (din păcate demolată), cea a lui Herșcovici... De la Catedrală, pe partea dreaptă, se afla magazinul cu articole de fierărie al lui Iancovici, librăria lui Ruckenstein, iar după intersecția de la policlinică, depozitul de vinuri al lui Mendelovici... Dinspre Monumentul Eroilor, școala evreiască, casa avocatului Froim – fost primar al orașului timp de vreo doi ani... Din intersecție spre centru, pe partea stângă era o clădire cu farmacia lui Ștern. Peste drum, vitrinele magazinului de stofe al lui Spitzer te îmbiau cu ultimele noutăți ale sezonului. Pe aceeași parte a Străzii Mari urmau Katz și Kneit, care vindeau articole de parfumerie și respectiv mercerie..., apoi prăvălia lui Iacob mezelarul... În timpul verii, covrigarul Leibovici vindea covrigi la poarta școlii noastre... Birjarul preferat al familiei mele era moș Simon, un evreu mărunțel de statură, mare povestitor de anecdote și cu care făceam de multe ori drumuri și în afara orașului...”⁴⁴³

O altă amintire este cea a lui **Moshe Idel**. „Când eram mic, cercul meu era și el mic. Pe mă-

⁴⁴³ Vasile Vrânceanu, *Călător prin orașul Târgu Neamț de altădată și de astăzi*, vol. 1, 2005, pp. 198-200.

sură ce creșteam, cercul era tot mai mare. În imediata mea apropiere a fost mai întâi familia. În primii ani din viață locuiam în două case alăturate, cea a familiei, a tatălui și a mamei, și cea a bunicilor și mătușilor. Aceștia au fost primii și cei mai importanți oameni din viața mea, alături de care am trăit până la vârsta de 3 ani și jumătate, când o parte din familie a plecat în Israel. Tot atunci a început și educația mea religioasă, în sistem *heder*, ce presupunea studiul limbii ebraice și lectura Bibliei. Astfel am ajuns într-un cerc de oameni puțin mai mare, ca să studiez: eram dincolo de hotarul străzii, cu alți oameni, inclusiv copii mici ca mine. Era un grup numeros și parcă mai auster: nu mă alintau toți ca acasă. Eram pentru prima oară singur.

Devoram colecții întregi, nu unul-două volume. În consecință, târgul devenise prea mic, în vreme ce lumea din jur creștea mereu. Și senzația asta era constantă, ba chiar tot mai acută, fiindcă venea din cărți, în special din Balzac, mai mult decât din toți ceilalți. Echilibrul fragil dintre cele două lumi – cea reală și cea imaginară, oferită de lecturi – a fost fracturat în jurul vârstei de 14 ani, când am avut brusc sentimentul accentuat că trăiesc într-o închisoare. Sentimentul acesta nou nu avea de-a face cu o ideologie, cu sistemul comunist, cu vreo spaimă concretă, cu nimic. Era ceva ca o angoasă existențială. Da, nu cred că aveam

mai mult de 14 ani când mi-a devenit astfel mult mai clar decât înainte că mă aflu într-un loc în care nu vreau să fiu. Știam că, fiind evrei, trebuia să plecăm; dar nu fugeam neapărat de ceva. Asta era un fel de constantă. Dar niciodată nu am pus-o la inimă; totul părea cumva natural. La Bacău, la unul din concursurile acelea școlare, o profesoară mi-a spus direct: «Dacă nu erai pe listă (era vorba despre lista de emigrare în Israel), luai premiu.»

A fost pionier și UTM-ist și de multe ori era scos în fața clasei pentru a fi apostrofat în public din cauza absențelor de la munca voluntară: „Veneau reprezentanți ai comuniștilor și mă scoteau în fața clasei: «N-ai fost... etc.». Era și primejdios, și penibil. Și totul din cauză că voiam să citesc liber»⁴⁴⁴.

O mărturie tulburătoare este cea a lui **Taich Sami**, care a trăit vremurile prigoanei războiului. Acesta mărturisește: „până la data de 9 aprilie 1944 am locuit cu părinții în orașul Târgu Neamț. După această dată, la 10 aprilie 1944, am fost evacuați forțat în orașul Buhuși. Și pentru că a trebuit să părăsim casa în câteva ore, părinții mei au pierdut toată averea. Pe tot timpul șederii în orașul Buhuși,

⁴⁴⁴ Sorin Antohi, *Ceea ce ne unește. Istorie, biografii, idei. În dialog cu Moshe Idel*, Editura Poliron, Iași, 2006, p. 35.

până la sfârșitul războiului, am avut domiciliul forțat. De asemenea, la începutul războiului, am fost internat împreună cu părinții mei, care erau din Bucovina, într-un lagăr la Târgu Neamț, cu intenția de a fi trimiși în Transnistria. Ulterior, dispoziția a fost revocată. Când ne-am întors, nu am mai găsit nimic din lucruri. Totul fusese prădat.

În perioada aprilie 1941 – mai 1942, cât am stat la Târgu Neamț, am purtat steaua galbenă ca urmare a dispozițiilor rasiale din acea vreme.

Între anii 1940-1944, nu am mai avut dreptul să urmez cursurile școlare, fiind obligat să întrerup învățământul secundar, deoarece eram evreu. Până atunci fusesem elev la gimnaziul din localitate. Tot în acea perioadă am fost luat la munca obligatorie, la Primărie. Când frontul de luptă s-a apropiat de Târgu Neamț, am fost luat să lucrez în detașamentul de muncă obligatorie de la sectorul 11 fortificații, la cazemate, în Timișești.

La Buhuși, am fost din nou luat la muncă forțată la cariera de piatră de pe râul Bistrița, la Orbic. Aici am lucrat până în 23 august 1944. Ca urmare a condițiilor grele din acea perioadă, a lipsei hranei și a frigului, m-am îmbolnăvit grav de TBC, de reumatism și de inimă. Aceste boli și suferințe le am și în prezent.

Părinții mei au suferit și ei de pe urma rigorele legilor rasiale. Astfel, tatăl meu, Taich Israil, a

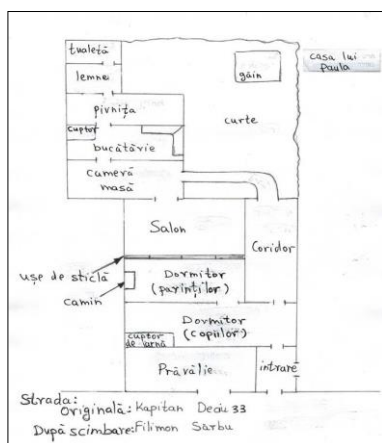
fost ținut ostatic în lagărul de la Târgu Neamț între 21 iunie 1941 și 1 decembrie 1941 și între 20 iulie 1943 și 20 septembrie 1943. Părinții mei – Taich Israil și Taich Lea – au purtat steaua galbenă între aprilie 1941 și mai 1942. De asemenea, au fost obligați să predea cantități însemnate de haine.”⁴⁴⁵

O altă mărturie este cea a **Paulei Dubălaru (Bergman)**, născută la 6 noiembrie 1922, la Târgu Neamț, în casa de pe strada Căpitan Deciu, nr. 33. La botez a primit numele de Paula (פאולא, în idiș). Tatăl, Yakov-Abraham, adică Iancu, iar mama Liba Rahel, adică Liza. Au fost cinci frați, cel mare, Moshe, urmat de Hana (Anuța), apoi Paula, Miska-Dvora (Mina) și Bety, cea mai mică.

Paula Dubălaru vorbește despre casa copilăriei: „era îngustă și lungă și avea patru camere. Din prima cameră pornea un culoar lung până în curte. Acest culoar făcea legătura cu alte două camere care se aflau în curte. Într-una din aceste camere era bucătăria. Tot în curte era o magazie cu pivniță, unde se țineau articolele pentru iarna, și o magazie mică, unde era depozitat lemnul pentru încălzire iarna. Aveam, de asemenea, un coteț cu opt-zece găini. În casă nu existau țevi de apă, dar în bucătărie era o pompă de apă. Iarna, pentru că apa înghe-

⁴⁴⁵ Arhiva comunității, dosar Corespondență, 2002, pp. 29-30.

ța, se puneau cărbuni încinși în jurul pompei, ca apa să se dezghețe și să poate fi pompată. Se umpleau ulcele și străchini pentru folosirea zi de zi. Până în anul 1945 nu am avut electricitate (foloseam lămpi cu gaz). În fața casei era magazinul părinților, în care se vindeau: lână, brânzeturi, ouă, făină. Din acest magazin se întreținea toată familia. Făina o comandau în alt oraș (Târgu Frumos). Familia noastră aproviziona cu făină brutăriile regionale (și de aceea comanda mii de kilograme), iar cu brânză aproviziona armata română.”

*Schița casei Paulei Dubălaru
(născută Bergman).*

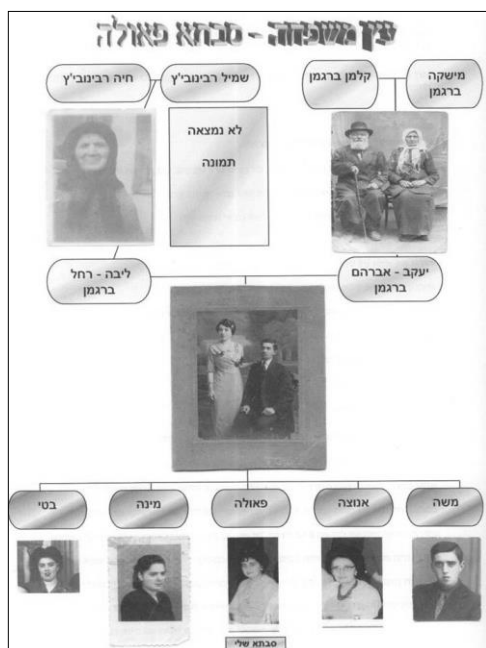
Mai departe, Paula Dubălaru spune că a mers la școala primară, apoi la gimnaziu, iar după vârsta de 15 ani își ajută părinții la magazin.

Despre perioada celui de al Doilea Război Mondial menționează că fratele ei a fost trimis la muncă forțată la Suraia, timp de trei ani. „Evreii nu aveau voie să iasă din casă înainte de ora 10 dimineață și după ora 6 seara. În acea perioadă, familia noastră a ajutat patru soldați evrei foarte săraci. Mama i-a primit pe toți patru și le-a dat de mâncare. În seara de Pesah (Paștele evreiesc) s-a lansat un zvon că toți evreii vor fi evacuați din oraș. Tata a venit de la sinagogă și a spus «nu știu ce se întâmplă afară, dar s-au adunat foarte mulți oameni». Ordinul de evacuare a fost dat de poliție, care a venit să anunțe că toți evreii vor fi evacuați la Buhuși: «Trebuie să părăsiți și să lăsați casele neîncuiate.» Am ajuns la Buhuși pe la 2 noaptea și am fost conduși la curtea rabinului. Dimineață am fost anunțați că fiecare familie trebuie să își găsească o casă. Părinții mei au găsit o casă cu două camere și am locuit acolo împreună cu o altă familie. Fiecare familie în camera ei.”

Pentru a avea un venit, ea și cu tatăl ei se sculau dimineața devreme și cumpărau de la românii la care locuiau o bucată de brânză, câteva ouă și o bucată de unt, iar la ora 10, când le era permis să părăsească locuința, ieșeau din casă și le vindeau altor evrei.

„Anunțul că s-a terminat războiul a ajuns la 8 seara de la cineva care auzise știrea la radio. Ni-

meni din familie nu a crezut până dimineață, când am văzut pe stradă cum erau escortați prizonierii germani.” „Când am revenit la Târgu Neamț, am găsit pivnița goală. Se furase totul, cu toate că încercasem să ascundem câte ceva. Sfeșnicele de argint le-am găsit aruncate pe jos, pentru că nimeni n-a fost interesat de ele. Magazinul l-am găsit gol și de aceea Moshe a fost trimis la țară să cumpere marfă, iar tata s-a asociat cu un negustor de vin, încercând să își refacă viața de negustor.”

Arborele genealogic al familiei Bergman.

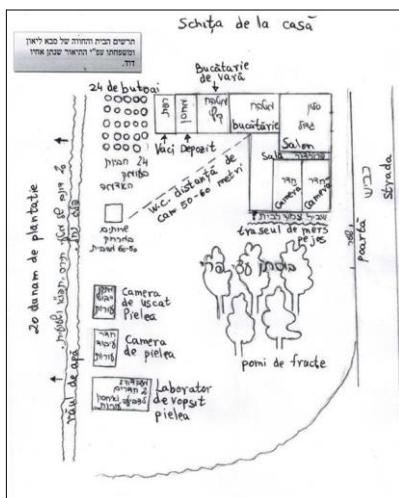
Primii care au emigrat, încă din 1951, au fost frații și părinții, ea și sora Beti au plecat abia pe 16 februarie 1960, după ce au primit aprobarea. Paula s-a căsătorit în 1953 cu Leon, iar în septembrie 1954 s-a născut băiatul lor, Emilian Dubălaru (Shmuel Dvir).

*Paula Dubălaru și Reut Dvir (nepoata)
la Bat Mițva 2009, Nahariya, Israel.*

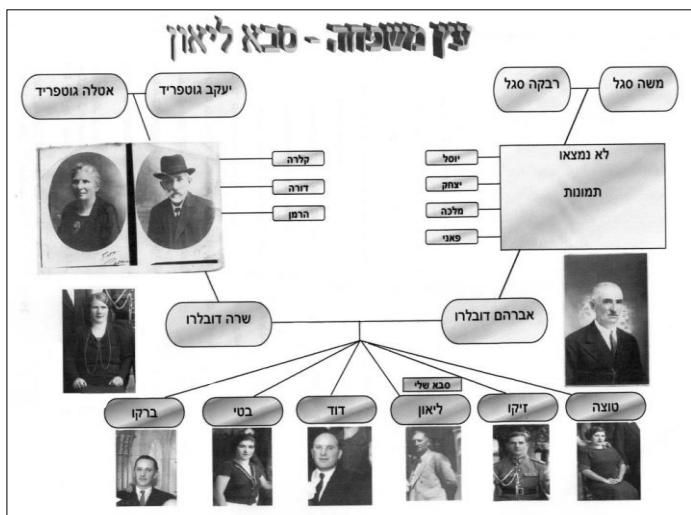
O altă mărturie este cea a lui **Leon Dubălaru**. Se naște în 1912, într-o familie cu șase copii, părinți fiind Avraham și Sara. Bunicii din partea tatălui, Moshe și Rivca, veniseră în aceste locuri din Polonia, schimbându-și numele din Segal în Dubălaru. Bunicii din partea mamei, Yaacov și Etela Gotfrid, erau negustori. Locuința se afla pe strada Radu Teoharie, nr. 24. Casa, cumpărată de la un preot, avea o livadă, recolta de nuci ajungea cam la o tonă pe an, din care se păstrau 100 de kg

pentru nevoile familiei, iar restul se vindea. În grădină se cultivau porumb, fasole și cartofi. În spatele casei se afla atelierul de prelucrat piei, iar în spatele curții curgea gârla lată de 3 metri și adâncă de 60 de cm, pe care erau patru-cinci mori.

Schița casei lui Leon Dubălaru.

Toți copiii familiei au urmat școala primară și lecții particulare de idiș, însă Leon este nevoit să își întrerupă studiile liceale, pentru a ajuta familia care trecea printr-o situație financiară dificilă. Se ocupa împreună cu bunicul său de negustoria cu lemn, ocupație întreruptă de declanșarea războiului.

Arborele genealogic al familiei Dubălaru.

Ca toți cetățenii români, și Leon a primit ordin de mobilizare, dar în toamna lui 1940 a fost scos din armată și trimis într-un lagăr de muncă. În primăvara lui 1944, familia lui a fost nevoită să se refugieze la Buhuși. La întoarcere n-au mai găsit nimic: casa, devastată, avea ușile și geamurile sparte. Au fost nevoiți să închirieze o locuință, iar pentru a supraviețui și-au vândut până și hainele. În această situație, Leon împreună cu fratele său David au început să comercializeze diferite produse care lipseau din magazinele orașului, aducându-le de la București. Apoi au reușit să cumpere o parcelă de pădure de la Mânăstirea Neamț și au în-

ceput negoțul cu lemn de construcții pentru clienții particulari. Afacerea cu cherestea a mers până în 1948, la naționalizare. Leon a continuat să lucreze în domeniul comercializării lemnului, dar la cooperatie, până în 1959.

Familia Dubălaru.

Cea mai importantă parte a mărturiei sale face referire la repatrierea orfanilor evrei din Transnistria. Unul dintre copiii care au ajuns la Târgu Neamț a fost luat de Dora, mătușa mamei lui, care nu avea copii. Au găsit împreună un copil de 6-7 ani și l-au luat la ei acasă. Leon a fost cel care l-a ales pe Oleri (Uri), care a fost și înfiat, emigrând împreună în Israel, în 1962.

Volf Iancu, născut în 1928, și-a amintit și el perioada războiului, în special refugiul la Buhuși, din aprilie până în toamna lui 1944. Întreaga familie, cu cele două surori (fără frații lui, care se aflau deja în detașamentele de muncă), au luat drumul Buhușului în căruță. Pe drum însă, un incident era să curme viața surorii sale. (Era să fie împușcată.) La Buhuși au locuit într-o casă împreună cu altă familie și mâncau la cantina comunității. La întoarcere și-au găsit locuința de pe Cuza Vodă, nr. 74, devastată.

Încheiere

Încercarea de a realiza o imagine cât mai exactă a comunității israelite din vechiul târg al Neamțului reprezintă un demers dificil, din prisma faptului că istoria minorității evreiești pe meleagurile românești este una zbuciumată. Perioada comunistă a ocolit acest subiect, care după 1989 a început să fie abordat, însă fără a lăsa de-o parte vechile metehne de studiere a acestei problemei. De asemenea, eforturile făcute în încercare de a aborda istoria acestei comunității evreiești deloc de neglijat, s-au lovit nu de puține ori și de lipsa izvoarelor documentare.

Am prezentat istoria unei comunității care s-a remarcat în toate domeniile de activitate și care s-a individualizat atât prin exclusivism și conservatism, cât și prin numeroase particularități culturale și religioase (cu mici excepții, renegații au declanșat aprige și vehemente campanii împotriva foștilor coreligionari).

Comerțul a fost principala activitate a comunității, în general săracă, dar care s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea grație emancipării și deschiderii spre nou a liderilor săi. Numărul membrilor a crescut în secolul al XIX-lea ca urmare a imigrărilor

din spațiul polonez. Însă la începutul secolului XX, populația scade din cauza emigrărilor masive spre Palestina și SUA, consecință a măsurilor economice restrictive impuse evreilor prin legislație, dar și a puternicului curent sionist.

La evenimentele care au marcat România modernă, comunitatea a participat atât uman, cât și material la obținerea Independenței pe câmpul de luptă și la realizarea României Mari.

În ceea ce privește preocuparea comunității pentru ridicarea nivelului de educație al membrilor săi, aceasta a fost o preocupare permanentă, reușind la începutul secolului al XX-lea deschiderea unei școli publice în localitate.

Am încercat să schițez și un portret al evreului, moral, fizic și profesional, să pătrund în viața lui cotidiană și chiar culturală. Politic vorbind, după 1918, când evreii devin cetățeni și obțin drepturi, îi găsim pe listele diferitelor partide, ba chiar și a celor de orientare socialistă, ceea ce nu înseamnă că evreii au reprezentat pericolul iudeo-bolșevic, idee promovată de național-creștini.

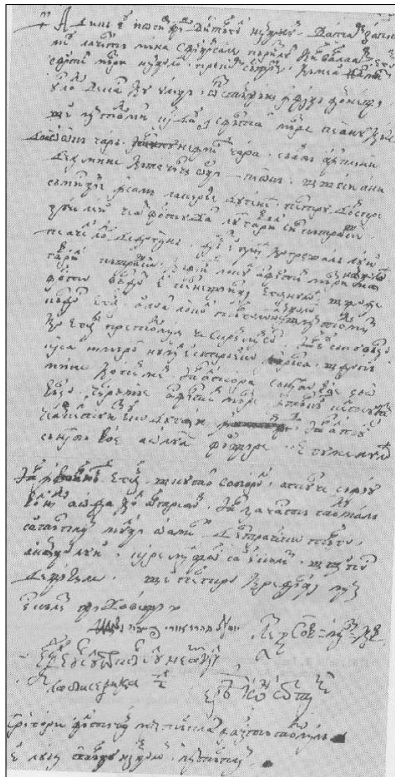
Am scos la lumină și partea mai puțin fastă a istoriei acestei comunități seculare, perioada prigoanei, începută prin legile din 1938 și continuată cu violențele legionare și măsurile antisemite din timpul războiului. Am prezentat cum evreii erau

luați în detașamentele de muncă obligatorie, dar și deportările în Transnistria și mai cu seamă drama refugiului la Buhuși.

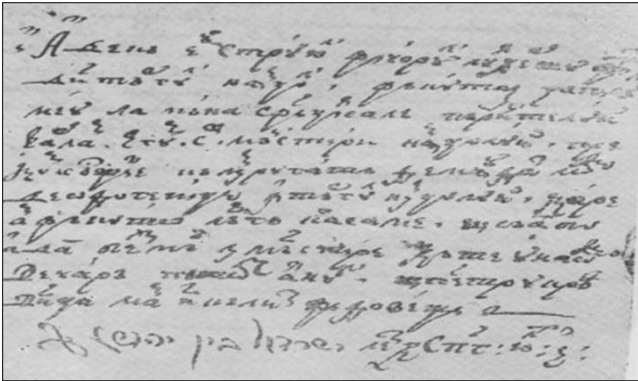
După război, comunitatea cunoaște o scădere numerică dramatică și continuă, ca urmare a emigrării spre noul stat, Israel, ajungând astăzi la circa 20 de suflete. O comunitate numeroasă, care a dat lumii cultural-științifice mondiale nume de marcă în diferite domenii.

Demersul sper că și-a atins scopul, acela de a oferi lumii imaginea unei comunități sub diverse aspecte: evoluție, viață cotidiană, socială, politică, culturală, economică, demografică, religioasă. O frescă a unei comunități care tinde să dispară, dar care va trăi prin valorile sale culturale. Am conturat o imagine cu lumini și umbre, oferind astfel cititorului posibilitatea de a accepta sau nu cele afirmate și putând să emită propriile opinii pe baza faptelor documentate științific din această lucrare.

Anexe

Documentul din 22 martie 1764, prin care evreul Iosif plătea Mănăstirii Neamț chiria pe locul de casă și de dugheană (Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol. II/2).

Documentul din 6 iulie 1775, semnat de Struiul, feciorul lui Herșcu, pentru un loc de dugheană (Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol. II/2).

Sigiliul sinagogii din oraș pe documentul de reconstrucție a acesteia; anul 1776 (Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol. II/2).

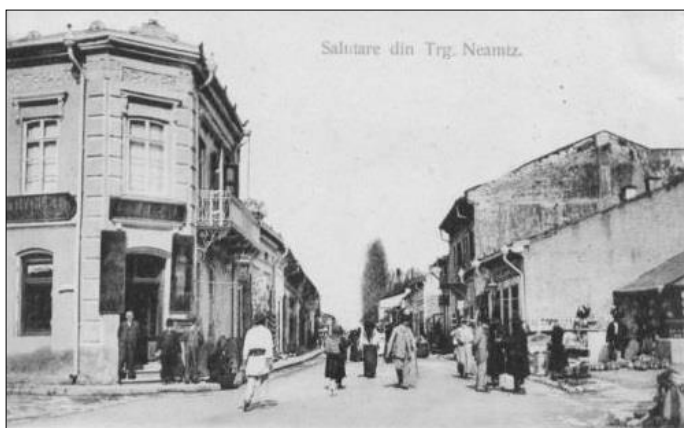
Dr. Gheorghe Fleischlen

Membrii comunității la inaugurarea
Școlii israelito-române
(arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

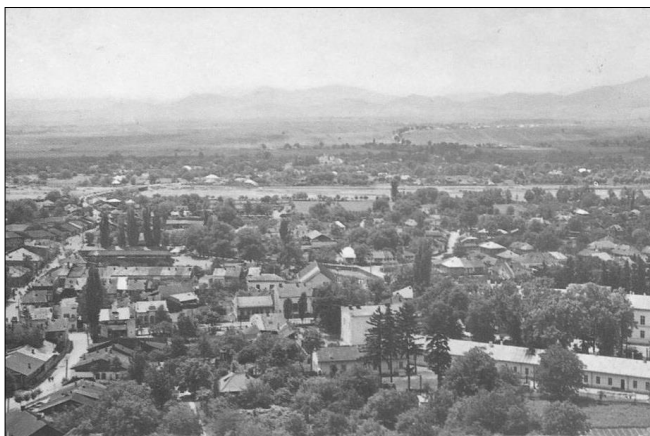
Soldați evrei în Primul Război Mondial
(colecția autorului).

În stânga, Farmacia „Hygiea”, imagine
din anul.....
(colecția autorului).

Casa Fischer, anii '40 (azi, Arta Decorativă),
(colecția Marcel Grinberg).

Târgu Neamț în 1963 (colecția autorului).

Str. Cuza Vodă în anii '70 (colecția autorului).

CENTRALA EXECUTIVĂ DIN BORDINA

FOAIE DE RECENSĂMÂNT Nr. _____

A. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

B. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

C. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

D. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

E. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

F. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

G. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

H. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

I. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

J. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

K. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

L. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

M. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

N. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

O. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

P. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

Q. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

R. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

S. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

T. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

U. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

V. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

W. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

X. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

Y. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

Z. NOMELE SI PREZUL

Prezule	...
...	...

Foaie de recensământ din 1941 (arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Manifest electoral din perioada interbelică (Arhivele Statului, Neamț).

Frații Evrei!

Aduceți-vă aminte din ziua de 22 Ianuarie 1928, ziua când am fost adunați în Sinagoga, de către Rabinul Rofler din localitate și cu adărua mădruie am luat cunoștință de sacrificiul salvării la Olinda Mare și Cluj prin pognețirea Sfintelor surori ale Thorei și a Statetelor noastre locușuri:

Aduceți-vă aminte Că acea zi a fost făcută o zi de doliu, de post și de Treculegere pentru deplangerea victimelor Evrei:

Aduceți-vă aminte din ziua de Jom Kipur când în Piața-Neamț în timpul rugăciunii, frații noștri au fost mase trajați și casele sfinte devastate, precum și profanarea monumentelor pămânilor noștri.

Aduceți-vă aminte de maltratarea fraților noștri prin tremari și devastările de la Iași, Tg-Ocna, etc.

Nu uitați că toate acestea au fost puse la cale de huliganii liberali, care astăzi prin reînviata „Humid” îndrăznesc a vă cere votul pentru liberali care acest Humid se pune în fruntea Evreilor fără să știe că rușine, când altă este, când era la Comunitate cât de bine a condus averea trimșă de frații noștri din America „Soc. Iohi” pentru săracii noștri.

EVREII

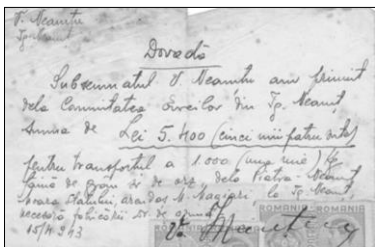
ROMÂNIA CĂMĂRĂȘTEANĂ NAȚIONALĂ - NEAMȚ

Nu uitați că în timpul devastărilor din Iulianul nostru singur rău venim din țară. Mădrușcu înmăd oșcar în oșcar și oșcar acela care nu a lăsat apărarea în Camera.

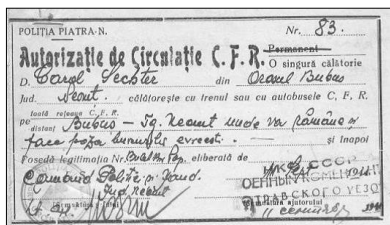
Se cade dar astăzi săi arătăm dragostea și săi răsplătim cu votul nostru, votând lista Partid Național-Tărănesc în frunte cu Ștefan N. Duceșcu cu semnul CERCUL

Statute ale comunității
din 1941 și 1940 (arhiva
Comunității Evreiești
din Târgu Neamț).

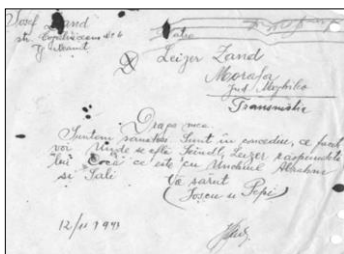

Dovadă plată transport, 1943 (arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Autorizație de circulație CFR, 1944, pe numele Carol Sechter (arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Correspondență din Transnistria, 1943 (arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Legitimație de fost deportat în Transnistria (arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Carnet de scutiri
de la munca
obligatorie, 1943,
pe numele
Flandra Iosef
(arhiva Comunității
Evreiești din
Târgu Neamț).

Notaracamentul de Muncă
Nevech

9/6/44 - 9/6

Am inspectat în această zi
Notaracamentul de lucru, format din 20738
emisiunea de la Jg. Nevech - În general
ținerii s-au dovedit să fie foarte muncitori
și vor să se facă treaba - Muncii foarte
și-au făcut impresia bună -
Am speranța că nu vor fi încălțate în
situația prezentă în cauza coborârilor
și a lipsii de activitate
și în zilele noastre (ca și lucrătorii
cu breg.

Comand. G. Mihail
Salaria
S.S. Pol. Novac
Conform cu originalul
Șef Notaracament
Abelaruțan

Proces-verbal
al inspecției Detașamentului de Muncă „Doina”,
județul Neamț, 9 iunie 1944
(arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

ROMANIA

MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE

DIRECȚIUNEA ÎNVĂȚĂMĂNTULUI PARTICULAR ȘI CONFESIONAL

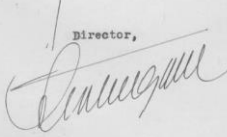
Strada T. Aman Nr. 4 SERVICIUL Nr. 185.265/937 Telefon 4.95.81

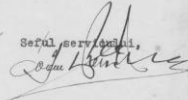
Data .

Epitropia Comunității israelite
Târg-Neamț

Domnule Președinte,

Ca urmare la raportul Dvs.Nr.135/937, vă trimitem
alăturat în original autorizațiunea tipărită, pentru școala
primară israelită română mixtă "Arnold și Charlotte Weinrauch"
din acea localitate .

Director,

Seful serviciului,

MINISTERUL DIRECȚIUNEA ÎNVĂȚĂMĂNTULUI PARTICULAR

INSTRUCȚIUNII, AL CULTELOR ȘI ARTELOR Serviciul

Dosarul și Nr. dv. Data dv. Dosarul și Nr. nostru (a se repeta în răspuns) Data

Privește : 72177/937 29.IV.1937

On.
Comunității israelite
Tg.Neamț.

29 APR 19 37

Vă facem cunoscut că Ministerul potrivit avizului
Onor.Consiliu Permanent No.621 din 16 Aprilie 1937, acordă școa-
lei primare israelite "A.și C.Weinrauch" din Tg.Neamț, autoriza-
ția de funcționare cu drept de publicitate.

Director,

Seful serviciului,
I. Gav. Moisescu

Autorizații de funcționare a Școlii israelito-române
pe anul școlar 1937-1938
(arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Școala israelito-română în interbelic
(arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Localul fostei Școli israelito-române în 2006
(colecția autorului).

Sinagoga Mare, vedere din 1951
(colecția Marcel Grinberg).

COMUNITATEA EVREILOR
TG. - NEAMȚ
Persoană Morală și Juridică

CHEMARE
către toată
populația din Tg.-Neamț

În urmă cu câteva săptămâni s'a stins din viață pe Pământul Făgăduinții, veneratul nostru Rabin **HAIM MORTHE ROLLER**. Moartea lui a îndurerat și îndoliat Obștea Evreilor din Tg.-Neamț și întreaga lume care l-a cunoscut.

Comunitatea Evreilor din Tg.-Neamț a luat inițiativa de a comemora printr-o slujbă religioasă „Hespedu”, amintirea, celui care a pășorit atât de drept obștea evrească locală și a cărui faimă s'a întins în întreaga lume.

La slujba religioasă vor lua parte și rabii din localitățile învecinate.

Veniți cu toții Marți 26 Noiembrie 1946 ora 4 p. m. la Sinagoga „Catedrală” ca împreună să ne închinăm și să cinstim memoria aceluia care a fost părintele nostru sufletească.

Comunitatea Evreilor Tg.-Neamț

Apelul comunității
la moartea rabinului
Haim Roller,
1946 (arhiva
Comunității Evreiești
din Târgu Neamț).

25 Septembrie 7

Nr. 235

Înalt Prea Sfințitul Patriarh al României Nicodim
la Sfânta Mănăstire Neamț

În ziua de Miercuri 24 Septembrie s.c.,
cine de Ion Tisur, care mi-a scris sărbătorile a Județelor, și de post
total, în toate cele opt județuri din teritoriul acesta s-au oficiat
rădăcini pentru înălțarea Întel Prea Sfințitului Vostru.

La sinedocul "Octobriale", alături s-a oficiat
în fete autorităților din localitate, reamintindu-se prin domniile
înălțării Dnru Iași, în fața tronului, prin av. Valeriu Neamț și
sunt primar G. Dancușiu.

Întregi obște din Sărutul Neamț s-au rugat
în ziua aceea sfântă, ridicând voci fierbinți, către bunul
Dumnezeu, care este unic, pentru înălțarea grăbnică a Întel
prea Sfințitului Vostru.

Dumnezeu să vă dea putere rezistenței,
pentru a învinge toate trudnicile, astfel ca încă mulți ani să
vă distorți cu înțelepciune și numai unor înalte domnii, popula
țiile țării să rămână.

Ca adresă de adresă pentru obștea
sv. Iulian

PREȘEDINTE
IULIUS SECTER
COMITIA CULTE
17. ROMÂNIA
Dumnezeu
sv. Iulian

Adresa comunității către
patriarhul Nicodim,
privind rugăciunile
făcute pentru sănătatea
PF Nicodim,
25 septembrie 1947
(arhiva Comunității
Evreiești din
Târgu Neamț).

Scrisoarea
patriarhului BOR, Nicodim,
către comunitatea
din Tg. Neamț, 1947 (arhiva
Comunității Evreiești
din Târgu Neamț).

Sf. Mănăstire Neamț.

PATRIARHUL ROMÂNIEI
Nr. 3766.
25 Septembrie 1947.

O T O R.

COMUNITĂȚII EVREILOR din TG. NEAMȚ.

Am fost și sunt foarte mișcat de cele ce mi-ați comunicat
cu Nr. 235 din 25 Septembrie 1947.

Conștient și o mare parte a vieții mele am închinat-o
tinerilor Bibliei în țara românească. De secole și din vechi
număr "istoria Bibliei" în care toamii, redată de mine din
românești cu multă trudă în noaptea de veghe, am pătruns adese
însemnătatea întregii Biblie și a tuturor sărbătorilor în
fața eu Ion Elgar.

Cunosc omnia Dna. e tuturor, nimeni se o depune fiecare
pentru a-și asigura o existență bună și simțită și fiind
proprietarul al păcii și bunăvoinței între oameni, mulțumindu-
vă din toată inima, rog ferbinte să Eu pe Dumnezeu să reverse
asupra tuturor neamurilor ce eu gândit de arat în dorire
sănătate și putere, hân apor într-o toate eu voie bună și mult
noroc.

Întregii obști a Evreilor din Tg. Neamț, eu de altfel și
celor din țara întregă, de unde am primit stăruințe omne de
respect și admirație, doresc tot bipale dala Dumnezeu.

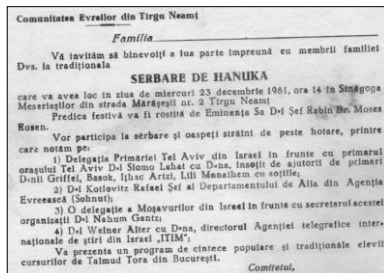
Sinagoga Boslever, vedere din anii '70
(colecția Marcel Grinberg).

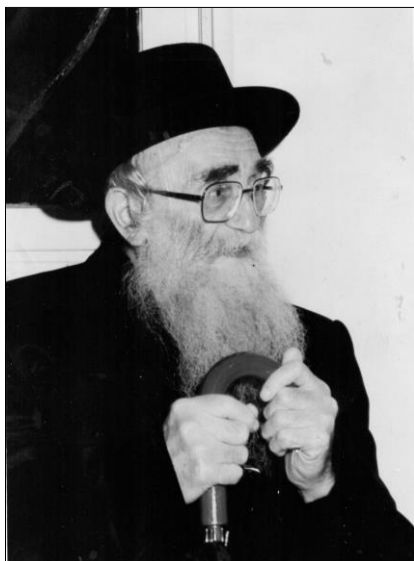
Sinagoga Meseriașilor, interior
(arhiva autorului).

Şef-rabinul Moses Rosen
la Sinagoga Meseriaşilor, anii '70
(arhiva Comunităţii Evreieşti din Târgu Neamţ).

Invitaţie la sărbătoarea de Hanuca, 1981
(arhiva Comunităţii Evreieşti
din Târgu Neamţ).

Rabinul Dermer
la 90 de ani,
în Israel (arhiva
Comunității Evreiești
din Târgu Neamț).

Rabinul Rav Shaffer la Tg. Neamț, 9 august 2015
(arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Membri ai comunității în 1985 (arhiva
Comunității Evreiești din Târgu Neamț).

Imagini din cimitirul comunității
(arhiva autorului).

Monumentul mausoleu al Vânătorilor de Munte
din Târgu Neamț unde odihnesc și doi soldați evrei.
(arhiva autorului)

Bibliografie

ARHIVE

1. Arhivele Naționale, fond C.E., dosar 3/1940.
2. Arhivele Naționale, fond MAI, dosar 1900, 1901.
3. Arhiva Diplomatică a Ministerului de Externe (A.M.A.E.), Fondul Central M.A.E., *Problema 33 (Chestiuni privitoare la evrei, din perioada 1900-1948)*, volumul II bis.
4. Arhivele Naționale, Iași, Statistica târgurilor 1832.
5. Arhivele Naționale, Neamț, fond Prefectura Neamț, 1916, 1932, 1933.
6. Arhivele Naționale, Neamț, fond Primăria Târgu Neamț, 1872, 1900, 1902, 1906, 1916-1918, 1922, 1933, 1938, 1939-1940, 1948, 1956.
7. Arhivele Naționale, Neamț, fond Revizoratul Neamț, 1897.
8. Arhiva Comunității Evreiești din Târgu Neamț.

DOCUMENTE, CRONICI ȘI IZVOARE

1. P. Dimitrov, *Moldova în epoca feudală*, vol. II, partea a II-a, Chișinău, 1975.

2. *Cartea Albă a Securității*, vol. I, București, 1997.

3. Lya Benjamin, S. Stanciu, Federația Comunităților Evreiești din România. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. IV, București, Editura Hasefer, 1998.

4. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. VIII, Editura Ministerului de Instrucție, București, 1904.

5. Victor Eskenasy, Mihai Spielmann, Lya Benjamin, Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul de documentare, *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/2, București, 1990.

6. Melchisedec Ștefănescu, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, vol. 2, Typographia Nationale, București, 1875.

7. Ana Bărbulescu (editor), Alexandru Florian (editor), Alexandru Climescu, Laura Degeratu, *Munca obligatorie a evreilor din România (1940-1944). Documente*, Polirom, Iași, 2013.

ZIARE ȘI REVISTE

1. „Analele soc. Istorice «Iuliu Barasch»”;
2. „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, 1997;

3. „Corespondența Provincială”, 1875, 1881;
4. „Cronica Israelită”, 1902, 1908;
5. „Curierul israelit”, 1909, 1912, 1930;
6. „Curierul Sionului”, 1904;
7. „Egalitatea”, 1901, 1900, 1899, 1904, 1910;
8. „Emigrantul”, 1882;
9. „Ion Neculce”, 1929;
10. „Mânuirea”, 1920;
11. „Memoria Antiquitatis”, 1971;
12. „Monitorul Oficial”, 1864, 1879, 1887, 1900, 1912, 1943;
13. „Progresul”, an. VI;
14. „Reformatorul”, 1922, 1923, 1926, 1927, 1929, 1932, 1933;
15. „Renașterea”, 1925;
16. „Revista Israelită”, 1887;
17. „Rom Sig News”, 2008;
18. „Studia et acta historiae iudaicorum Romaniae”, 1998, 2000.

LUCRĂRI SPECIALE

1. Daniel Dieaconu, *Evreii din Moldova de nord. De la primele așezări până în anul 1938. Cu privire specială asupra județului Neamț*, Editura Universitară, București, 2009.
2. Josef Kaufman, *Cronica comunităților israelite din județul Neamț*, Editura Record, Piatra Neamț, 1929, vol. I-II.

3. Pincu Pascal, *Obștea evreilor din Târgu Neamț*, 2014, Editura Teșu Solomovici, f.a.

LUCRĂRI GENERALE

1. Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II/2, Editura Hasefer, București, 2003.

2. Lya Benjamin (coordonator), *Strategii comunitare de supraviețuire în contextul statului național legionar. Documente*, Editura Hasefer, București, 2013.

3. Matatias Carp, *Cartea neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944*, vol. I, Editura Socec, București, 1946.

4. Codrin Chirică, *Comunități și societăți filantropice israelite 1906-1908. Studii de caz, SAHIR*, V, 2000.

5. Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. III, Tipografia „Buciumul Român”, Iași, 1892.

6. Leonida Colescu, *La population de religion mosaïque en Roumanie. Étude statistique*, Tipografia „Independența”, București, 1915.

7. D. Constantinescu (coordonator), *Din trecutul istoric al spitalului din Tg. Neamț și al ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț*, I.P. Bacău, f.a.

8. Acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller (coordonatori), *Contribuția evreilor din România*

la cultură și civilizație, ediția a II-a revăzută, Editura Hasefer, București, 2004

9. Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iași, 1975.

10. Ion Creangă, *Povești, povestiri, amintiri*, Editura Eminescu, București, 1989.

11. Narcis Crețulescu, *Istoria mănăstirilor, române*, vol. X, Editura Socec, București, 1902.

12. ***, *Encyclopedia Judaica*, vol. XIV, Ed. Keter, Ierusalim, 1978.

13. ***, *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, introducere, selectarea textelor, note și comentarii de Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 2004.

14. Federația Comunităților Evreiești din România. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Evreii din România (1900-1920). Fast și nefast într-un răstimp istoric*, vol. I-II, Editura Hasefer, București, 2003.

15. Iacov Geller, *Rezistența spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului*, Ed. Hasefer, București, 2004.

16. Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919) de la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996.

17. Carol Iancu și Alexandru-Florin Platon, *Profesori și studenți evrei*, Editura UAIC, Iași, 2012.

18. Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, vol. 2, Tipografia „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1940.

19. Acad. P. Constantinescu – Iași, acad. E. Condurachi, acad. C. Daicoviciu, *Istoria României*, vol. IV, Ed. Academiei RSR, București, 1964.

20. Dumitru Ivănescu, *Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei între 1774-1832*, în SAHIR, 2, Editura Hasefer, București, 1997.

21. Kuller, Hary, *Presa evreiască din România*, Editura Tritonic, București, 2004.

22. Hary Kuller, *Evreii în România anilor 1944-1949*, Hasefer, București, 2002.

23. Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008, p. 220.

24. Cotter Manașcu, Manes Leib, *6 secole de conviețuire*, Editura Litera, București, 1997.

25. I. Marin, „Economia județului Neamț 1840-1944”, în „Memoria Antiquitatis”, vol. IX-XI, Întreprinderea Poligrafică Bacău, 1985, p. 245.

26. Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Supliment AIIA, 1985.

27. Ecaterina Negruțți, *Negustori și meșteri evrei din Moldova în informațiile statistice ale secolului XIX*, în AIIA, nr. XXXIV, 1997.

28. Ștefan Pascu, *Populație și societate*, vol. 1, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1972.

29. Gh. Platon, *Populația evreiască din târgurile și orașele Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea*, în SAHIR, 3, 1998.

30. ***, *Populația evreiască în cifre. Memento statistic*, Tipografia Curții Regale F. Göbl și Fiii S.A., București, 1945.

31. George Radu Melidon, *Relațiune statistică de starea școlilor în Moldova*, Iași, 1862, anexe.

32. Radu Rosetti, *Romania and the Jews*, Tipografia I.V. Socec, București, 1904.

33. Liviu Rotman, *Școala israelito-română (1851-1914)*, Hasefer, București, 1999.

34. Avram Rosen, *Contribuția evreilor la progresul industrial în România interbelică*, Ed. Hasefer, București, 2002.

35. Florin Stan, *Situația evreilor din România între anii 1940-1944*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012.

36. Michael Sores, *La răspântie de veacuri. Evreii între 1900-1901*, București, 2004.

37. Gh. Tănase și Gh. Țepeș, „Din istoria județului Neamț”, în „Memoria Antiquitatis”, vol. III, Întreprinderea Poligrafică Bacău, 1971.

38. B. Tercatin, Lucian Zeev Herșcovici, *Prezențe rabinice în perimetrul românesc. Secolele XVI-XXI*, Ed. Hasefer, București, 2008.

39. Ottmar Trașcă, „*Chestiunea evreiască*”

în documente militare române, 1941-1944, Editura Institutul European, Iași, 2010.

40. Vasile Vrânceanu, *Călător prin orașul Târgu Neamț de altădată și de astăzi*, vol. 1, f.e., Suceava, 2005.

Cuprins

Prefață /

Introducere /

CAPITOLUL I. Începuturile comunității /

Evoluția comunității în secolul al XVIII-lea /
Raporturile cu românii și acuzațiile de omor
ritual /

CAPITOLUL II. Evoluția comunității în secolul al XIX-lea /

Evoluția comunității. Instituții /
Asistența socială și medicală. Calamități și
suferințe /

Evreii și Independența /
Dezvoltarea economică /
Educația. Viața culturală /
Mișcarea sionistă /

CAPITOLUL III. Perioada 1901-1918 /

Evoluția comunității. Instituțiile /
Asistența socială și medicală /
Școala. Viața culturală /
Evoluția economică /

Participarea la Primul Război Mondial /

CAPITOLUL IV. Perioada interbelică.

1919-1939 /

Evoluția comunității. Aspecte demografice și instituționale /

Viața educațională și culturală /

Viața economică /

CAPITOLUL V. Al Doilea Război Mondial,

1940-1944 /

Teroarea legionară /

Gubernarea antonesciană 1941-1944 /

Evoluția comunității /

Educația /

Refugiul la Buhuși /

CAPITOLUL VI. Perioada comunistă /

Evoluția comunității /

Educația. Viața culturală /

CAPITOLUL VII. Perioada 1990-2015 /

CAPITOLUL VIII. Personalități

târgunemțene /

CAPITOLUL IX. Imaginea evreului /

CAPITOLUL X. Presa evreiască nemțeană /
CAPITOLUL XI. Prezențe rabinice nemțene /

CAPITOLUL XII. Mărturii /

Încheiere /

Anexe /

Bibliografie /

Cercetarea lui Emanuel Bălan, întreprinsă cu acribie și pasiune, reușește să confere coerență surselor documentare – unele cunoscute, altele mai puțin știute și altele deloc frecventate până acum –, cărora le alătură o suită de surse orale. Interesant e faptul că autorul reușește să adauge informații noi la o referință considerată exhaustivă pentru perioada de până la momentul apariției („cronica” lui Josef Kaufman, 1928). Însă completarea ei cu date din istoria ulterioară a comunității din Târgu Neamț, cuprinzând și secvența Holocaustului, și secvența comunismului, și secvența post-comunistă (până în 2015), crește valoarea lucrării lui Emanuel Bălan. [...]

Din păcate, încărcătura de fapte și date din această monografie tinde să nu mai aibă corespondent în realitatea imediată: sinagogile din Târgu Neamț au fost dărâmate (precum și alte „urme materiale”), contribuția evreilor la dezvoltarea orașului s-a dizolvat în anonimatul „colectivității” (supraviețuiesc doar câteva personalități culturale prin diverse dicționare, eroii din războiul Marii Uniri, înscriși pe un monument, și numele unor veterani din Războiul de Independență, pe câteva pietre tombale din cimitirului nou), numărul evreilor e din ce în ce mai mic... De aceea invocam, la început, cimitirele: cu ele în minte ar trebui citită această carte, tristă și dramatică până la urmă!

EMIL NICOLAE

ISBN 978-973-630-428-6

5 948474 003453